

Парламент в умовах війни: приклад України

десята сесія Верховної Ради України IX скликання | 5 вересня 2023 року – 5 лютого 2023 року

ЗМІСТ

04 ВСТУП

06 Резюме дослідження: 10 тенденцій

I. 10 Збереження конституційного статусу парламенту

10 Загальні положення

12 Проведення пленарних засідань Верховної Ради та планування її роботи

15 Відповідність ухвалених законів до плану законопроектних робіт

17 Результати розгляду питань порядку денного пленарного засідання

20 Заяви, звернення до іноземних держав, міжнародних організацій тощо

23 Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата

23 Рішення про зміни у складі комітетів

24 Рішення про здійснення начальниками військових адміністрацій населених пунктів повноважень органів місцевого самоврядування

24 Депутатські запити

26 Діяльність комітетів Верховної Ради України

29 Дотримання вимог Конституції України у діяльності парламенту, зокрема у законодавчому процесі

29 Зворотна дія в часі

32 Виконання рішень Конституційного Суду України

34 «Делегування» нормотворчих повноважень іншим органам державної влади. Обмеження дії окремих законів

35 Врахування зауважень Головного юридичного управління Верховної Ради щодо відповідності Конституції України

II. 37 Забезпечення системності та збалансованості законодавчого процесу

37 Завантаженість, структурованість і системність законодавчого процесу

43 Ухвалення євроінтеграційних законів

44 Альтернативні законопроекти

44 Результати голосування народних депутатів України

46 Участь народних депутатів України в обговоренні законопроектів, ухвалених Верховною Радою

47 Усунення неузгодженостей чи редакційних неточностей

48 Роль комітетів у законодавчому процесі

51 Роль Президента України у законодавчому процесі

53 Дотримання вимог Регламенту, положень інших актів у частині законодавчого процесу

- 53 Дотримання вимоги про внесення змін до окремих законів
- 55 Дотримання регламентних процедур стосовно розгляду невідкладних законопроектів
- 58 Строки здійснення етапів законодавчого процесу
- 60 Експертне опрацювання законопроектів у парламенті

III.

63 Парламентський контроль в умовах воєнного стану

- 63 Рішення Верховної Ради України щодо створення тимчасових слідчих комісій
- 64 Рішення Верховної Ради України щодо створення тимчасових спеціальних комісій
- 64 Контрольна функція комітетів
  - 66 Комітетські слухання

IV.

68 Взаємодія з виборцями: парламентські комунікації під час війни

- 68 Комунікації українського парламенту за період роботи десятої сесії ВРУ дев'ятого скликання (вересень 2023 року – лютий 2024 року): загальний огляд
- 69 Комунікація у соцмережах: огляд ключових сторінок ВРУ
  - 69 Базова статистика
  - 71 Facebook-сторінка Верховної Ради України
  - 74 Instagram-сторінка Верховної Ради України
  - 75 Українськомовний Telegram-канал Верховної Ради України
  - 78 Англomовний Telegram-канал Верховної Ради України
  - 78 Українськомовний X (Twitter)-акаунт Верховної Ради України
  - 78 Англomовний X (Twitter)-акаунт Верховної Ради України
  - 79 YouTube-канал телеканалу «Рада»
  - 79 Комунікації комітетів Верховної Ради України

83 ВИСНОВКИ

ВСТУП

Робота парламенту в умовах війни є доволі непростим завданням як в організаційному, так і конституційно-правовому аспекті. Колегіальний характер роботи законодавчого органу та природа парламентських процедур органу вимагають спеціальних зусиль для організації його роботи в таких екстраординарних обставинах як війна. З огляду на це, конституційне регулювання в багатьох країнах передбачає часткове делегування нормотворчих функцій від парламенту іншим органам влади. Українське законодавство жодних винятків чи можливостей для делегування законодавчих повноважень не передбачає.

Відповідно до Конституції України Верховна Рада України може і повинна працювати навіть в умовах воєнного стану. Справа в тому, що Україна належить до континентальної системи права, де вага нормативного регулювання парламентськими актами (законами) є надзвичайно високою. Стаття 92 Конституції України передбачає велику кількість сфер (питань), регулювання яких допускається тільки шляхом прийняття законів парламентом. Тому відсутність дієвого парламенту навіть в умовах війни призвела б до значних складнощів для всієї національної правової системи.

Навіть на другому році повномасштабної війни Верховна Рада України продовжила здійснювати свої конституційні повноваження. За цей час робота парламенту постійно змінюється і розвивається, адаптуючись до актуальних умов та безпекових викликів. У розмові з групою експертів в межах цього дослідження, Перший заступник Голови Верховної Ради України Олександр Корнієнко виділив такі етапи роботи парламенту в умовах війни:

- ♦ **від початку повномасштабного вторгнення** до квітня-травня 2022 року – швидке прийняття рішень, здебільшого одразу в цілому, з обмеженим обговоренням;
- ♦ **до кінця літа 2022 року** – «перехідний етап», коли частина законів все ще ухвалювалась у пришвидшеному режимі, але щодо окремих законодавчих ініціатив відновилась повноцінна законодавча процедура;
- ♦ **до середини 2023 року** – першочергова робота у напрямку європейської інтеграції у зв'язку з отримання статусу кандидата на членство в ЄС, розгляд інших законопроектів міг затягуватись;
- ♦ **до сьогоднішнього часу** – фактичне повернення до звичних законодавчих процедур та парламентських практик, швидкість прийняття законів суттєво знизилась.

У цьому Звіті представлені емпіричні дані щодо роботи Верховної Ради України за період 10-ї сесії (дані охоплюють дати з 5 вересня 2023 року до 5 лютого 2023 року). Дослідження є продовженням попередньої ітерації роботи «Парламент в умовах війни: приклад України», яке охоплює період 24 лютого 2022 року – 30 червня 2023 року (окремі дані стосувались періоду з 24 лютого 2022 року по 31 травня 2023 року).

Інформацію для Звіту було зібрано з відкритих інформаційних джерел, насамперед із офіційного вебпорталу Верховної Ради України, вебсайтів секретаріатів парламентських комітетів та вебресурсів інших окремих органів державної влади. З огляду на обставини жорсткої повномасштабної війни авторами свідомо не використовувались жодні інші відомості, окрім тих, які було розміщено органами влади та їхніми підрозділами у загальнодоступній мережі інтернет. Як наслідок, у Звіті можуть виявитися невисвітленими окремі змістовні аспекти і статистичні відомості з роботи Верховної Ради України. Проте

зібрана інформація дає можливість бачити певні тенденції та особливості здійснення законодавчої функції парламенту в умовах війни.

Для формування методології дослідження та збору інформації експертами було проведено низку інтерв'ю з керівництвом Верховної Ради України та окремих парламентських комітетів. Проведені інтерв'ю дали змогу більш точно верифікувати дослідницькі гіпотези та пріоритети збору і представлення інформації.

Головним завданням цього дослідження є представити основні факти та кількісні показники роботи Верховної Ради України. З огляду на зазначене, автори цього Звіту також не робили чітких та однозначних висновків щодо виявлених фактів рекомендацій для парламенту, зосереджуючись у першу чергу на виявленні основних тенденцій роботи Верховної Ради України в умовах повномасштабного вторгнення без надання оцінки чи глибинного аналізу таким тенденціям.

Дослідження проведено групою експертів Програми USAID «РАДА: Наступне покоління». Розробку структури Звіту, загальну координацію роботи та рецензування результатів дослідження здійснював Володимир Венгер. Операційний менеджмент дослідницької роботи, проведення інтерв'ю з комітетами та підготовку фіналізованого тексту Звіту здійснював Станіслав Івасик. Безпосередньо над дослідженням працювали Богдана Дорошенко, Максим Бондар та Станіслав Івасик.

РЕЗЮМЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: 10 ТЕНДЕНЦІЙ

Дослідження виявило такі **тенденції** в роботі парламенту під час 10-ї сесії в умовах дії воєнного стану в Україні:

1 Незважаючи на зростання кількості засідань на місяць та збільшення тривалості таких засідань, кількість питань, які парламент розглядав щомісяця, зменшилась.

В середньому під час 10-ї сесії щомісяця відбувалось **4,5 пленарних засідань** (днів продовження триваючого пленарного засідання), **що є більшим числом, ніж за попередні «воєнні» сесії** (середнє число пленарних засідань в місяць під час 9-ї сесії – 3,7; під час 8-ї – 3,4; під час 7-ї (*з дня введення воєнного стану) – 3,5).

При цьому, середня тривалість пленарного засідання в місяць під час 10-ї сесії становила **3 год 08 хв 28 сек, що є також дещо більшою тривалістю, ніж за попередній період** (2:53:49 за період з 24 лютого 2022 року до 30 червня 2023 року), але меншою, ніж середня тривалість засідань у «довоєнний» період (4:48:54 за час з січня 2021 до 23 лютого 2022).

Під час 10-ї сесії кількість змістовних питань порядку денного, розглянутих Верховною Радою на засіданнях, становить в середньому **38 питань на місяць**. Цей показник місячного змістовного навантаження пленарних засідань є меншим, ніж за попередній досліджуваний період (в середньому 65 питань на місяць за період з 24 лютого 2022 року до 31 травня 2023 року). **Усього** в період 10-ї сесії Верховною Радою розглянуто **191 змістовне питання** порядку денного.

2 Порядок денний Верховної Ради здебільшого базується на нагальних питаннях воєнного часу та пріоритетах європейської інтеграції, меншою мірою спираючись на затверджений План законопроектної роботи.

20 (31, 3%) із 64 законів, ухвалених Верховною Радою впродовж 10-ї сесії, тим чи іншим чином стосувалися питань, передбачених **Планом законопроектної роботи** Верховної Ради на 2023 рік.

Очікувано серед усіх змістовних питань, розглянутих парламентом під час 10-ї сесії, **найбільшу частку посідають закони** (70% у сіх питань), за ними йдуть кадрові питання (20%), звернення/заяви (5%), утворення тимчасових слідчих комісій (3%), утворення тимчасових спеціальних комісій (1%), постанови, передбачені ч.2 ст. 10 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану».

Зменшується кількість звернень і заяв до міжнародної спільноти, які ухвалює парламент: за період 10-ї сесії Верховна Рада ухвалила 5 таких актів. Для порівняння, із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада ухвалила 50 таких постанов, а за аналогічний період – з початку вересня 2022 року по початок лютого 2023 року – 16 заяв і звернень.

Найбільша кількість з ухвалених законів стосувались сфер економічної політики (23%), правової політики (23%) і галузевого розвитку (17%). Питання безпеки і оборони посідають тільки 4-те місце за часткою ухвалених законів (9%). Найменше ухвалених законодавчих ініціатив стосувалось багатосторонніх міжнародних угод (5%).

6% (4 закони) серед всіх ухвалених законів стосувалися питань європейської інтеграції.

3 Інтенсифікувалось обговорення законодавчих ініціатив. Частка законопроектів, прийнятих в цілому під час 1-го читання, суттєво знизилась.

Серед вище вказаних 191-го змістовного питання **позитивне рішення було прийнято стосовно 157 (82, 2%)**. Вказаний рівень підтримки ініціатив на порядку денному менший, ніж за попередній досліджуваний період (94% від загальної кількості голосувань з 24 лютого 2022 року по 31 травня 2023 року).

31% ухвалених законів ухвалювались парламентом **без обговорення**. Ця частка є значно нижчою, ніж кількість ухвалених без обговорення законів за попередній дослідницький період (24 лютого 2022 року – 31 травня 2023 року) – 69%.

Суттєво зменшилась кількість випадків, коли народні депутати України ухвалюють законопроекти відразу за основу та в цілому. За 10 сесію Верховна Рада України ухвалила за основу і в цілому 23 проекти законів (орієнтовно 36 % від загальної кількості ухвалених законів). Водночас, у період із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада України ухвалила за основу і в цілому 246 проектів законів, що склало 49% від загальної кількості прийнятих законів за згаданий період.

4 Майже зникли випадки ухвалення законів, за якими власні повноваження парламенту «делегують» іншим органам влади. Водночас, продовжується тенденція до ухвалення законів зі зворотною дією в часі, а рівень виконання рішень Конституційного Суду України не є високим.

Практика «делегування» повноважень парламенту іншим органам влади, обмеження дії законів частіше використовувалася у законах, ухвалених у перший рік воєнного стану (однак частина з них досі діє). **У законах, ухвалених під час 10-ї сесії, таке «делегування» чи «обмеження» не є поширеною практикою**.

У 7-ми законах, ухвалених впродовж 10-ї сесії, зустрічаються випадки застосування **зворотної дії в часі** (ця статистика не враховує законів, які пом'якшують або скасовують відповідальність особи, оскільки їхня зворотна дія в часі припустима згідно з Конституцією України).

Щодо виконання рішень Конституційного Суду України, то **Верховна Рада під час 10-ї сесії ухвалила тільки один закон на виконання рішення органу конституційної юрисдикції** (Закон України від 22 листопада 2023 року № 3498-ІХ). Водночас, у 2023 році Конституційний Суд України ухвалив 12 рішень.

5 Більшість з ухвалених законів ініціюються народними депутатами та головним чином стосуються внесення змін в інші закони.

Більшість з ухвалених законів (69%) все ще ініціюються народними депутатами України. 20% прийнятих законів було внесено Кабінетом Міністрів України, 11% – Президентом України. Вказана статистика близька до даних попереднього дослідницького періоду (із 24 лютого 2022 року до 31 травня 2023 року): 62% від народних депутатів України, 25% від Кабінету Міністрів України, 13% від Президента України.

Також зберігається тенденція, за якої більшість ухвалених законів є законами про внесення змін – 80%. Для порівняння, із 24 лютого 2022 року до 31 травня 2023 року таких законів було 73%.

6

Верховна Рада, її органи та експертні підрозділи Апарату продовжують працювати у пришвидшеному режимі. На тій чи іншій стадії законодавчого процесу принаймні третина від усіх прийнятих законів розглядалась у доволі стислі терміни.

У 44 % випадків – це 28 законопроектів з ухвалених під час 10-ї сесії законів – Верховна Рада ухвалювала за основу у строк до 6 днів з дня надання висновку головного комітету. При цьому 4 проекти (6%) були прийняті в день ухвалення висновку головного комітету, 9 проектів (14%) – на наступний день після ухвалення висновку комітету.

Схожа ситуація з наданням законопроектів до другого читання – 26 проектів (41%), ухвалених у другому читанні, були розглянуті раніше ніж як через 10 днів з дня надання порівняльної таблиці до 2-го читання та інших супровідних документів.

21 законопроект з 64 проектів, які в подальшому ухвалені як закони, були проаналізовані Головним науково-експертним управлінням (ГНЕУ) у строк від 0 до 4 днів з дня реєстрації законопроекту. Це свідчить, що у 33% випадків ГНЕУ працювало в терміновому режимі.

7

Незважаючи на умови воєнного стану, близько половини комітетів продовжують виконувати контрольну функцію, залучати громадськість та позапарламентське експертне середовище через створення робочих груп та проведення комітетських слухань.

Найбільшу кількість питань, пов'язаних з контрольною функцією, було розглянуто Комітетом з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва (44 питання), на другому місці знаходиться Комітет з питань свободи слова (21 питання), третє місце посідає Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики (19 питань).

За 5 місяців 10-ї сесії в середньому проводилось 46 засідань комітетів щомісяця, за попередній досліджуваний період (із 24 лютого 2022 року до 30 червня 2023 року) – майже 52 засідання щомісяця, у період до оголошення воєнного стану (із 1 січня 2021 року до 23 лютого 2022 року) – 54.

Окремі комітети під час законотворчої роботи продовжують використовувати механізм створення робочих груп – за період 10-ї сесії Верховної Ради України було створено 14 робочих груп. За вказаний період робочі групи були створені у 7-ми з 23-х комітетів. Лідерами за кількістю утворених робочих груп є Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів і Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – в обох цих комітетах було створено по 4 робочі групи.

У зв'язку з воєнним станом доступ громадськості та інших зовнішніх стейкхолдерів до роботи комітетів є обмеженим. Однак, незважаючи на це, під час 10-ї і 7 комітетів проводили 1 – 2 комітетські слухання.

8

За винятком комітетів, які згідно з Регламентом проводять обов'язкову експертизу законопроектів до 1 читання, не є поширеними випадки, коли комітет розглядає законопроект як неголовний комітет

Лідерами щодо розгляду законопроектів, у яких комітет не є головним, і не входить до переліку трьох комітетів, куди для висновку направляють усі законопроекти, є Комітет з питань свободи слова – він розглянув 38 законопроектів, Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 33 законопроекти, та Комітет з питань цифрової трансформації, який розглянув 30 законопроектів.

---

9 Темпи зростання кількості підписників і переглядів на офіційних сторінках парламенту, у соцмережах суттєво знизились або ж показали від'ємний тренд. Парламент розпочав роботу над комплексною комунікаційною стратегією.

- Попереднє дослідження виявило надзвичайно швидкі темпи зростання кількості підписників на офіційних сторінках парламенту (наприклад, за період з 01.12.2021 до 01.12.2022 кількість підписників на Facebook зросла на 211, 2%, у Telegram (україномовний канал) – 3158,5%). Водночас, **дані з 01.09.2023р. до 31.01.2024р. показують значно скромніше зростання** (наприклад, за вказаний період кількість підписників у Facebook зросла тільки на 0,35%) та **й навіть падіння кількості підписників** (наприклад, у Telegram кількість підписників знизилась на 15,1%).
- За період з 01.09.2023р. до 31.01.2024р. відносно швидке зростання показує тільки **YouTube ТК «Рада»** (+17,1% за кількістю підписників і +134,5% за кількістю переглядів), що, найбільш вірогідно, пов'язано з початком розміщення записів засідань ВРУ.
- У 2023 році, завдяки підтримці Програми USAID «РАДА: наступне покоління», відбулася комплексна робота над проектом Комунікаційної стратегії Верховної Ради України на наступні 5 років, який, зокрема, визначає модель комунікації парламентських комітетів.

---

10 Переважна більшість парламентських комітетів вдосконалила свої зовнішні комунікації.

- За даними цього дослідження та дослідження відкритості комітетів, яке проводилось Рухом «ЧЕСНО»¹, велика кількість комітетів запровадили нові механізми відкритості та взаємодії з громадськістю.
- Наприклад, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на сайті комітету створив окремий розділ «Моніторинг новин»², де у зручному форматі зібрано основні результати роботи комітету, анонси тематичних подій та можливостей для громадян.

---

1 <https://www.chesno.org/post/5870/>

2 https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76620.html

I. Збереження конституційного статусу парламенту

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Відповідно до Конституції України Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні (частина перша статті 85). За статтею 92 Основного Закону України винятково законами України визначаються окремі сфери правового регулювання. З огляду на це, закони, що приймає парламент, є основою у сієї національної правової системи.

Конституція України не передбачає жодних можливостей для делегування чи передачі законодавчих повноважень Верховної Ради України (Верховна Рада) іншому суб'єкту, навіть в умовах воєнного стану. Верховна Рада з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України не зупиняла свою роботу, адаптувавши її під умови воєнного стану.

Порядок роботи Верховної Ради визначає Конституція України та Регламент Верховної Ради України (далі – Регламент) (частина п'ята статті 83 Основного Закону України).

Відповідно до Конституції України Верховна Рада працює сесійно (частина перша статті 82); чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року; позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України; у разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання (частини перша, друга, третя статті 83).

За Законом України «Про правовий режим воєнного стану»³, у разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання та розглядає питання щодо затвердження указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у порядку, встановленому Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України (частина четверта статті 5); Верховна Рада України в разі введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях працює в сесійному режимі (частина перша статті 12).

Згідно з частиною четвертою статті 11 Регламенту у разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада збирається на позачергову сесію не пізніше як у дводенний строк без скликання і працює до скасування воєнного чи надзвичайного стану. Голова Верховної Ради України, а у разі його відсутності – Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради України, який виконує обов'язки Голови Верховної Ради України, визначає місце і час проведення засідання Верховної Ради, про що терміново повідомляють народним депутатам.

Законодавча робота парламенту під час війни зазнала процедурних та організаційних змін, проте її основою залишилися приписи Конституції України та Регламенту.

³ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 9 липня 2023 року № 389-VIII зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Наразі деякі питання організації роботи Верховної Ради дев'ятого скликання в умовах дії воєнного стану врегульовано Постановою від 7 лютого 2023 року № 2912-IX⁴, згідно з якою:

1. Верховна Рада дев'ятого скликання в умовах дії воєнного стану працює у режимі одного пленарного засідання, що триває до дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні, але не пізніше ніж до початку наступної чергової сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання;
2. Голова Верховної Ради (Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради, який виконує обов'язки Голови Верховної Ради) оголошує перерву у триваючому пленарному засіданні Верховної Ради України (далі – триваюче пленарне засідання), визначає час і місце його продовження, а також, за потреби, визначає спосіб голосування народних депутатів України на ньому з питання, що розглядається, про що повідомляє Погоджувальну раду депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України дев'ятого скликання (далі – Погоджувальна рада);
3. для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради, виконання Верховною Радою контрольної функції скликаються відповідно засідання комітетів (тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій) Верховної Ради, які проводяться невідкладно, у тому числі в режимі відеоконференції, під час перерви у триваючому пленарному засіданні;
4. засідання Погоджувальної ради скликає Голова Верховної Ради (Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради, який виконує обов'язки Голови Верховної Ради) за потреби, а також на вимогу трьох депутатських фракцій (депутатських груп);
5. проект порядку денного на кожний день після перерви у триваючому пленарному засіданні готується Апаратом Верховної Ради України та подається для розгляду та схвалення Погоджувальною радою, як правило, не пізніш як за п'ять днів до дня засідання Погоджувальної ради. Засідання Погоджувальної ради проводиться, як правило, не пізніш як за два дні до дня продовження після перерви у триваючому пленарному засіданні;
6. пропозиції про зміни до проєкту порядку денного, на день після перерви у триваючому пленарному засіданні, можуть бути подані не менш як двома депутатськими фракціями (депутатськими групами) у Верховній Раді України, до складу яких входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України;
7. тривалість часу для розгляду питань порядку денного кожного дня після перерви триваючого пленарного засідання визначає Погоджувальна рада;
8. триваюче пленарне засідання переривається головуючим на такому засіданні на час повітряної тривоги. Засідання відновлюється через 15 хвилин після завершення повітряної тривоги, крім випадку, коли повітряна тривога триває більше трьох годин поспіль;
9. усі присутні на триваючому пленарному засіданні в день після перерви не повинні поширювати інформацію щодо його початку, перебігу та прийнятих на такому засіданні рішень раніше ніж через годину після оголошення перерви у триваючому пленарному засіданні.

Згідно зі статтею 9 Регламенту, сесії Верховної Ради складаються із засідань Верховної Ради, засідань комітетів, тимчасових слідчих комісій і тимчасових спеціальних комісій, що проводяться у період між пленарними засіданнями, роботи народних депутатів у депутатських фракціях (депутатських групах) та з виборцями (частина четверта).

⁴ Постанова Верховної Ради України «Про деякі питання організації роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання в умовах дії воєнного стану» від 7 лютого 2023 року № 2912-IX зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2912-20#Text>

ПРОВЕДЕННЯ ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАНЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ ТА ПЛАНУВАННЯ ЇЇ РОБОТИ

Основною формою діяльності Верховної Ради є пленарні засідання під час сесій, які є регулярними зібраннями народних депутатів України відповідного скликання, і проводяться за встановленою процедурою у визначений час у визначеному місці. На пленарних засіданнях розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України. Рішення з цих питань приймаються шляхом голосування народних депутатів України⁵.

За звичайних обставин перший і третій тижні кожного календарного місяця впродовж сесії відводяться для пленарних засідань Верховної Ради, другий – для роботи в комітетах, тимчасових спеціальних комісіях і тимчасових слідчих комісіях, депутатських фракціях (депутатських групах), четвертий – для роботи народних депутатів із виборцями (частина перша статті 19 Регламенту).

Однак під час воєнного стану це правило не діє, Верховна Рада України дев'ятого скликання під час проведення сесії працює у режимі одного пленарного засідання, що триває до дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні, але не пізніше ніж до початку наступної чергової сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання. З міркувань безпеки час і місце проведення засідання визначає Голова Верховної Ради України і доводить це до відома народних депутатів України.

Відповідно до статті 84 Конституції України засідання Верховної Ради проводяться відкрито; закриті засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України; рішення Верховної Ради України приймаються винятково на її пленарних засіданнях шляхом голосування; голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

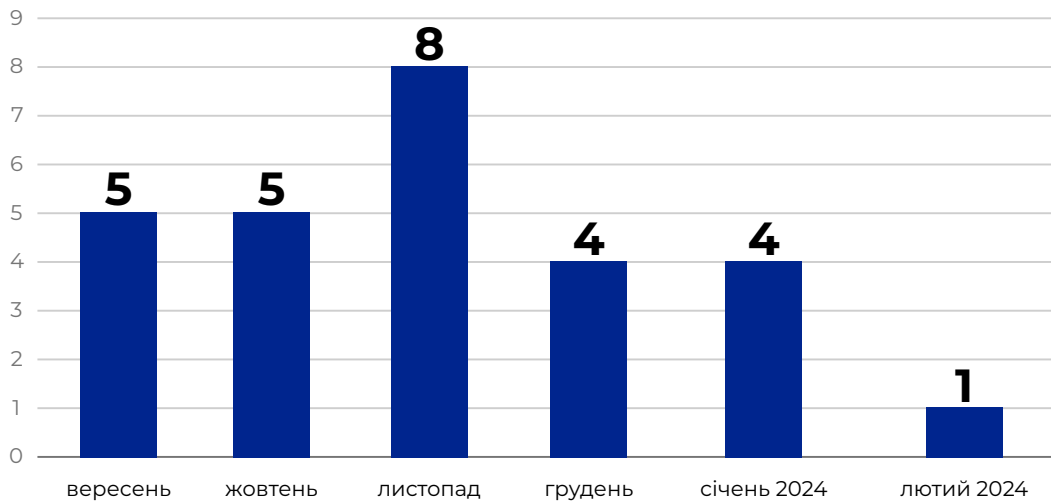
Відповідно до Основного Закону України Верховна Рада України ухвалює закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України (статті 91); конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років (частина перша статті 76).

Відповідно до статті 2 Регламенту Верховна Рада проводить засідання у будинку Верховної Ради (місто Київ, вул. Грушевського, 5); за рішенням Верховної Ради, ухваленим більшістю народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради, її засідання можуть проводитися в іншому місці. У випадках, передбачених частиною третьою статті 83 Конституції України, Верховна Рада збирається для проведення позачергової сесії у місці, визначеному відповідно до частини четвертої статті 11 Регламенту.

Усі засідання Верховної Ради України 10 скликання, як і всі інші засідання з 24 лютого 2022 року, є закритими, проте місце їх проведення не змінювалося, у сі засідання відбувались у будинку Верховної Ради України.

Діаграма нижче ілюструє кількість днів засідань Верховної Ради України за період 10-ї сесії (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року).

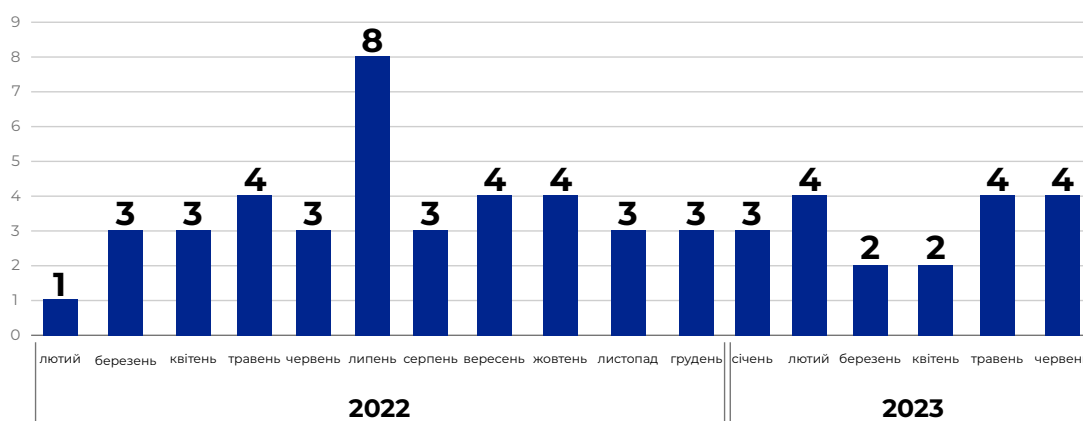
⁵ Абзац другий пункту 3 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2002 від 17 жовтня 2002 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>

Рисунок 1. Кількість засідань Верховної Ради (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

Усього за період 10-ї сесії проведено 27 днів пленарних засідань Верховної Ради.

Для порівняння, за період із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року проведено 58 днів пленарних засідань Верховної Ради України (див. діаграму нижче).

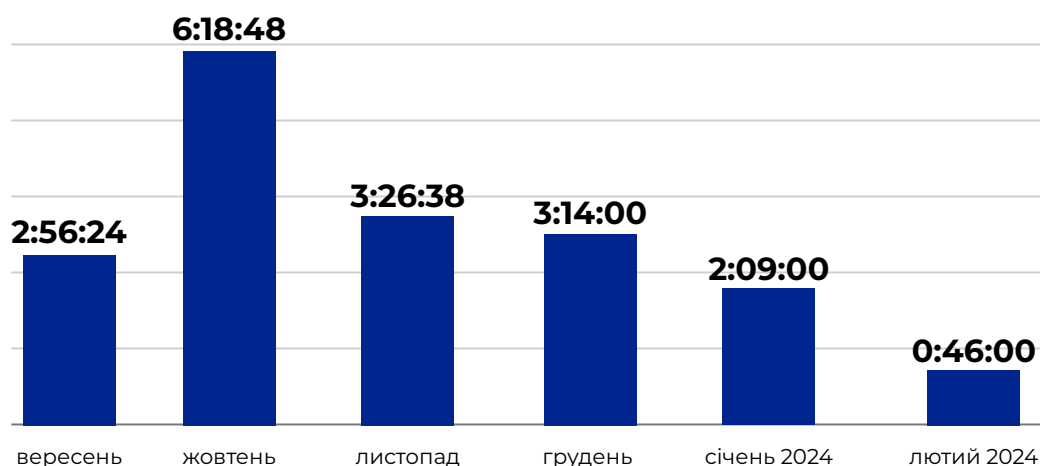
Рисунок 2. Кількість засідань Верховної Ради (лютий 2022 року – червень 2023 року)

Більшість з опитаних під час інтерв'ю народних депутатів України та представників секретаріатів комітетів звернули увагу на необхідність збільшити кількість днів для обговорення і голосування законодавчих ініціатив. У цьому контексті ілюстративною є цитата одного з голів комітетів:

І наразі я як голова комітету відчуваю недостатньо можливості, недостатньо кількості днів для голосування і обговорення законопроектів.

Інший ілюстративний показник діяльності парламенту – це середня тривалість розгляду Верховною Радою питань порядку денного за період 10 сесії:

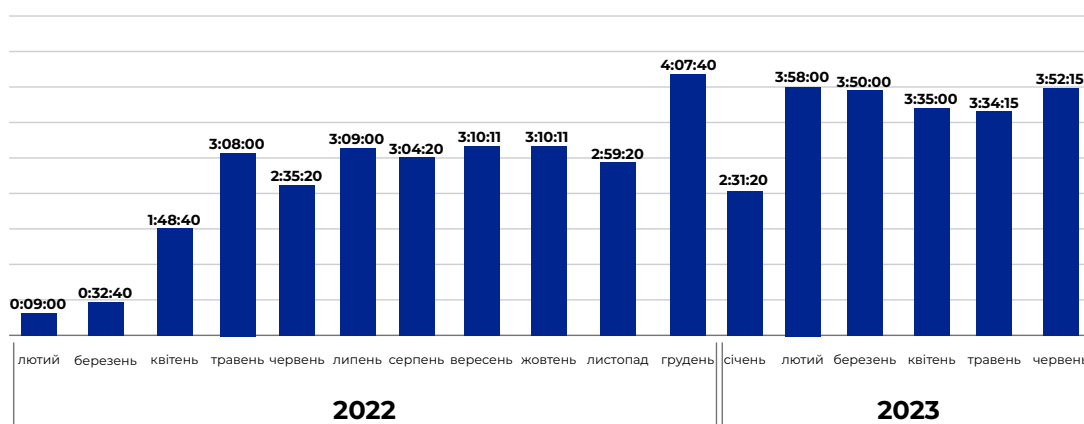

Рисунок 3. Середня тривалість засідань (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

В умовах воєнного стану Верховна Рада впродовж сесії працює в режимі одного пленарного засідання. Найдовше у режимі пленарних засідань Верховна Рада працювала у жовтні 2023 року. Цей показник є найбільшим за весь період воєнного стану.

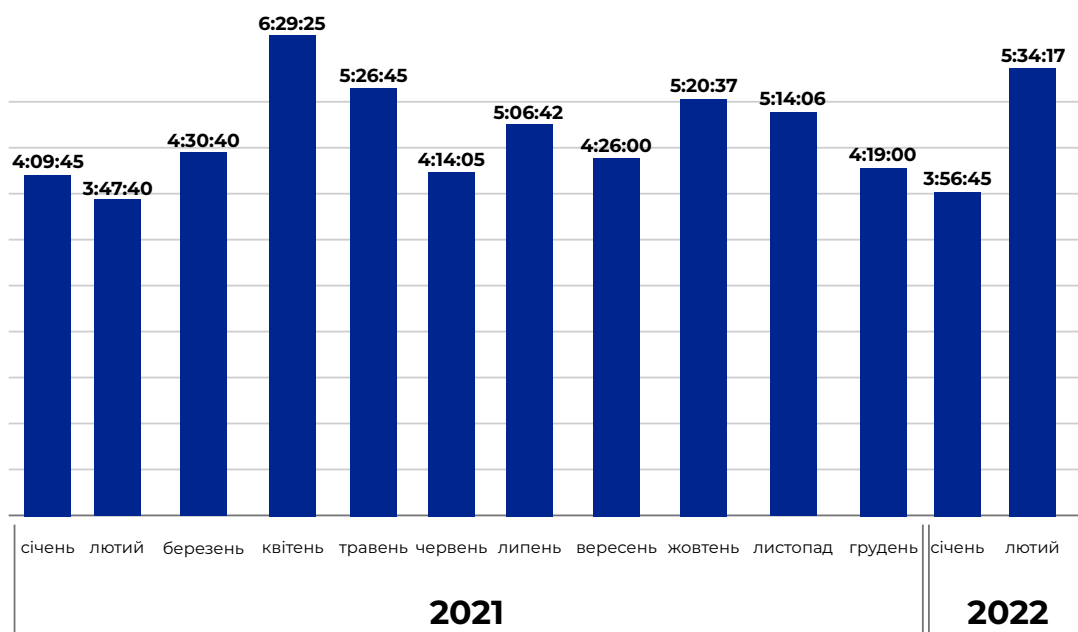
Однак, за звичайних обставин, у вівторок та четвер тижня, відведеного для пленарних засідань, якщо не прийнято (ad hoc) іншого рішення Верховної Ради, пленарне засідання триває з 10 до 15 години з перервою з 12 години до 12 години 30 хвилин; у середу та п'ятницю пленарне засідання триває з 10 до 14 години з перервою з 12 години до 12 години 30 хвилин. Друга половина середи відводиться для роботи народних депутатів у комітетах, тимчасових спеціальних комісіях та тимчасових слідчих комісіях, депутатських фракціях (депутатських групах); понеділок та друга половина п'ятниці відводяться для самостійної роботи народних депутатів, пов'язаної із здійсненням депутатських повноважень (частина третя статті 19 Регламенту).

Для порівняння наводимо дані середньої тривалості розгляду питань порядку денного Верховною Радою (з урахуванням перерв) у період з лютого 2022 року по червень 2023 року.

Рисунок 4. Середня тривалість засідань (лютий 2022 року – червень 2023 року)

Як бачимо, середня тривалість засідань у період воєнного стану майже не змінилась, однак вона є значно меншою, ніж за мирного часу, що безумовно пояснюється чинниками безпеки та організацією процесу роботи Верховної Ради в умовах воєнного стану. Нижче наведено дані щодо тривалості пленарних засідань Верховної Ради у мирний час.

Рисунок 5. Середня тривалість засідань (січень 2021 року – 23 лютого 2022 року)

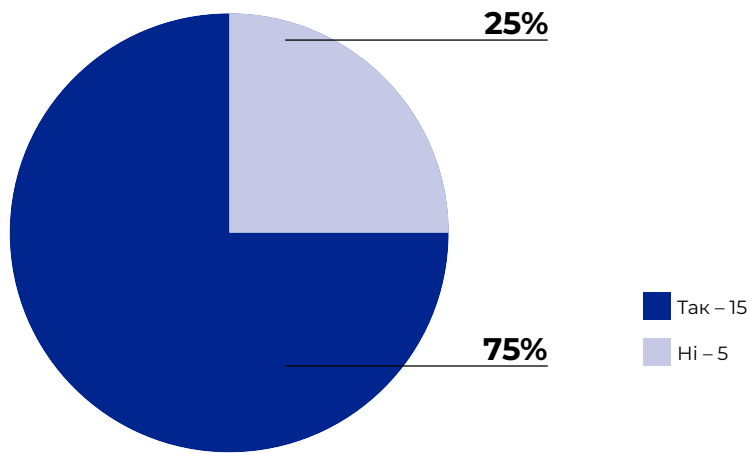
ВІДПОВІДНІСТЬ УХВАЛЕНИХ ЗАКОНІВ ДО ПЛАНУ ЗАКОНОПРОЄКТНИХ РОБІТ

Відповідно до статті 19¹ Регламенту, Верховна Рада щорічно на початку чергової сесії, яка починається першого вівторка лютого, за поданням Голови Верховної Ради України затверджує план законопроектної роботи Верховної Ради, узгоджений Погоджувальною радою з урахуванням узагальнених Апаратом Верховної Ради пропозицій комітетів.

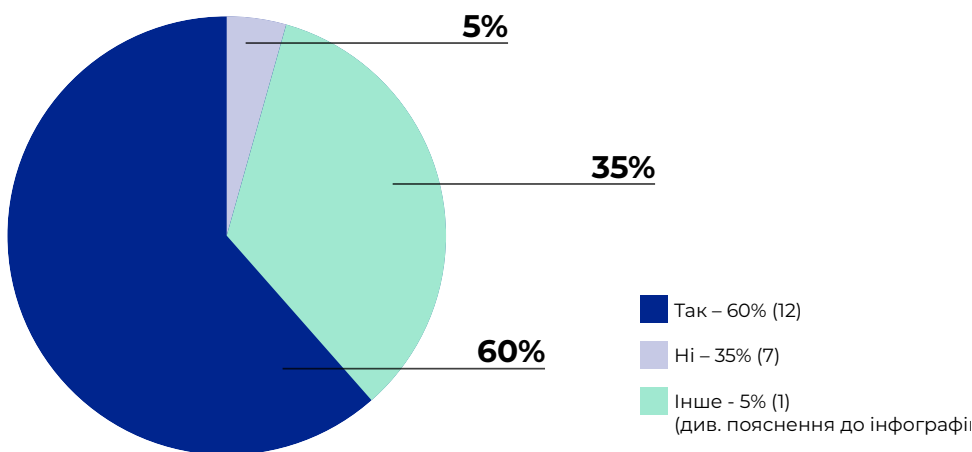
План законопроектної роботи Верховної Ради містить перелік питань, які потребують законодавчого врегулювання, обґрунтування необхідності розроблення законопроекту, орієнтовні назву законопроекту та строки його подання, відповідальних за розроблення законопроекту, інформацію про пріоритетність внесення та розгляду законопроектів. Верховна Рада Постановою від 7 лютого 2023 року № 2910-IX «Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік»⁶ (далі – План) затвердила свій План законопроектної роботи на 2023 рік, який налічує 529 питань.

20 законів з ухвалених Верховною Радою впродовж 10-ї сесії (усього – 64 закони) певною мірою (більшою чи меншою) вирішують питання, передбачені Планом. На інфографіках нижче проаналізовані ті закони, предмет регулювання яких збігається із зазначеним у Плані, та відображені показники відповідності критеріям, зазначеним у Плані, щодо суб'єктів, строків внесення та розгляду законопроектів.

⁶ Постанова від 7 лютого 2023 року № 2910-IX «Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2910-20#Text>

Рисунок 6. Чи поданий законопроект суб'єктом подання, вказаним у Плані?

Рисунок 7. Чи дотримано термін подання законопроекту, вказаний у Плані?

Щодо показника , то це питання, що регулює Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану»⁷ передбачене Планом. Однак Верховна Рада підтримала не той законопроект, що зазначений у Плані (реєстр. № 8071 від 23.09.2022), – а зареєстрований 26 липня 2023 року за реєстр. № 9534 проєкт закону «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану».

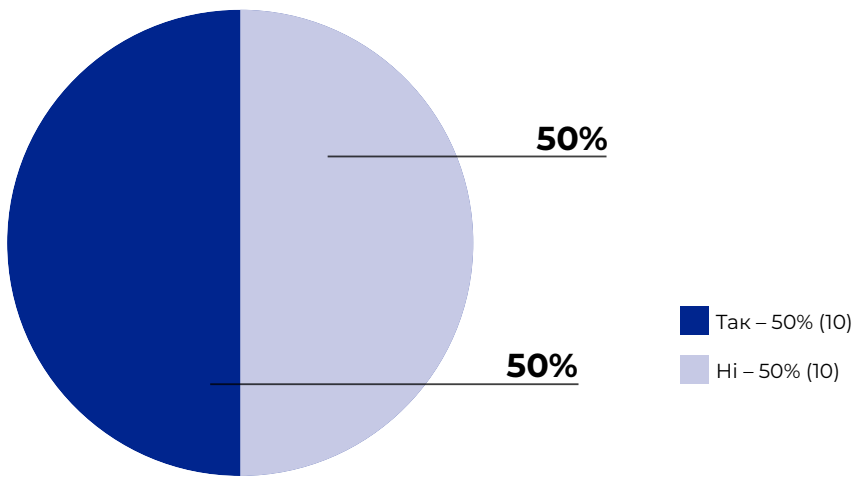
Верховна Рада впродовж 10-ї сесії ухвалила два закони, проєкти яких із відповідними реєстраційними номерами прямо зазначені у Плані, а саме: закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)»⁸ (законопроект реєстр. № 8011 від 08.09.2022), «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування»⁹ (законопроект реєстр. № 7457 від 10.06.2022).

⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20 вересня 2023 року № 3384-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>

⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» від 22 листопада 2023 року № 3496-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text>

⁹ Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39783>

Рисунок 8. Чи ухвалено законопроект відповідно до терміну розгляду, визначеному в Плані?

Половина законів, предмет регулювання яких збігається із зазначеним у Плані, прийняті у строки, визначені у Плані.

Коментуючи планування роботи Верховної Ради України, один з голів комітетів відмітив таке:

...до війни було зрозуміло планування пленарних засідань, коли є тиждень пленарних засідань, коли є тиждень не пленарних засідань. Було легше планувати і роботу як народного депутата, і тим більше роботу комітету.

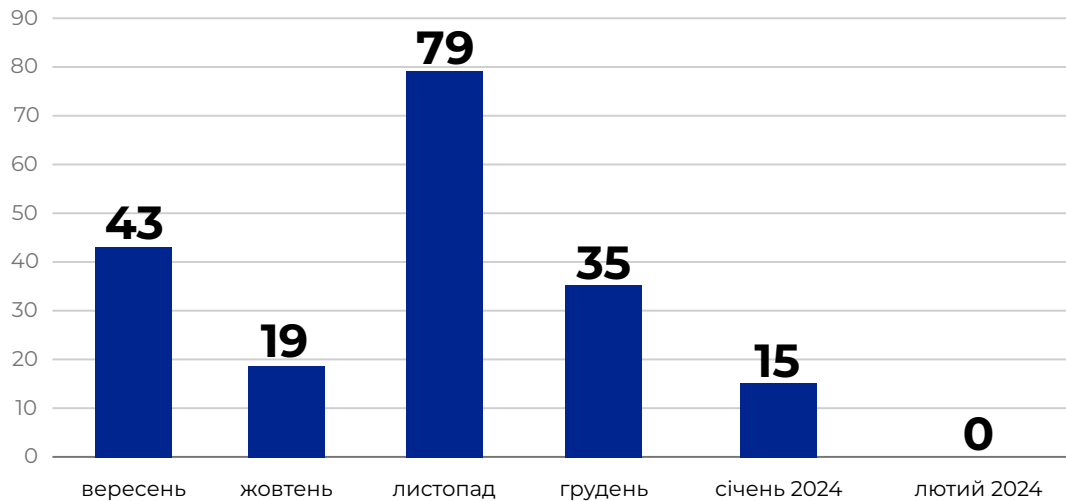
РЕЗУЛЬТАТИ РОЗГЛЯДУ ПИТАНЬ ПОРЯДКУ ДЕННОГО ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

Для ілюстрації «змістовного» навантаження пленарних засідань Верховної Ради виокремлено такий спеціальний показник як «кількість змістовних питань порядку денного». Власне йдеться про питання, щодо яких ухвалювалось рішення сутнісно на вирішальній стадії його розгляду. Адже відповідно до статті 91 Конституції України Верховна Рада приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Рішеннями Верховної Ради є акти, а також процедурні та інші рішення, які заносяться до протоколу пленарних засідань Верховної Ради; актами Верховної Ради є закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви (стаття 46 Регламенту).

Після обговорення питань Верховна Рада приймає рішення виключно на її пленарних засіданнях більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, крім випадків, передбачених Конституцією України та Регламентом; рішення Верховної Ради приймаються шляхом відкритого поіменного голосування, крім випадків, передбачених Регламентом, коли проводиться таємне голосування шляхом подачі бюлетенів (частини перша, друга статті 47).

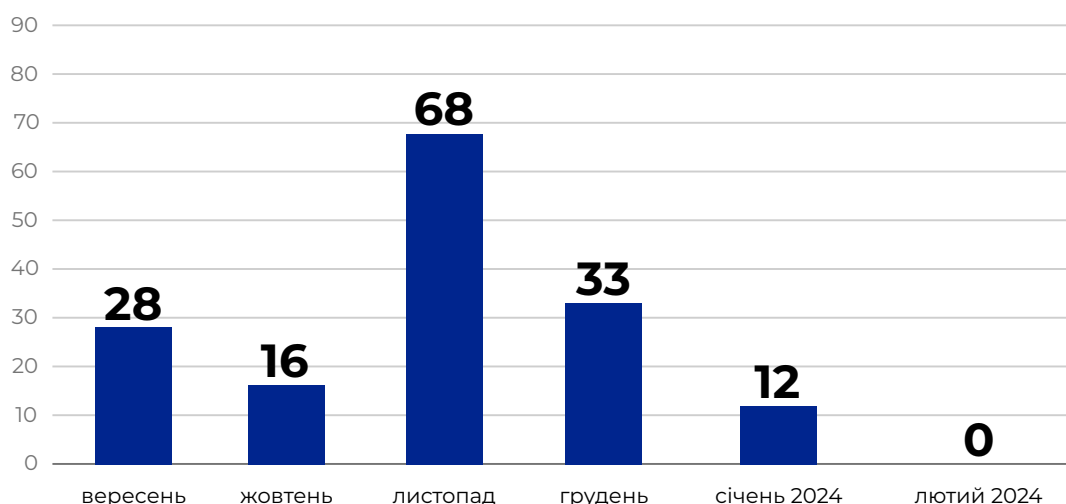
Усього в період 10-ї сесії Верховною Радою розглянуто 191 змістовне питання порядку денного. На інфографіці відображені дані помісячно.

Рисунок 9. Кількість змістовних питань порядку денного, розглянутих Верховною Радою (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

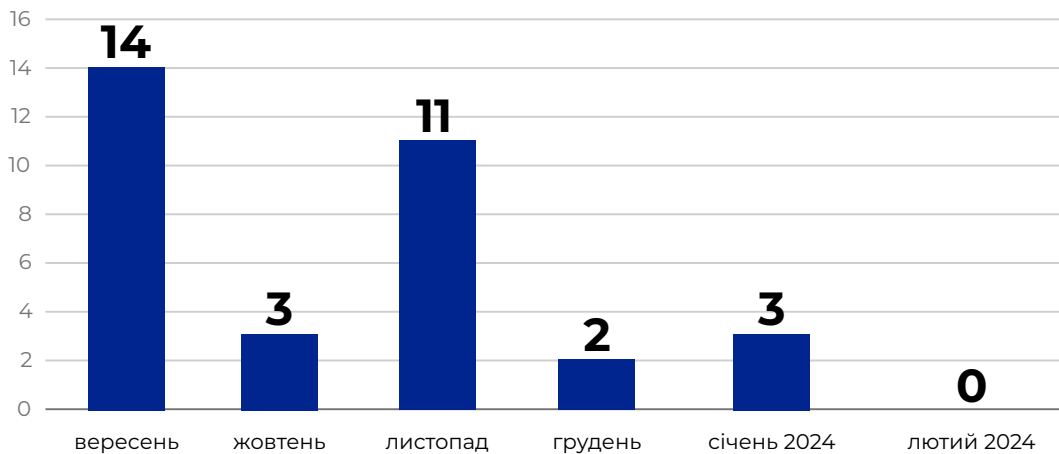
Найбільше змістовних питань Верховна Рада розглянула у листопаді 2023 року – 79 питань, що складає більше 40% від загальної кількості за 10 сесію.

Відповідно на інфографіці нижче також подаємо кількість змістовних питань порядку денного, щодо яких ухвалено позитивне рішення, тобто за результатами розгляду яких Верховна Рада ухвалила певні акти.

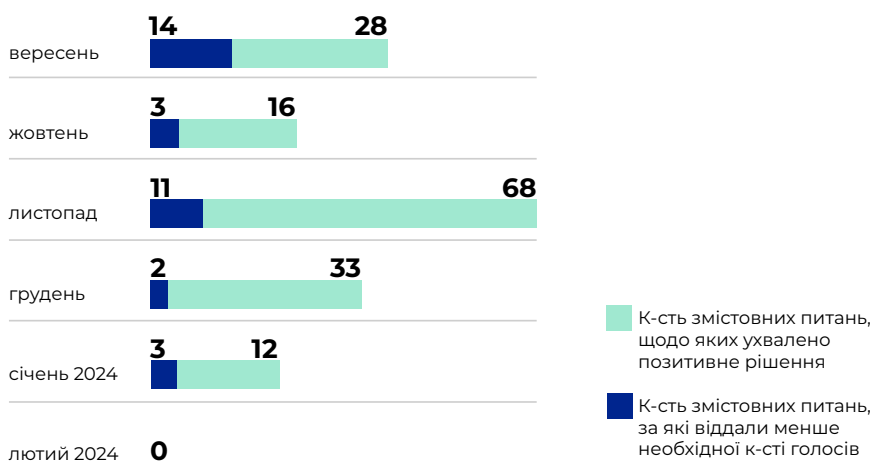
Рисунок 10. Кількість змістовних питань, щодо яких ухвалено позитивне рішення (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

Разом з тим слід продемонструвати також і кількість змістовних питань порядку денного, які не отримали необхідної для ухвалення рішення кількості голосів народних депутатів України. Власне за період 10 сесії Верховної Ради України лише 33 змістовні питання порядку денного не отримали необхідної кількості голосів народних депутатів України (інфографіка нижче)

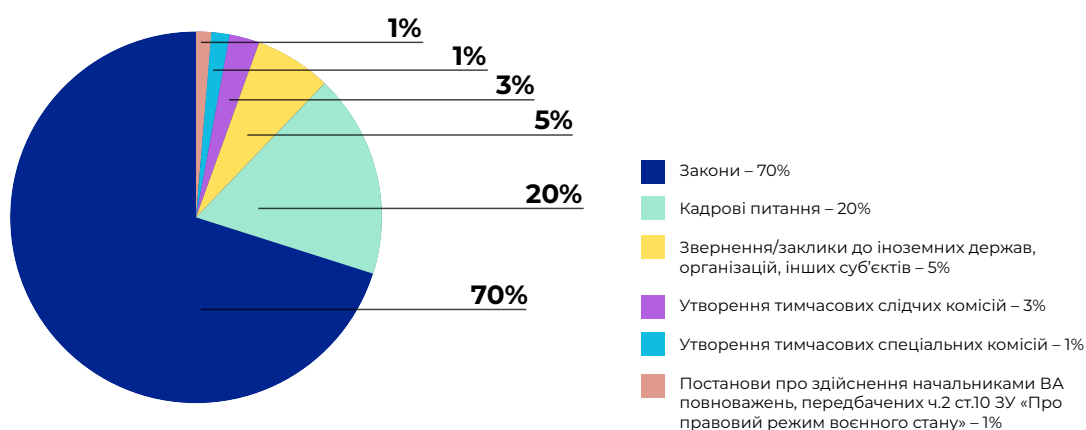
Рисунок 11. Кількість змістовних питань, які не отримали необхідної кількості голосів (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

Для порівняння нижче наводимо інформацію щодо співвідношення позитивних і безрезультатних голосувань Верховної Ради протягом 10-ї сесії.

Рисунок 12. Кількість питань, щодо яких ухвалено позитивне рішення у співвідношенні із безрезультатним голосуванням (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

У відсотковому співвідношенні кількість ухвалених Верховною Радою актів впродовж 10-ї сесії за видами виглядає так:

Рисунок 13. Види актів, ухвалених Верховною Радою

Очікувано, що найбільший відсоток посідають закони, особливості ухвалення яких розглянемо у наступному розділі, який присвячено забезпеченню системності і збалансованості законодавчого процесу. Тут зупинимось на інших питаннях, які Верховна Рада вирішувала впродовж 10-ї сесії.

Заяви, звернення до іноземних держав, міжнародних організацій тощо

Важливим показником у роботі Верховної Ради за воєнного часу є кількість заяв, звернень, закликів до іноземних держав, організацій, інших суб'єктів.

Відповідно до частини четвертої статті 89 Регламенту Верховної Ради України проєкти резолюцій, декларацій, звернень, заяв вносять народні депутати.

Згідно зі статтею 138 Регламенту постанови та інші акти (резолюції, декларації, звернення, заяви) Верховної Ради приймаються більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, крім випадків, визначених Конституцією України, з дотриманням процедури, передбаченої для розгляду законопроєктів у першому читанні з прийняттям їх у цілому, якщо Верховна Рада не прийняла іншого рішення. Такі акти підписує та оприлюднює Голова Верховної Ради України.

Усього за період 10-ї сесії Верховна Рада ухвалила 5 таких актів, а саме:

- ♦ **Звернення Ради України до міжнародних організацій**, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополь¹⁰;
- ♦ **Заяву Верховної Ради України** у зв'язку з десятою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності¹¹;
- ♦ **Заяву Верховної Ради України** у зв'язку з 90-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні¹²;
- ♦ **Звернення Верховної Ради України до новообраних парламентаріїв** – членів Сейму і Сенату Республіки Польща щодо продовження плідної співпраці між народами України та Республіки Польща¹³;
- ♦ **Звернення Верховної Ради України до держав** – членів Європейського Союзу та інституцій Європейського Союзу щодо підтримки відкриття перемовин про вступ України до Європейського Союзу¹⁴;

Для порівняння, із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада ухвалила 50 таких постанов, а за аналогічний період – з початку вересня 2022 року по початок лютого 2023 року – 16 заяв і звернень.

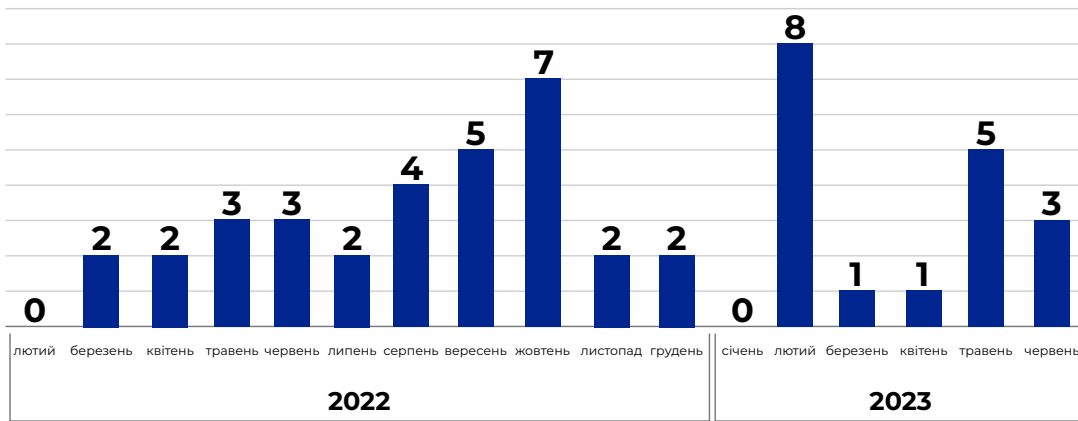
¹⁰ Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв'язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» від 21 вересня 2023 року № 3387-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3387-20#Text>

¹¹ Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з десятою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності» від 21 листопада 2023 року № 3468-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3468-20#Text>

¹² Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з 90-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні» від 22 листопада 2023 року № 3488-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3488-20#Text>

¹³ Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до новообраних парламентаріїв – членів Сейму і Сенату Республіки Польща щодо продовження плідної співпраці між народами України та Республіки Польща» від 22 листопада 2023 року № 3491-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3491-20#Text>

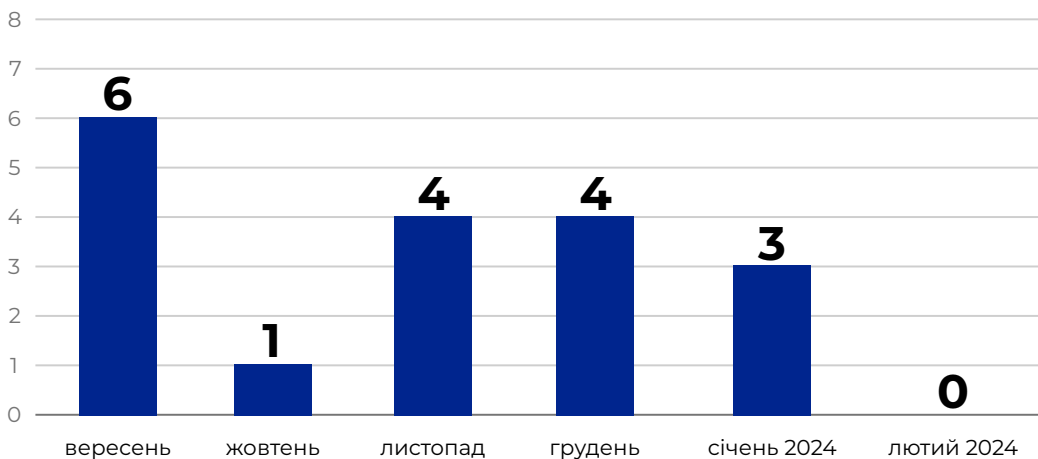
¹⁴ Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до держав – членів Європейського Союзу та інституцій Європейського Союзу щодо підтримки відкриття переговорів про вступ України до Європейського Союзу» від 9 грудня 2023 року № 3512-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3512-20#Text>

Рисунок 14. Кількість звернень/закликів до іноземних держав, організацій, інших суб'єктів (24 лютого 2022 року – 30 червня 2023 року)

«Кадрові» рішення Верховної Ради України

До повноважень Верховної Ради України належить й низка «кадрових» питань. Протягом 10-ї сесії Верховна Рада України ухвалила 18 «кадрових» рішень.

Рисунок 15. Кількість ухвалених «кадрових» рішень (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

Відповідно до Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб із посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України; призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати; призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови Національного банку України (за поданням Президента України), призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України, половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України; надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади; призначення на посади третини складу Конституційного Суду України (стаття 85); обирає членів Вищої ради правосуддя.

З 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада ухвалила постанови:

- ◇ про відставку Міністра оборони України Резнікова О.Ю.¹⁵;
- ◇ про звільнення Умерова Р.Е. з посади Голови Фонду державного майна України¹⁶;
- ◇ про звільнення Піщанської О.С. з посади Голови Антимонопольного комітету України¹⁷;
- ◇ про призначення Умерова Р.Е. на посаду Міністра оборони України¹⁸;
- ◇ про призначення Кириленка П.О. на посаду Голови Антимонопольного комітету України¹⁹;
- ◇ про відставку Міністра молоді та спорту України Гутцайта В.М.²⁰;
- ◇ про призначення Ковалю В.С. на посаду Голови Фонду державного майна України²¹;
- ◇ про призначення на посади членів Рахункової палати²²;
- ◇ про призначення Піщанської О.С. на посаду Голови Рахункової палати²³.

Верховна Рада відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» обирає члена Дорадчої групи експертів та його заступника; Дорадча група експертів утворюється з метою сприяння суб'єктам призначення суддів Конституційного Суду в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Конституційного Суду (частина перша, шоста статті 10², частина перша статті 10¹²).

9 листопада 2023 року Верховна Рада України ухвалила постанови:

- ◇ про призначення Кузнєцової Н.С. членом Дорадчої групи експертів²⁴;
- ◇ про обрання Шакуна В.І. заступником члена Дорадчої групи експертів²⁵.

¹⁵ Постанова Верховної Ради України «Про відставку Міністра оборони України Резнікова О.Ю.» від 5 вересня 2023 року № 3370-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3370-IX#Text>

¹⁶ Постанова Верховної Ради України «Про звільнення Умерова Р.Е. з посади Голови Фонду державного майна України» від 5 вересня 2023 року № 3371-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3371-IX#Text>

¹⁷ Постанова Верховної Ради України «Про звільнення Піщанської О.С. з посади Голови Антимонопольного комітету України» від 5 вересня 2023 року № 3372-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3372-IX#Text>

¹⁸ Постанова Верховної Ради України «Про призначення Умерова Р.Е. на посаду Міністра оборони України» від 6 вересня 2023 року № 3376-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3376-IX#Text>

¹⁹ Постанова Верховної Ради України «Про призначення Кириленка П.О. на посаду Голови Антимонопольного комітету України» від 6 вересня 2023 року № 3377-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3377-IX#Text>

²⁰ Постанова Верховної Ради України «Про відставку Міністра молоді та спорту України Гутцайта В.М.» від 9 листопада 2023 року № 3459-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3459-IX#Text>

²¹ Постанова Верховної Ради України «Про призначення Ковалю В.С. на посаду Голови Фонду державного майна України» від 21 листопада 2023 року № 3470-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3470-IX#Text>

²² Постанова Верховної Ради України «Про призначення на посади членів Рахункової палати» від 21 листопада 2023 року № 3529-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-IX#Text>

²³ Постанова Верховної Ради України «Про призначення Піщанської О.С. на посаду Голови Рахункової палати» від 10 січня 2024 року № 3538-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3538-IX#Text>

²⁴ Постанова Верховної Ради України «Про призначення Кузнєцової Н.С. членом Дорадчої групи експертів» від 9 листопада 2023 року № 3457-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3457-IX#Text>

²⁵ Постанова Верховної Ради України «Про обрання Шакуна В.І. заступником члена Дорадчої групи експертів» від 9 листопада 2023 року № 3458-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3458-IX#Text>

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата

До повноважень Верховної Ради України належить й низка «кадрових» питань. Протягом 10-ї сесії Верховна Рада України ухвалила 18 «кадрових» рішень.

Згідно зі статтею 81 Конституції України Верховна Рада приймає рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у разі складення повноважень за його особистою заявою, а також у випадках припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України. Відповідно до частини другої статті 222 Регламенту Верховна Рада за поданням комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, приймає постанову про дострокове припинення повноважень народного депутата більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу; зазначена постанова Верховної Ради публікується в газеті «Голос України».

З 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада прийняла постанови:

- ◇ про дострокове припинення повноважень народного депутата України Єфімова М.В.²⁶
- ◇ про дострокове припинення повноважень народного депутата України Данілова В.Б.²⁷
- ◇ про дострокове припинення повноважень народного депутата України Шпенюва Д.Ю.²⁸

Рішення про зміни у складі комітетів

Відповідно до статті 89 Основного Закону України Верховна Рада для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів. Згідно з частиною третьою статті 84 Регламенту при вирішенні питань про зміну персонального складу комітетів приймається постанова про внесення змін до постанови Верховної Ради про обрання членів комітетів.

Під час 10-ї сесії Верховна Рада ухвалила рішення про відкликання народного депутата України Шуфрича Н.І. з посади голови Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова²⁹ та тричі вносила зміни до Постанови «Про обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів, членів комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання»³⁰.

²⁶ Постанова Верховної Ради України «Про дострокове припинення повноважень народного депутата України Єфімова М.В.» від 8 грудня 2023 року № 3506-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3506-IX#Text>

²⁷ Постанова Верховної Ради України «Про дострокове припинення повноважень народного депутата України Данілова В.Б.» від 8 грудня 2023 року № 3507-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3507-IX#Text>

²⁸ Постанова Верховної Ради України «Про дострокове припинення повноважень народного депутата України Шпенюва Д.Ю.» від 8 грудня 2023 року № 3508-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3508-IX#Text>

²⁹ Постанова Верховної Ради України «Про відкликання народного депутата України Шуфрича Н.І. з посади голови Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова» від 20 вересня 2023 року № 3385-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3385-IX#Text>

³⁰ Постанови Верховної Ради України «Про внесення змін до Постанови Верховної Ради України «Про обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів, членів комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 19 жовтня 2023 року № 3426-ІХ, від 10 січня № 3542-ІХ, від 10 січня № 3543-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3426-IX#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3542-IX#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-IX#Text>

Рішення про здійснення начальниками військових адміністрацій населених пунктів повноважень органів місцевого самоврядування

Окремо варто звернути увагу на рішення Верховної Ради про здійснення начальниками військових адміністрацій населених пунктів повноважень органів місцевого самоврядування відповідно до частини другої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», проекти яких вносить Президент України.

Відповідно до частини другої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у разі утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) Верховна Рада України за поданням Президента України може прийняти рішення про те, що в період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування:

1. начальник військової адміністрації:
  - крім повноважень, віднесених до його компетенції цим Законом, здійснює повноваження сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, сільського, селищного, міського голови;
  - може затвердити тимчасову структуру виконавчих органів сільської, селищної, міської ради (для працівників, посади яких не включені до тимчасових штатних розписів, оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду);
2. апарат сільської, селищної, міської ради та її виконавчого комітету, інші виконавчі органи (з урахуванням абзацу третього пункту 1 цієї частини), комунальні підприємства, установи та організації відповідної територіальної громади підпорядковуються начальнику відповідної військової адміністрації.

Відповідні зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» № 2259-IX від 12 травня 2022 року, який набрав чинності 20 травня 2022 року.

Якщо у період з 24 лютого 2022 року по 4 вересня 2023 року Верховна Рада ухвалила 26 постанов про здійснення начальниками військових адміністрацій повноважень органів місцевого самоврядування, то з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада ухвалила лише одну таку постанову³¹.

Депутатські запити

Одним із важливих інструментів захисту прав громадян є депутатський запит. Відповідно до статті 86 Конституції України народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

³¹ Постанова Верховної Ради України «Про здійснення начальником Наталинської сільської військової адміністрації Красноградського району Харківської області повноважень, передбачених частиною другою статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 22 листопада 2023 року № 3492-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3492-20#Text>

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції (частина друга статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України»).

На одному пленарному тижні може бути внесено не більше десяти депутатських запитів одного народного депутата (частина друга статті 224 Регламенту).

Головуючий на пленарному засіданні у п'ятницю, після дня внесення депутатського запиту, оголошує загальну кількість та короткий зміст депутатських запитів, внесених протягом пленарного тижня, та інформує Верховну Раду про кількість депутатських запитів, внесених відповідно до органів Верховної Ради, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності (частина третя статті 224 Регламенту). Згідно із частиною другою та третьою статті 225 Регламенту після оголошення короткого змісту депутатського запиту головуючий на пленарному засіданні Верховної Ради оголошує голосування щодо попередньої підтримки запиту до Президента України. Рішення про направлення депутатського запиту до Президента України на вимогу народного депутата, групи народних депутатів, комітету має бути попередньо підтримане підписами не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, а в разі відсутності такої кількості підписів – шляхом відкритого поіменного голосування за підтримку запиту не менш як однієї третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

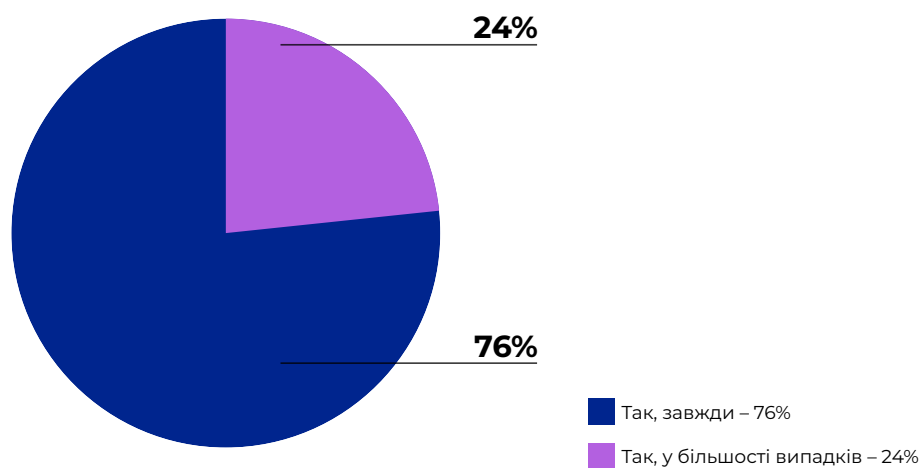
Рисунок 16. Кількість направлених депутатських запитів (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

У період з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада направила лише 23 запити народних депутатів України.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Комітет Верховної Ради України – орган Верховної Ради, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій; Комітет відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй; діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України згідно з Конституцією України та в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України (стаття 1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»). Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну, організаційну, контрольну функції. Перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання затверджені Постановою Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ³².

Важливим показником відкритості роботи комітетів є оприлюднення інформації про засідання і їх результати, зокрема порядки денні. На діаграмі нижче відображено дані щодо оприлюднення на офіційних вебсайтах комітетів їх порядків денних.

Рисунок 17. Чи оприлюднюються порядки денні засідань комітетів на вебсайті?

Формами роботи комітетів є засідання, слухання в комітетах (частина перша статті 42 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»).

Ще на початку 2020 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 30 березня 2020 року № 543-ІХ, згідно з яким впродовж дії карантину через COVID-19 передбачено можливість і порядок проведення засідань комітетів у режимі відеоконференції, а також інші особливості в роботі комітетів.

2 липня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо роботи комітетів Верховної Ради України»³³, згідно з яким проведення засідань комітетів у режимі відеоконференції дозволено на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування. На цей період, відповідно до пункту 4 розділу VIII «Прикінцеві положення» Закону України «Про комітети Верховної Ради України», продовжують діяти такі особливості організації роботи комітетів:

³² Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>

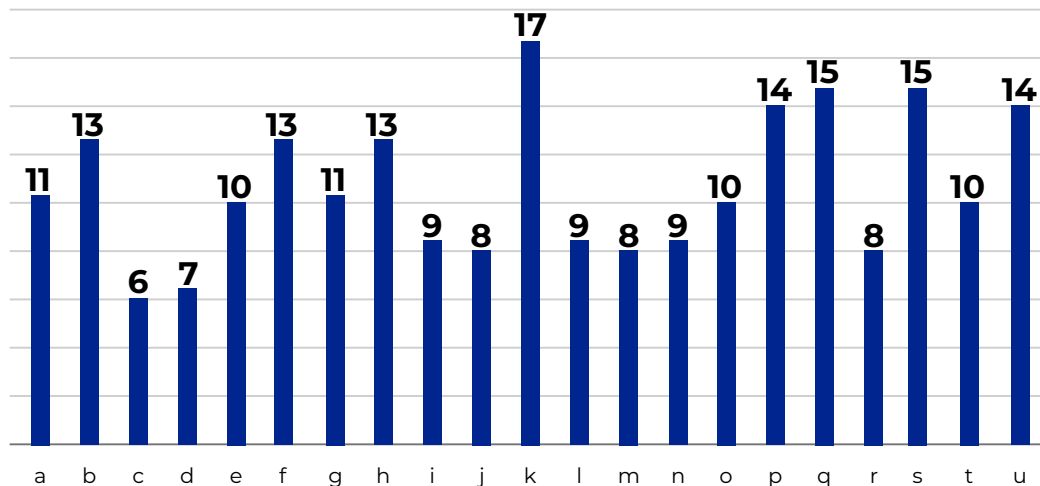
³³ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо роботи комітетів Верховної Ради України» від 30 червня 2023 року № 3218-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3218-20#Text>

1. плани роботи, розклад засідань та порядки денні засідань комітетів повідомляються народним депутатам України – членам відповідних комітетів, секретаріатами комітетів через єдину автоматизовану систему роботи з документами у Верховній Раді України (далі – єдина автоматизована система);
2. комітети здійснюють свою роботу у формі засідань. Вони можуть проводитись у режимі відеоконференції з можливою одночасною трансляцією на офіційному вебсайті Верховної Ради України, і за попередньою згодою більшості від затвердженого Верховною Радою України кількісного складу комітету, що надсилається голові такого комітету з використанням єдиної автоматизованої системи та накладенням кваліфікованого електронного підпису. Згода на проведення засідання комітету у режимі відеоконференції надається кожним народним депутатом України окремо шляхом надсилання персонального листа на адресу голові комітету;
3. порядок денний засідання комітету, що проводиться у режимі відеоконференції, та заплановані для розгляду на такому засіданні проєкти актів надсилаються членам відповідного комітету секретаріатом такого комітету невідкладно, але не пізніше як за двадцять чотири години до початку засідання, з використанням єдиної автоматизованої системи;
4. засідання комітету, що проводиться у режимі відеоконференції, вважається повноважним за умови віддаленого (за допомогою службового планшета) приєднання до участі у такому засіданні більше половини від затвердженого Верховною Радою України складу членів такого комітету;
5. голосування на засіданні комітету, що проводиться у режимі відеоконференції, здійснюється членами комітету особисто і відкрито шляхом підняття рук та висловлення своєї позиції «за», «проти» чи «утримався»;
6. підрахунок голосів під час голосування на засіданні комітету, що проводиться у режимі відеоконференції, здійснюється секретарем відповідного комітету, а у разі неможливості взяти участь у такому засіданні секретарем комітету – підрахунок голосів здійснюється головою або іншим, визначеним ним членом комітету;
7. акти комітетів, протоколи і стенограми їх засідань розміщуються на офіційному вебсайті Верховної Ради України. На засіданні комітету, що проводиться у режимі відеоконференції, ведеться протокол і стенограма засідання.

Акти комітетів і протоколи проведених у режимі відеоконференції їх засідань підписуються кваліфікованими електронними підписами з подальшим оформленням у паперовому вигляді протягом 10 робочих днів.

Такі особливості роботи організації роботи комітетів безумовно є виправданими і ефективними в умовах воєнного стану.

За 5 місяців 10-ї сесії проведено 230 засідань комітетів Верховної Ради України. На інфографіці нижче наведено дані щодо кількості засідань кожного з комітетів.

Рисунок 18. Кількість засідань комітетів (відповідно до оприлюднених протоколів)

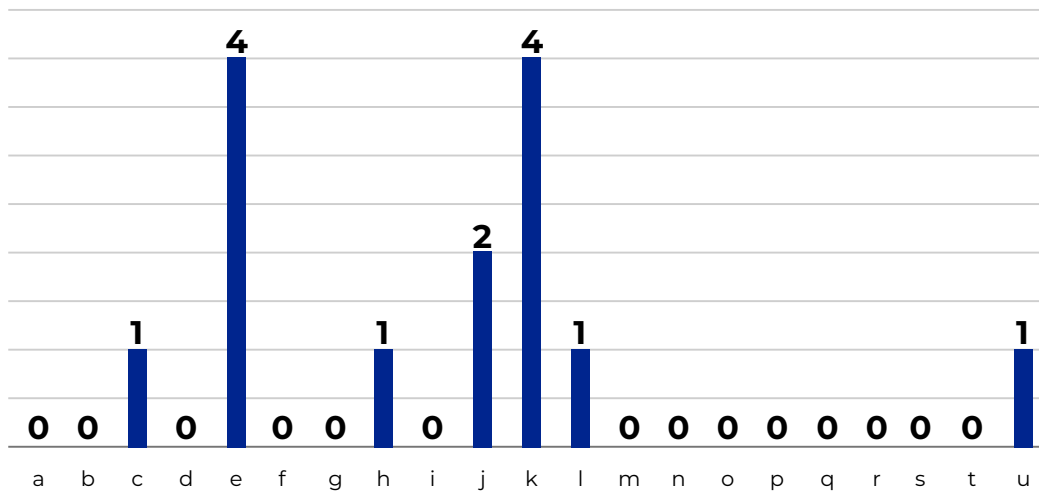
- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 11
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 13
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 6
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 7
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 10
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 13
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин – 11
- h. Комітет з питань правової політики – 13
- i. Комітет з питань свободи слова – 9
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 8
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 17
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 9
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 8
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 9
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 10
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 14
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 15
- r. Комітет з питань бюджету – 8
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 15
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 10
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 14

Для порівняння, у період із 24 лютого 2022 року до 30 червня 2023 року (16 місяців) проведено 828 засідань комітетів Верховної Ради України, в «довоєнний» час, у період із 1 січня 2021 року до 23 лютого 2022 року (14 місяців), було проведено 754 засідання комітетів Верховної Ради України.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», комітет при здійсненні законопроектної функції має право створювати робочі групи і призначати їх керівників із числа членів комітету для підготовки проєктів актів Верховної Ради України, питань, що обговорюються на засіданнях комітетів, проєктів рішень, рекомендацій, висновків комітетів.

До складу робочої групи можуть бути включені члени комітету, інші народні депутати України, співробітники науково-дослідних інститутів і навчальних закладів, автори проєктів законодавчих актів та інші фахівці за їхньою згодою. До роботи в робочих групах можуть залучатись фахівці на контрактній основі з оплатою за рахунок коштів, передбачених у кошторисі видатків на здійснення повноважень Верховної Ради України, та посадові і службові особи державних органів та органів місцевого самоврядування за згодою керівника відповідного органу.

На інфографіці нижче зображено кількість створених робочих груп по комітетах.

Рисунок 19. Кількість створених робочих груп комітетом (за змістом протоколів)

- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 0
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 0
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 1
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 0
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 4
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 0
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин – 0
- h. Комітет з питань правової політики – 1
- i. Комітет з питань свободи слова – 0
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 2
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 4
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 1
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 0
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 0
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 0
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 0
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 0
- r. Комітет з питань бюджету – 0
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 0
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 0
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 1

У цього за період 10-ї сесії Верховної Ради України було створено 14 робочих груп, найбільше у Комітеті з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 4, та Комітеті з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 4.

Крім того, респонденти інтерв'ю, проведених в межах цього дослідження, послались на практику залучення позаштатних консультантів, які є визнаними фахівцями у своїй галузі.

ДОТРИМАННЯ ВИМОГ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ, ЗОКРЕМА У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Зворотна дія в часі

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України). Цей принцип розтлумачив Конституційний Суд України у Рішенні № 1-рп/99 від 9 лютого 1999 року, зазначивши, що за загально визнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі; цей принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, за яким «дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим

актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце» (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини).

Дотримання принципу незворотності дії закону в часі забезпечує дотримання юридичної визначеності в цьому аспекті. Проте в деяких випадках нормативні акти можуть мати зворотню (так звану ретроспективну) дію в часі, зокрема, коли нормативний акт покращує юридичне становище особи.

У законах України, ухвалених впродовж 10-ї сесії парламенту цього скликання, зустрічаються випадки застосування ретроспективної дії.

Зокрема, у Законі України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України»³⁴, який набрав чинності 19 листопада 2023 року, визначено, що абзаци четвертий - сьомий пункту 9 розділу I цього закону застосовуються з 1 жовтня 2023 року. Положення, які мають ретроспективну дію, встановлюють, що частина податку на доходи фізичних осіб від оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу, належить до доходів загального фонду відповідних місцевих бюджетів, зараховується в повному обсязі до спеціального фонду Державного бюджету України та спрямовується у таких пропорціях за такими напрямками:

з 1 жовтня 2023 року по 31 грудня 2023 року:

50 відсотків – Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на здійснення заходів із закупівлі спеціальної техніки та обладнання;

50 відсотків – Міністерству оборони України для закупівлі артилерійських систем.

Ще один приклад – Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ввезення, обліку, розподілу гуманітарної допомоги, особливостей оподаткування відповідних операцій та подання звітності»³⁵. У пункті 2 розділу «Прикінцеві положення» цього закону визначено, що дія абзацу третього частини другої статті 6, пунктів 3–1, 3–2, 3–3, 3–4 та 3–7 статті 15 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про гуманітарну допомогу» в редакції цього закону поширюється на правовідносини, що виникли у період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX.

У Законі України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини»³⁶, яким врегульовано питання щодо спадкових відносин, які виникли у зв'язку з воєнним станом, бойовими діями та тимчасовою окупацією територій України, також застосовано ретроспективну дію деяких положень. Зокрема, цим законом визначено, що положення абзацу першого пункту 20 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України застосовуються також до спадщини, яка відкрилась після введення воєнного стану в Україні, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини». Це застосовується також

³⁴ Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 8 листопада 2023 року URL: № 3428-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#n41>

³⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ввезення, обліку, розподілу гуманітарної допомоги, особливостей оподаткування відповідних операцій та подання звітності» від 8 листопада 2023 року № 3448-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3448-IX#Text>

³⁶ Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 8 листопада 2023 року № 3450-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-IX#Text>

до спадщини, яка відкрилась до введення воєнного стану, строк для прийняття якої не сплив до його введення – за умови, що свідоцтво про право на спадщину не було видано жодному із спадкоємців; положення абзаців першого та другого пункту 21 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України також застосовуються до спадщини, яка відкрилась до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини».

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок»³⁷, був опублікований 7 грудня 2023 року, набрав чинності 8 грудня, однак у тексті самого закону йдеться про відновлення податкових перевірок з 1 грудня 2023 року. Вочевидь ці положення не є застосовними до дати набрання чинності законом, однак це однозначно не сприяє юридичній визначеності закону.

У пункті 2 Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” у зв’язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України» передбачено, що положення цього закону поширюються на правовідносини, що виникли у зв’язку з перейменуванням Верховного Суду України у Верховний Суд, а також з ліквідацією Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України. У цьому аспекті Головне юридичне управління у своєму висновку наголосило, що зазначені положення не враховують положень статті 58 Конституції України, якою передбачено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи.

У Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків»³⁸ передбачено, що за результатами податкового (звітного) 2023 року базова (основна) ставка податку на прибуток підприємств для цілей оподаткування прибутку банків, а також для застосування щодо банків положень пункту 57.11 статті 57 цього Кодексу, становить 50 відсотків. Головне юридичне управління у своєму висновку зазначило: «Вказане не відповідає статті 58 Конституції України, згідно з якою закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи. Крім того, зазначене суперечить принципу стабільності податкового законодавства, встановленого у статті 4 Податкового кодексу України, згідно з яким зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року».

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг»³⁹ передбачено, що дія пункту 5 розділу I цього закону поширюється на договори про споживчий кредит, укладені до набрання чинності цим законом, якщо строк дії таких договорів продовжено після набрання чинності цим законом.

³⁷ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» від 9 листопада 2023 року № 3453-IX
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453-IX#Text>

³⁸ Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків» від 21 листопада 2023 року № 3474-IX
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3474-IX#Text>

³⁹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг» від 22 листопада 2023 року № 3498-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-IX#Text>

Отже, застосування ретроспективної дії положень законів є досить поширеною практикою у законах, ухвалених під час 10-ї сесії, проте не у всіх випадках зворотна дія застосовується для покращення юридичного становища особи.

Виконання рішень Конституційного Суду України

Відповідно до статті 151² Конституції України рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

В межах своїх повноважень Конституційний Суд України може ухвалювати рішення, якими:

- ◇ визнає такими, що **не відповідають Конституції України**, положення законів України;
- ◇ визнає такими, що **відповідають Конституції України**, положення законів України без будь-яких рекомендацій щодо виконання;
- ◇ **визнає неконституційним закон** (чи його окреме положення), але при цьому у рішенні зазначає особливості його виконання, наслідків втрати чинності, зокрема, зобов'язує або рекомендує Верховній Раді України привести нормативне регулювання у відповідність до положень Конституції України та конкретного рішення чи визначає порядок застосування положень законів України, відтерміновує втрату ними чинності положеннями, визнаними неконституційними;
- ◇ здійснює офіційне **тлумачення Конституції України**.

Конституційний Суд України у рішенні, висновку може встановити порядок і термін і їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, дотриманням висновку (стаття 97 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Під час 10-ї сесії Верховна Рада 21 листопада 2023 року, на виконання Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, ухвалила Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України»⁴⁰, яким, зокрема, унормувала питання суддівської кар'єри суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

У 2023 році Конституційний Суд України ухвалив 12 рішень, з яких 1-у справі за конституційним поданням, 11-у справах за конституційним скаргами. В окремих рішеннях Конституційний Суд України прямо зазначив про необхідність законодавчого врегулювання.

Рішенням № 2-р(II) від 1 березня 2023 року Конституційний Суд України⁴¹ визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України в тім, що вони унеможливають апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу адміністративного судочинства

⁴⁰ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України» від 21 листопада 2023 року № 3481-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3481-20#Text>

⁴¹ Рішення Конституційного Суду України № 2-р(II) від 1 березня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-23#n108>

України, та вказав: «Верховній Раді України привести нормативне регулювання, установлене приписами частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням».

У Рішенні від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023⁴² Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV в тім, що вони унеможливають виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму. У пункті 2 резолютивної частини цього рішення Суд зазначив: «Верховній Раді України внормувати порядок відрахування із пенсії, у разі звернення стягнення на неї у виконавчому провадженні, установлений приписами абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“ від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ від 9 липня 2003 року № 1058-IV, з урахуванням приписів Конституції України та цього Рішення».

Рішенням 5 липня 2023 року № 5-р(II)/2023⁴³ Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац другий частини першої статті 483 Митного кодексу України, однак відтермінував на 6 місяців втрату чинності зазначеним положенням. Водночас Суд зазначив про необхідність Верховній Раді України привести нормативне регулювання, установлене абзацом другим частини першої статті 483 Митного кодексу України, що визнаний неконституційним, у відповідність із Конституцією України та рішенням.

Рішенням від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023⁴⁴ Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), окремий припис пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 року № 2735-VI зі змінами, а саме: «у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Враховуючи те, що визнання неконституційним оспорюваного припису закону унеможливить застосування юридичної відповідальності до осіб, які ввели в обіг товари (продукцію), що не відповідають установленим вимогам, Суд відтермінував втрату чинності положенням. Хоча Суд у цьому рішенні прямо не зазначив про необхідність врегулювання, однак втрата чинності окремим положенням, визнаним неконституційним, призведе до законодавчої прогалини.

У Рішенні від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023⁴⁵, яким Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункти 1, 5 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України з відтермінуванням утрати чинності на 6 місяців, зазначено про необхідність Верховній Раді України привести відповідне нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

42 Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-23#Text>

43 Рішення Конституційного Суду України 5 липня 2023 року № 5-р(II)/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-23#Text>

44 Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-23#Text>

45 Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text>

У Рішенні від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023⁴⁶ Суд визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі приписи частини першої статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України в тім, що вони унеможливають застосування до засуджених до довічного позбавлення волі осіб короточасних виїздів за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, з відтермінуванням втрати чинності на 3 місяці. Тут Суд зазначив, що Верховна Рада має протягом трьох місяців привести нормативне регулювання, установлене окремими приписами частини першої статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України, у відповідність до Конституції України та цього рішення.

Станом на 5 лютого 2024 року жодне із зазначених вище рішень Конституційного Суду України, ухвалених у 2023 році, Верховна Рада не виконала.

«Делегування» нормотворчих повноважень іншим органам державної влади. Обмеження дії окремих законів

Відповідно до статті 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Законодавча функція належить виключно парламенту, яку він здійснює шляхом ухвалення відповідних законів. Конституцією України, зокрема її статтею 92, визначено перелік питань, які мають регулюватись винятково законами.

Якщо повноваження парламенту з нормативного врегулювання певних питань передано іншим органам, зокрема урядові, таке «делегування» має бути виняткового й екстраординарного характеру, відбуватися відповідно до Конституції України, бути обмеженим у часі, його має супроводжувати відповідний парламентський або судовий контроль.

Практика «делегування» повноважень парламенту іншим органам влади, обмеження дії законів частіше використовувалася у законах, ухвалених у перший рік воєнного стану, однак вони й досі діють. У законах, ухвалених під час 10-ї сесії, таке «делегування» чи «обмеження» не є поширеною практикою.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року»⁴⁷ Верховна Рада України продовжила практику, запроваджену на початку воєнного стану і передбачила, що у 2024 році (так само як і 2022 та 2023 років) прийом на навчання для здобуття вищої освіти здійснюється в особливому порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, без дотримання вимог Закону України «Про вищу освіту». Таке «делегування» повноважень центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки має тимчасовий характер і зумовлене обставинами воєнного стану.

Зазначений закон є одним із варіантів обмеження дії закону, адже передбачає відступ від визначених Законом України «Про вищу освіту» вимог.

Ще один приклад обмеження сфери дії закону Верховна Рада застосувала у Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків»⁴⁸, зазначивши, що до порядку підготовки та прийняття нормативно-правових актів, що приймаються на виконання вимог цього закону, не застосовуються вимоги Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Дотримання законодавчо

⁴⁶ Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-23#Text>

⁴⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року» від 8 листопада 2023 року № 3438-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3438-IX#Text>

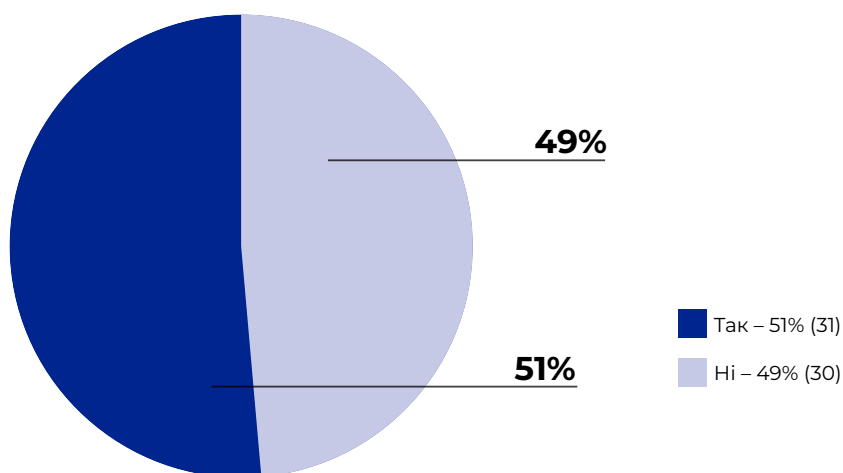
⁴⁸ Законі України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків» від 21 листопада 2023 року № 3474-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3474-IX#Text>

визначеної процедури ухвалення підготовки проєкту акта, його ухвалення тощо є важливими умовами забезпечення юридичної визначеності. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» визначає правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, містить вимоги щодо порядку підготовки (це й узгодження, обговорення, експертизи), прийняття, оприлюднення відповідних нормативно-правових актів.

Враховання зауважень Головного юридичного управління Верховної Ради щодо відповідності Конституції України

Відповідно до Регламенту Верховної Ради зареєстрований та внесений до порядку денного сесії законопроект при підготовці до першого читання в обов'язковому порядку направляється для проведення наукової експертизи, а при підготовці до всіх подальших читань – для проведення юридичної експертизи та редакційного опрацювання у відповідні структурні підрозділи Апарату Верховної Ради (частина друга статті 103); текст законопроекту, підготовленого до другого читання, опрацьовується в юридичному і редакційному підрозділах Апарату Верховної Ради. Висновки юридичної експертизи та редакційного опрацювання можуть бути враховані головним комітетом під час підготовки законопроекту до другого чи повторного другого читання (частина друга статті 117); у разі, якщо висновки юридичної експертизи та редакційного опрацювання містять зауваження до законопроекту, підготованого до другого читання чи повторного другого читання, головний комітет може розглянути на своєму засіданні пропозиції (поправки) членів комітету, підготовлені з урахуванням таких висновків (частина шоста статті 118).

На інфографіці нижче відображено інформацію щодо наявності зауважень Науково-експертного управління, Головного юридичного управління щодо відповідності Конституції України законопроектів, які ухвалені як закони під час 10-ї сесії.

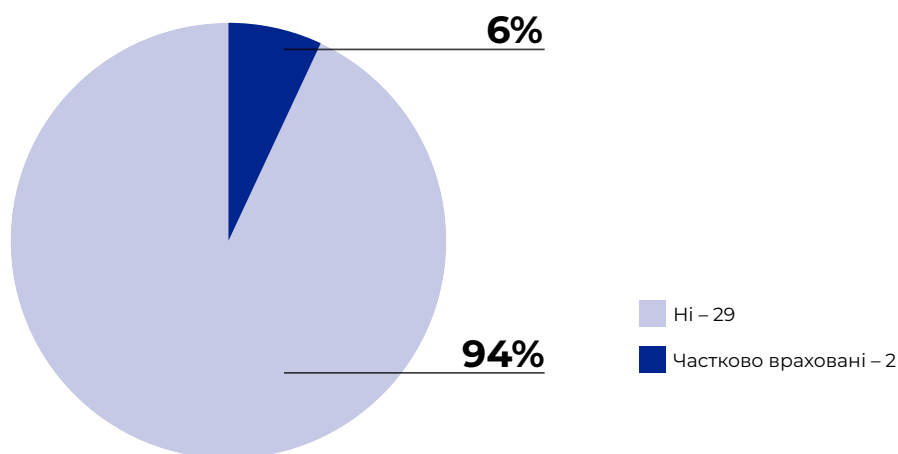

Рисунок 20. Чи були зауваження ГНЕУ та ГЮУ щодо відповідності законопроекту Конституції України?

Більш як у 50% випадків з ухвалених під час 10-ї сесії законів висновки Науково-експертного управління, Головного юридичного управління містили застереження щодо відповідності Конституції України окремих запропонованих законопроектами положень. У цьому дослідженні до уваги бралися найближчі до дати ухвалення закону висновки; якщо закон ухвалювався за основу та в цілому, то аналізувався висновок Науково-експертного управління, якщо ж розглядався у другому читанні, то – зауваження Головного юридичного управління, а за його відсутності – висновок Науково-експертного управління.

Із аналізу висновків Головного юридичного управління в аспекті відповідності Конституції України Головне юридичне управління здебільшого звертає увагу на недотримання принципу юридичної визначеності як складової верховенства права через недостатню чіткість положень, недостатність механізмів реалізації тощо. Однак, є приклади, коли Головне юридичне управління висловлює сумнів щодо відповідності положень законопроекту одразу декільком статтям Конституції України, зокрема, до проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя⁴⁹; проекту Закону про внесення змін до Закону України « Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань⁵⁰; проект Закону про Державний бюджет України на 2024 рік⁵¹; до проекту Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності спеціалізованої антикорупційної прокуратури⁵² тощо.

На інфографіці нижче відображено дані щодо врахування зазначених зауважень в ухваленому законі.

Рисунок 21. Якщо такі зауваження були, чи враховані вони в ухваленому законі?

Хоча можливість врахування зауважень Головного юридичного управління до законопроекту, підготовленого до другого читання, передбачена частиною шостою статті 118 Регламенту, така практика у Верховній Раді впродовж 10-ї сесії не була поширеною. Лише Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів при підготовці до розгляду на засіданні парламенту проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань⁵³ на підставі висновку Головного юридичного управління з урахуванням можливостей, передбачених частиною шостою статті 118 Регламенту Верховної Ради України, переглянув свій висновок і частково врахував зауваження Головного юридичного управління.

⁴⁹ Проект Закону України про внесення змін до Закон України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42362>

⁵⁰ Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42766>

⁵¹ Проект Закону про Державний бюджет України на 2024 рік URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>

⁵² Проект Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності спеціалізованої антикорупційної прокуратури URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42797>

⁵³ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41072>

II. Забезпечення системності та збалансованості законодавчого процесу

ЗАВАНТАЖЕНІСТЬ, СТРУКТУРОВАНІСТЬ І СИСТЕМНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

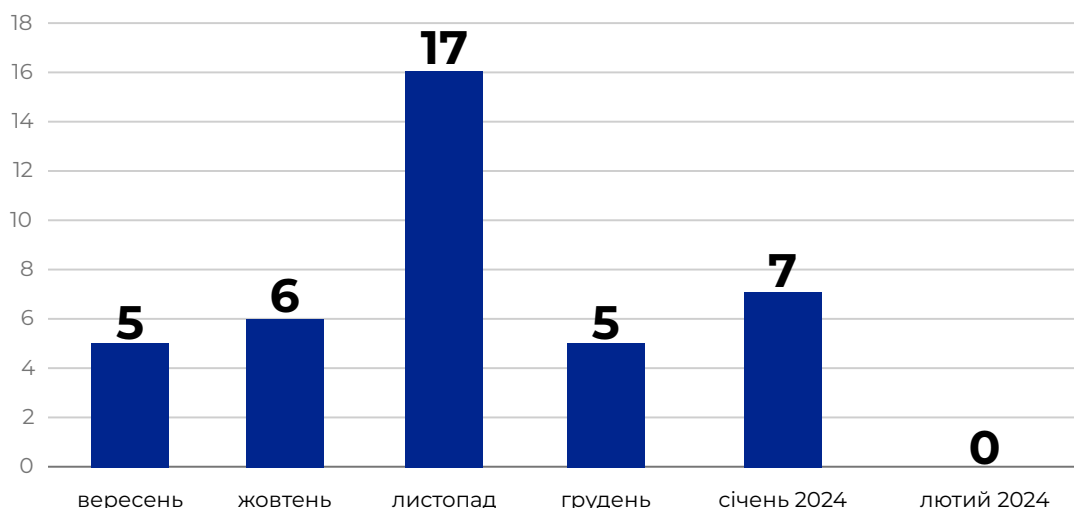
Згідно зі статтею 102 Регламенту, законопроекти зазвичай розглядаються Верховною Радою за процедурою трьох читань із урахуванням особливостей, викладених у цій статті. Розгляд і прийняття законопроекту за процедурою трьох читань включає:

- ◇ перше читання – обговорення основних принципів, положень, критеріїв, структури законопроекту та прийняття його за основу;
- ◇ друге читання – постатейне обговорення і прийняття законопроекту в другому читанні;
- ◇ третє читання – прийняття законопроекту, який потребує доопрацювання та узгодження, в цілому.

Кількість законопроектів, ухвалених Верховною Радою за основу

Верховна Рада після ухвалення законопроекту за основу може прийняти рішення про ухвалення законопроекту в цілому, за умови дотримання вимог Регламенту (частина друга статті 114 Регламенту).

На інфографіці відображено інформацію щодо кількості законопроектів, ухвалених Верховною Радою під час 10-ї сесії за основу.

Рисунок 22. Кількість проектів законів, ухвалених за основу (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

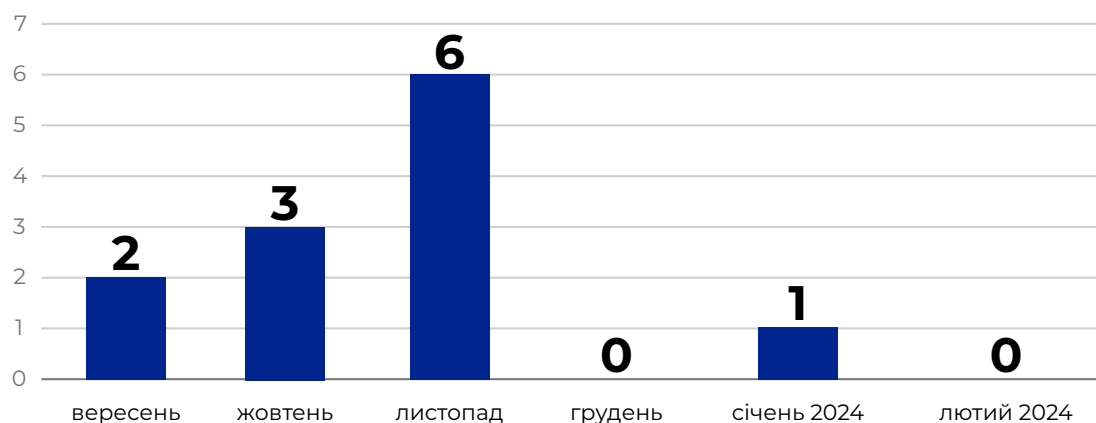
У період 10-ї сесії Верховна Рада ухвалила за основу **40 проектів законів** (орієнтовно 38% від загальної кількості ухвалених проектів законів).

Кількість рішень про скорочення термінів внесення пропозицій до другого читання

Пропозиції і поправки до законопроекту, який готується до другого читання, за загальним правилом вносяться в 14-денний строк після дня прийняття законопроекту за основу.

Проте, Верховна Рада своїм рішенням про одноразове відхилення (ad hoc) від закріплених у Регламенті положень може продовжити визначені у цій статті строки або скоротити їх не більш як наполовину. Скорочення не допускається при розгляді проєкту кодексу чи іншого законопроєкту, кількість статей, пунктів якого понад 100 (стаття 116 Регламенту).

Верховна Рада під час 10-ї сесії приймала рішення про скорочення строків внесення пропозицій до другого читання. На інфографіці наведено кількість таких рішень за місяцями.

Рисунок 23. Кількість прийнятих рішень про скорочення строків внесення пропозицій до другого читання (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

У період 10-ї сесії Верховна Рада прийняла 12 рішень про скорочення строків внесення пропозицій і поправок до законопроєктів, що складає 30% від загальної кількості ухвалених за основу актів.

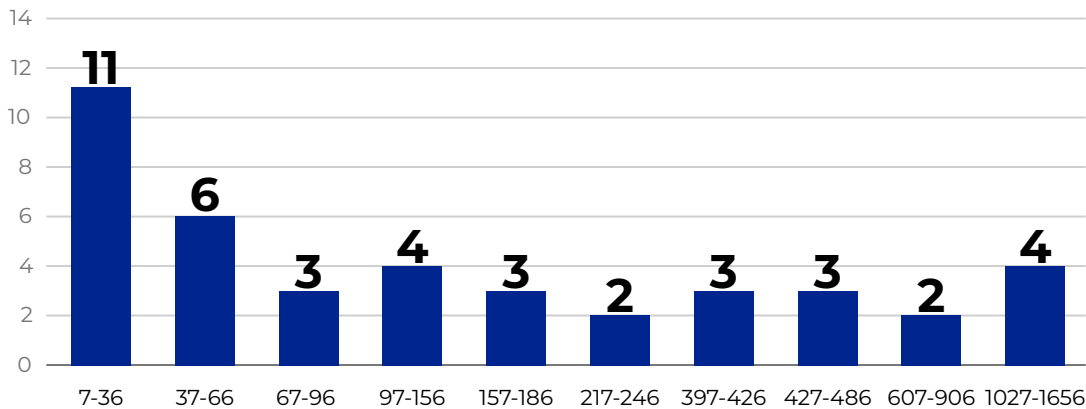
Кількість поправок і пропозицій до законопроєктів, ухвалених за основу

Згідно зі статтею 116 Регламенту, пропозиції і поправки до законопроєкту, який готується до другого читання, можуть вноситися лише до того тексту законопроєкту (розділів, глав, статей, їх частин, пунктів, підпунктів, абзаців, речень), який прийнятий Верховною Радою за основу.

Відповідно до частини першої статті 118 Регламенту законопроєкт, підготовлений до другого читання, подається у вигляді порівняльної таблиці, яка має містити:

- ◇ текст законопроєкту, прийнятого за основу;
- ◇ усі внесені та не відкликані пропозиції (можливо, із стислим обґрунтуванням), поправки, що мають суцільну нумерацію і розміщуються на рівні з відповідними статтями законопроєкту, із зазначенням ініціаторів їх внесення – суб'єктів права законодавчої ініціативи;
- ◇ висновок головного комітету щодо внесених пропозицій, поправок;
- ◇ остаточну редакцію статей законопроєкту, що пропонується головним комітетом для прийняття у другому читанні.

Нижче відображено кількість поправок, які були подані до другого читання в межах аналізованого часового періоду.

Рисунок 24.
Кількість поправок, які були подані до законопроектів до другого читання

Кількість законопроектів, ухвалених за основу і в цілому

За рішенням Верховної Ради допускається остаточне прийняття законопроекту (крім проєктів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) одразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує доопрацювання, та якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від народних депутатів, інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, юридичного чи експертного підрозділів Апарату Верховної Ради (частина четверта статті 102).

Практика ухвалення є досить поширеною під час воєнного стану. На інфографіці нижче наведено дані щодо кількості ухвалених за основу і в цілому проєктів законів впродовж 10-ї сесії.

Рисунок 25. Кількість законопроектів, ухвалених за основу та в цілому (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

За 10-у сесію Верховна Рада України ухвалила за основу і в цілому 23 проєкти законів (орієнтовно 36 % від загальної кількості ухвалених законів).

У період із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада України ухвалила за основу і в цілому 246 проєктів законів, що склало 49% від загальної кількості прийнятих законів за згаданий період.

Зазначене свідчить про те, що у відсотковому співвідношенні суттєво зменшилась кількість випадків, коли народні депутати України ухвалюють законопроекти відразу за основу та в цілому.

Кількість законопроектів, ухвалених Верховною Радою у другому читанні і в цілому

Відповідно до статті 119 Регламенту під час розгляду законопроекту в другому читанні Верховна Рада проводить його постатейне обговорення та голосування, крім випадку розгляду законопроекту за особливою процедурою; у разі необхідності можуть обговорюватись і ставитись на голосування окремі частини, пункти, підпункти, речення або статті.

Особлива процедура розгляду законопроектів у другому читанні викладена у статті 119-1 Регламенту. У разі подання до законопроекту, що готується до другого читання (крім проекту кодексу, законопроекту, що розглядається Верховною Радою за спеціальною процедурою), пропозицій, поправок у кількості, що у п'ять разів або більше перевищує кількість статей проекту первинного законодавчого акта чи кількість пунктів проекту про внесення змін до первинних законодавчих актів, але не менш як 500 пропозицій, поправок, то такий законопроект може розглядатися за особливою процедурою, відмінною від визначеної статтями 119, 120, 121 цього Регламенту. Особлива процедура застосовується за пропозицією, підписаною не менш як однією третиною народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, підтриманою рішенням Верховної Ради, прийнятим на пленарному засіданні більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, за умови надання народним депутатам порівняльної таблиці та супровідних документів до неї (стаття 117 цього Регламенту). Таке рішення заноситься до протоколу пленарного засідання Верховної Ради.

У разі прийняття Верховною Радою рішення про застосування особливої процедури у дводенний строк із дня прийняття такого рішення:

- ◇ кожна депутатська фракція (депутатська група) має право визначити не більше п'яти пропозицій, поправок (не врахованих головним комітетом), на яких вона наполягає, та надіслати на адресу головного комітету лист із зазначенням номерів та ініціаторів таких пропозицій, поправок у порівняльній таблиці законопроекту, підготованого до другого читання;
- ◇ кожний позафракційний народний депутат, пропозиції, поправки якого не враховані головним комітетом, має право визначити не більше однієї своєї неврахованої пропозиції, поправки, на якій він/вона наполягає, та надіслати на адресу головного комітету лист із зазначенням її номера у порівняльній таблиці законопроекту, підготованого до другого читання.

На інфографіці нижче наведено дані щодо кількості законопроектів, які Верховна Рада ухвалила у другому читанні і в цілому впродовж 10-ї сесії.

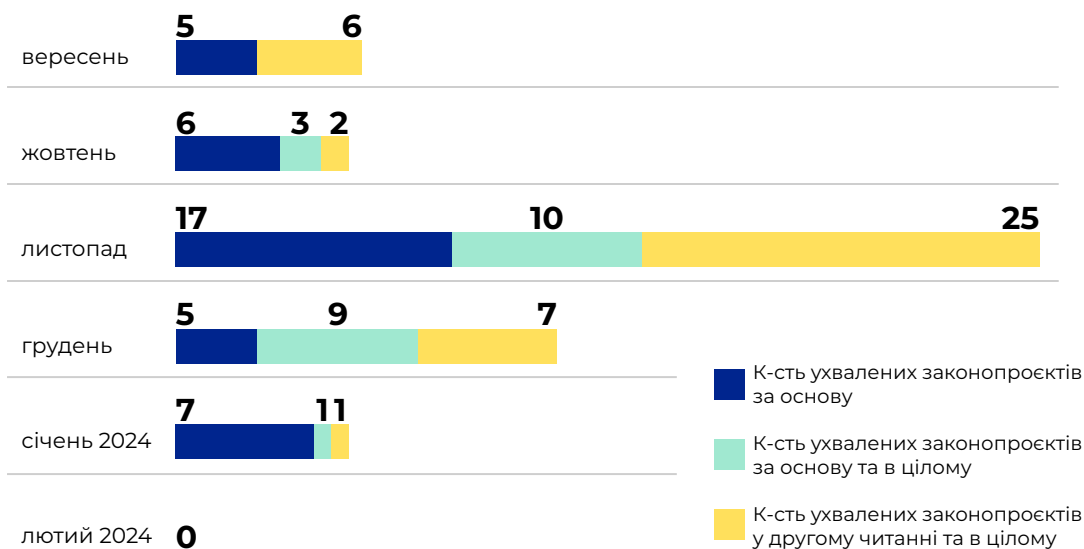

Рисунок 26. Кількість законопроектів, ухвалених у другому читанні та в цілому (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

У період із 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому 41 законопроект (орієнтовно 64% від загальної кількості ухвалених законів).

Для порівняння, нижче наводимо інформацію щодо співвідношення ухвалених проектів законів за основу, за основу та в цілому, у другому читанні та в цілому протягом 10-ї сесії Верховної Ради України.

Рисунок 27. Кількість ухвалених Верховною Радою законопроектів (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

Далі розглянемо детальніше закони, ухвалені парламентом з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року

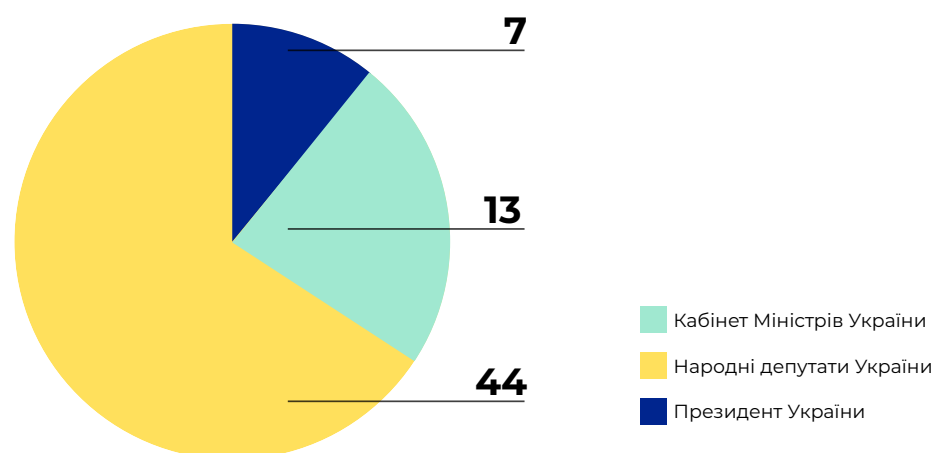
Відповідно до статті 91 Конституції України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією. Отже, за загальним правилом, закони України ухвалюються 226 голосами народних депутатів України.

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить: Президентові України; народним депутатам України; Кабінету Міністрів України (частини першої статті 93 Конституції України).

Кабінет Міністрів України має виняткове право на внесення проєкту закону про Державний бюджет України.

Проєкт закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України вносить Президент України або Кабінет Міністрів України.

На інфографіці відображена кількість ухвалених законів за суб'єктами законодавчої ініціативи.

Рисунок 28. Кількість ухвалених законів за суб'єктами законодавчої ініціативи (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

Верховна Рада України у період 10-ї сесії ухвалила найбільше законів, суб'єктами внесення яких були народні депутати України. Така ж сама тенденція простежувалась і у період із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року.

Коментуючи частку внесених урядом законопроектів, один з народних депутатів зазначив:

Є нюанси, що коли законопроекти йдуть через уряд: вони, як правило, мають довший шлях. Тобто процедури, які потрібно пройти через уряд, просто довші. Тому зараз в умовах воєнного стану представники виконавчої влади, тобто Кабміну, розуміючи, що часом треба діяти найкоротшим шляхом, виходять на контакт з профільним комітетом, групою депутатів, з ким вони мають співпрацю, і подають [свій законопроект] через депутатів. Це може бути ну дуже оперативно.

Нижче наведено дані щодо кількості ухвалених законів за їх видами: первинний закон чи закон про внесення змін.

Первинний законодавчий акт – це такий документ, який має самостійний «первинний» текст, до якого у разі необхідності можуть вноситися зміни.

Закон про внесення змін такого самостійного тексту не має, він може лише змінювати один або кілька первинних законів.

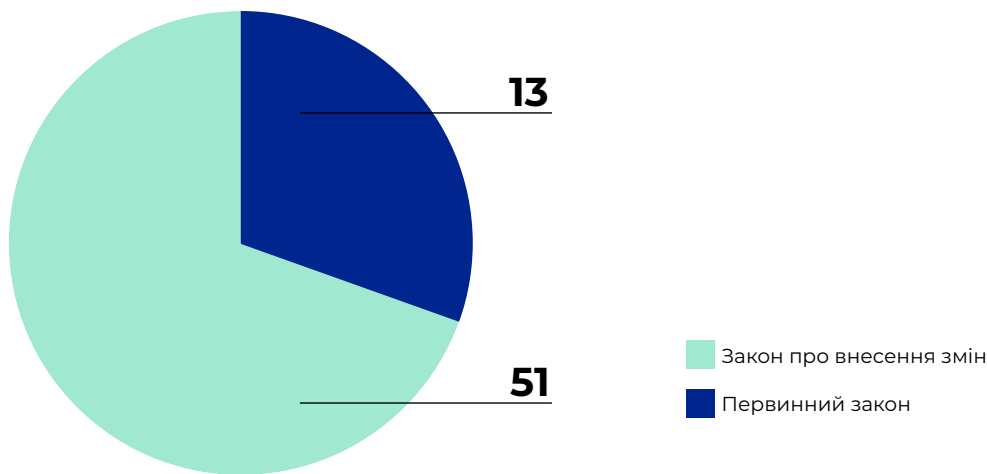

Рисунок 29. Вид ухвалених законів

У період 10-ї сесії Верховної Ради України частка первинних законів складала 20% з усіх ухвалених законів.

На інфографіці нижче відображено, до якої сфери регулювання належать ухвалені закони.

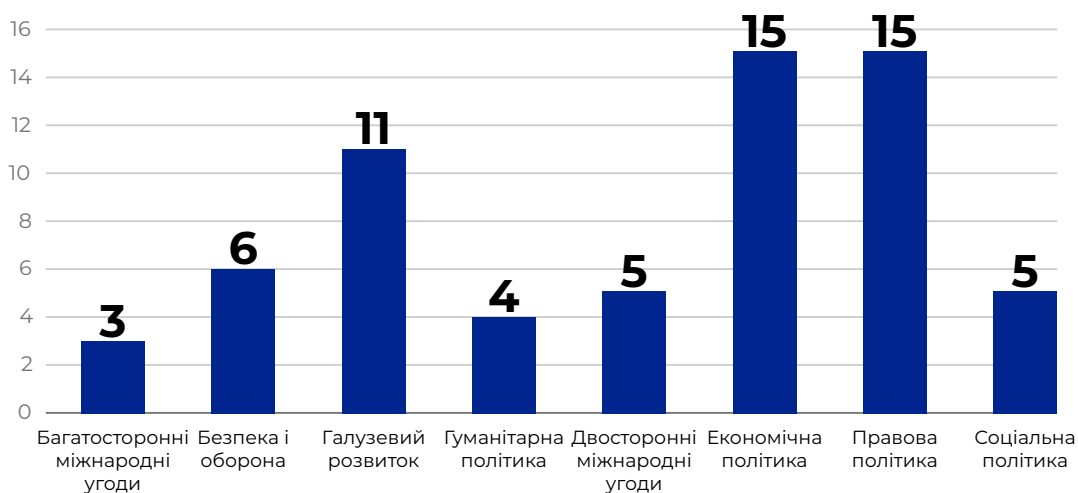

Рисунок 30. Сфери регулювання ухвалених законів (за рубрикатором)

Ухвалення євроінтеграційних законів

23 червня 2022 року Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

Постановою «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції»⁵⁴ – з метою створення належних умов для імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною – з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами – з другої сторони, об'єднання зусиль законодавчої та виконавчої гілок влади, а також громадянського суспільства у процесі трансформації України на шляху до розбудови правової, соціальної, економічно розвинутої держави, виконання критеріїв членства у Європейському Союзі – Верховна Рада України визначила, що адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, праву Європейського Союзу (acquis ЄС) є одним з головних завдань Верховної Ради України. Відповідні заходи реалізуються спільно з Кабінетом Міністрів України, який є основним суб'єктом ініціювання відповідних законопроектів. Кабмін забезпечує узгодження підготовки документів, внесення до порядку денного парламенту, розгляду та остаточного прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції.

У період з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року Верховна Рада ухвалила 4 «євроінтеграційних» закони (інформація зібрана на підставі відповідного маркування на вебсторінці картки законопроекту).

Рисунок 31. Кількість євроінтеграційних законів, ухвалених Парламентом (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

А саме:

- ◇ «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану»⁵⁵;
- ◇ «Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини (спільноти) України” щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України»⁵⁶;

⁵⁴ Постанова Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29 липня 2022 року № 2483-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text>

⁵⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20 вересня 2023 року № 3384-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-IX#Text>

⁵⁶ Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини (спільноти) України” щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України» від 21 вересня 2023 року № 3389-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3389-IX#Text>

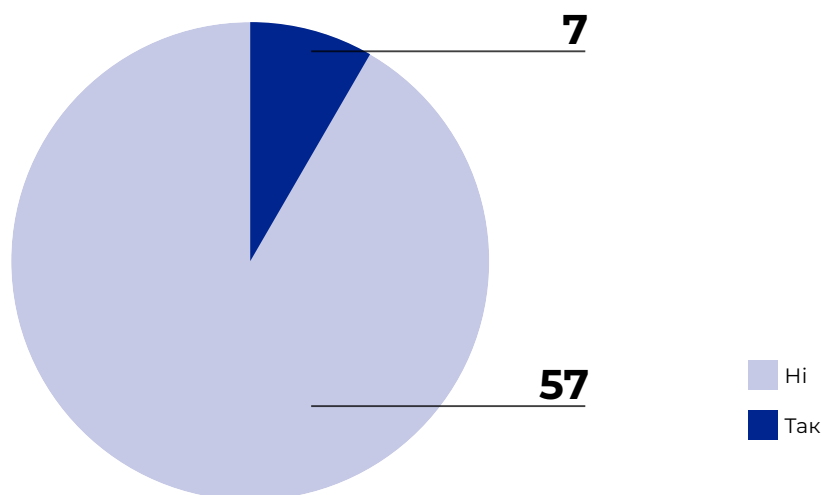
- ◇ «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб»⁵⁷;
- ◇ «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів»⁵⁸.

Альтернативні законопроекти

Нижче відображено кількість альтернативних проектів законів до ухвалених законів (в рамках аналізованого часового проміжку). Адже цей показник також відображає активність і зацікавленість народних депутатів у законотворчому процесі.

Відповідно до статті 100 Регламенту, альтернативними вважаються законопроекти, які містять положення, що регулюють однакове коло питань та повторюють за суттю положення щодо регулювання одних і тих самих суспільних відносин; альтернативний законопроект може бути внесений не пізніше як у 14-денний строк після дня надання народним депутатам першого законопроекту з відповідного питання; альтернативні законопроекти до повторного першого читання можуть бути внесені в 10-денний строк з дня направлення на повторне перше читання законопроекту, щодо якого він є альтернативним; після прийняття законопроекту в першому читанні внесення альтернативних законопроектів щодо нього не допускається.

Альтернативні законопроекти розглядаються, як правило, в порядку черговості їх внесення; Верховна Рада розглядає альтернативні законопроекти на пленарному засіданні одночасно з основним законопроектом (частини перша, четверта статті 110 Регламенту).

Рисунок 32. Чи було подані альтернативні законопроекти до прийнятого закону?

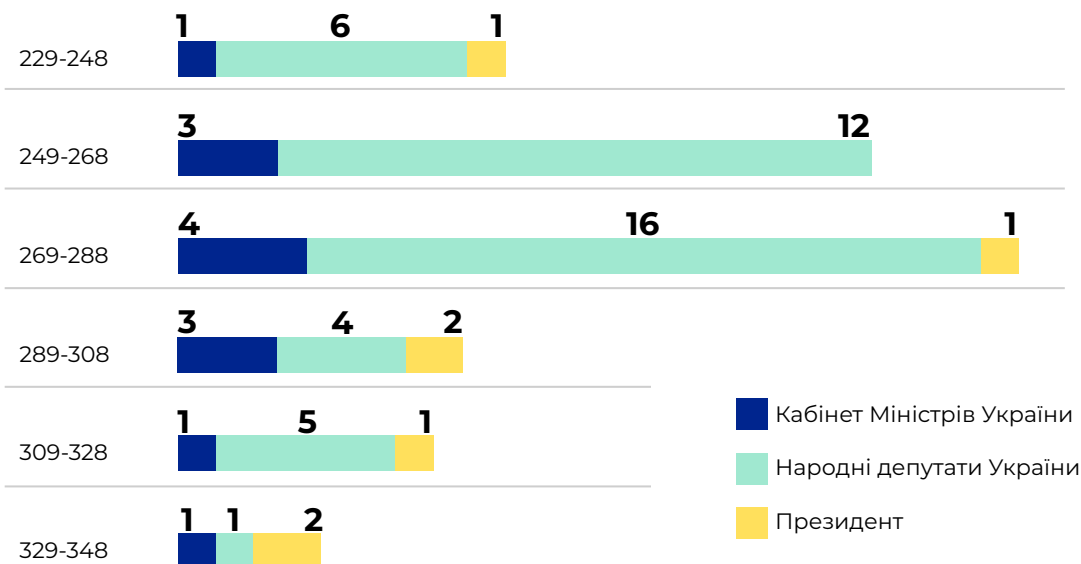
Результати голосування народних депутатів України

На окрему увагу заслуговують результати голосування. Власне, під час повномасштабної війни політична єдність в Верховній Раді України стала надзвичайно високою. З огляду на це вкрай цікавим є аналіз рівня підтримки ухвалених законів з погляду різних критеріїв.

На інфографіці нижче наведено дані щодо кількості голосів за закони у розрізі суб'єктів внесення: по вертикалі – кількість законів, а по горизонталі – кількість голосів народних депутатів України.

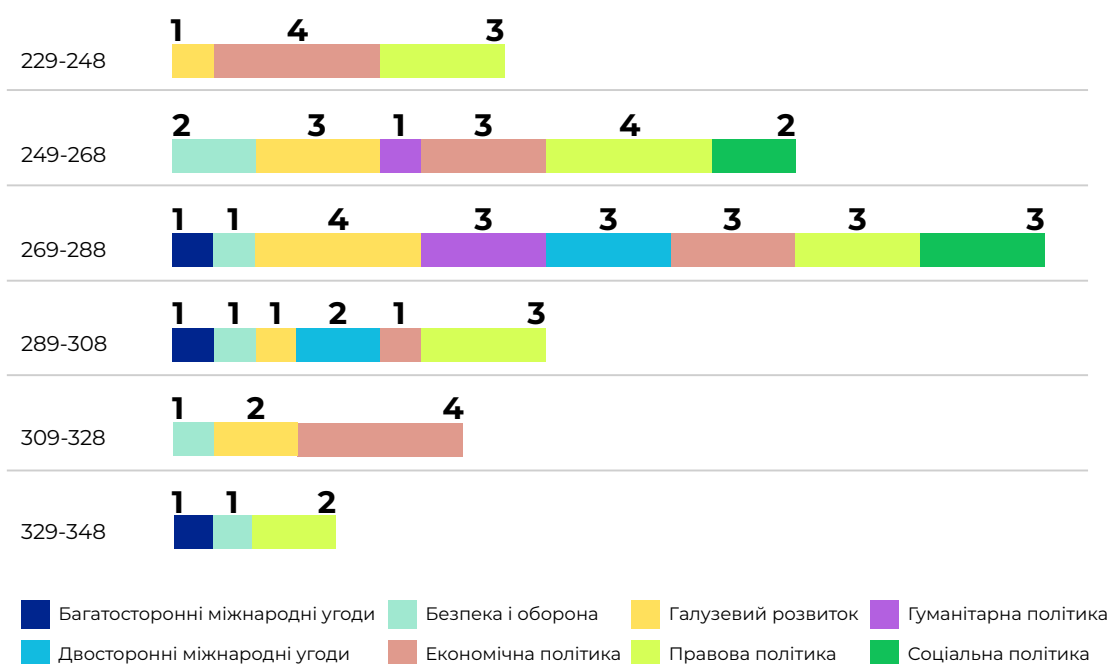
⁵⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб» від 17 жовтня 2023 року № 3419-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3419-IX#Text>

⁵⁸ Закон України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» від 21 листопада 2023 року № 3484-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3484-IX#Text>

Рисунок 33. Рівень підтримки ухвалених законів у розрізі суб'єктів законодавчої ініціативи

Статистика щодо законопроектів на офіційному вебпорталі Верховної Ради України пропонує класифікацію законопроектів за певними предметними (галузевими) рубрикаторами. Загалом перелік таких рубрикаторів не є всеохопним (можна дискутувати із віднесенням окремих законопроектів до тієї чи іншої рубрики), проте це загалом відображає змістовну спрямованість законопроектів. Тому тут подаємо кількість голосів за ухвалені закони у розрізі сфери регулювання (відповідно до офіційного рубрикатора законопроектів):

Рисунок 34. Кількість голосів за ухвалені закони у розрізі сфери регулювання

Велика частина з опитаних під час інтерв'ю народних депутатів України та представників секретаріатів комітетів відмітили, що у порядку денному Верховної Ради України пріоритет відводиться ініціативам, пов'язаним з життєдіяльністю держави в умовах війни, та питанням європейської інтеграції. У цьому зв'язку, розгляд законопроектів з іншої тематики відкладається, у тому числі тих, що передбачають комплексні реформи та інші важливі ініціативи.

У цьому контексті слушно навести декілька цитат:

Наразі я як голова комітету маю проблему із «просування» своїх законопроектів у парламенті, тому що пріоритетно, звісно, завжди стоять законопроекти, які стосуються війни.

Цитата голови комітету

Участь народних депутатів України в обговоренні законопроектів, ухвалених Верховною Радою

Інформативним є також показник кількості народних депутатів, які беруть участь в обговоренні законопроекту.

Відповідно до Регламенту розгляд законопроекту в першому читанні, як правило, проводиться за процедурою повного обговорення законопроектів (стаття 30 цього Регламенту); під час розгляду законопроекту в другому читанні Верховна Рада проводить його постатейне обговорення та голосування, крім випадку розгляду законопроекту за особливою процедурою (стаття 119-1 цього Регламенту).

Відповідно до статті 30 Регламенту процедура повного обговорення питань на пленарному засіданні містить:

1. Доповідь народного депутата – ініціатора внесення пропозиції або іншого суб'єкта права законодавчої ініціативи чи його представника, запитання доповідачу і відповіді на них;
2. Співдоповідь визначеного головним комітетом чи тимчасовою спеціальною комісією співдоповідача, запитання співдоповідачу і відповіді на них;
3. Виступи народних депутатів – членів головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з оголошенням та обґрунтуванням окремої думки, якщо вона не була надана народним депутатам разом із висновком відповідного комітету чи тимчасової спеціальної комісії;
4. Виступи по одному представнику від кожного комітету, тимчасової спеціальної комісії, до яких, крім головного комітету, направлявся проєкт закону чи іншого акта Верховної Ради, у разі якщо висновки цих комітетів чи тимчасових спеціальних комісій не були надані народним депутатам;
5. Виступи представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів;
6. Оголошення головою пленарного засідання про припинення обговорення та повідомлення про кількість промовців, які виступили і які записались на виступ;
7. Заключне слово доповідача і співдоповідача (співдоповідачів);
8. Уточнення та оголошення головою пленарного засідання пропозицій, які надійшли щодо обговорюваного питання і будуть ставитися на голосування.

Скорочена процедура обговорення включає:

1. Виступ народного депутата – ініціатора внесення пропозиції або іншого суб'єкта права законодавчої ініціативи чи його представника з обґрунтуванням пропозиції;
2. Виступ голови комітету або представника від головного комітету у разі розгляду питання, яке готувалося цим комітетом;

3. Виступи представників двох депутатських фракцій (депутатських груп) на підтримку кожної пропозиції і представників двох депутатських фракцій (депутатських груп) на непідтримку пропозиції;
4. Уточнення та оголошення головою пленарного засідання пропозицій, які надійшли і будуть ставитися на голосування;
5. Виступи з мотивів голосування по одному представнику від депутатських фракцій (депутатських груп), представники яких не брали участі в обговоренні.
6. Враховуючи вищевказані норми Регламенту про порядок обговорення, на інфоргафіці відображено кількість народних депутатів, які брали участь в обговоренні законопроектів при ухваленні їх в цілому.

Примітка. До кількості депутатів, які взяли участь в обговоренні, включаються доповідачі та співдоповідачі. Під прийняттям проєкту без обговорення мається на увазі ухвалення закону без доповіді (співповіді) та виступів.

Рисунок 35. Кількість народних депутатів, що брали участь в обговоренні законопроекту під час ухвалення в цілому

Така низька активність народних депутатів України щодо участі в обговоренні законопроектів, очевидно, зумовлена обставинами воєнного стану, безпековими факторами, необхідністю оперативного реагування на виклики воєнного стану в максимально стислі строки. Проте, активність народних депутатів щодо обговорення законопроектів зросла у порівнянні з попередніми сесіями за час воєнного стану.

Усунення неузгодженостей чи редакційних неточностей

Під час діяльності Верховної Ради в межах аналізованого проміжку зустрічаються поодинокі випадки голосування народних депутатів України за усунення редакційних неточностей або явних неузгодженостей у тексті вже ухваленого закону. Така можливість передбачена Регламентом.

Відповідно до статті 131 Регламенту, у разі виявлення у поданому на підпис тексті закону редакційних неточностей або явних неузгодженостей між його положеннями, Голова Верховної Ради України може внести на розгляд парламенту пропозиції щодо усунення таких неточностей чи неузгодженостей; питання щодо усунення неузгодженостей чи редакційних неточностей у прийнятому законі розглядається Верховною Радою без попереднього включення його до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради – у день внесення його Головою Верховної Ради України, за умови попереднього отримання народними депутатами документів, необхідних для розгляду питання та прийняття.

По завершенні розгляду пропозицій Голови Верховної Ради України нове голосування щодо прийняття закону в цілому не проводиться (частина сьома статті 131 Регламенту Верховної Ради України).

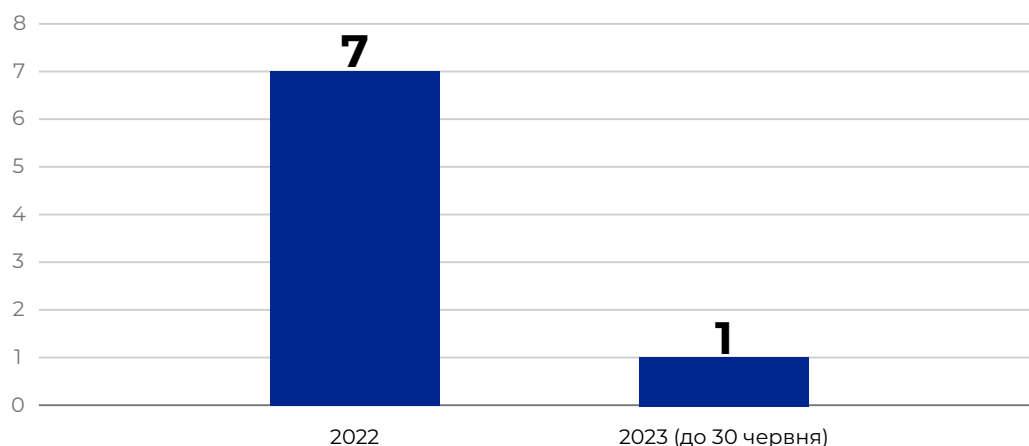
На інфографіці відображено кількість законів, в тексті яких Верховна Рада усувала неузгодженості чи редакційні неточності.

Рисунок 36. Виправлення неточностей відповідно до статті 131 Регламенту Верховної Ради України (з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року)

Впродовж 10-ї сесії Верховна Рада ухвалила 3 рішення про усунення у поданому на підпис тексті закону редакційних неточностей або явних неузгодженостей між його положеннями.

Для порівняння, із 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада України ухвалила 8 рішень про усунення у поданому на підпис тексті закону редакційних неточностей або явних неузгодженостей між його положеннями.

Рисунок 37. Виправлення неточностей відповідно до статті 131 Регламенту Верховної Ради України (24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року)

РОЛЬ КОМІТЕТІВ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до Регламенту кожен законопроект, проект іншого акта після його реєстрації не пізніше як у п'ятиденний строк направляється в комітет, який відповідно до предметів відання комітетів визначається головним із підготовки і попереднього розгляду законопроекту, проекту іншого акта (частина перша статті 93); після включення законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради підготовка його до першого читання здійснюється головним комітетом (частина перша статті 108).

Комітети при здійсненні законопроектної функції зобов'язані розглядати та узагальнювати висновки інших комітетів та готувати їх на розгляд Верховної Ради в разі, якщо згідно з Регламентом комітет визначено головним із опрацювання відповідного проекту акта Верховної Ради України (пункт 4 статті 16 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»).

У цьому контексті необхідно відмітити, що в українському парламенті комітети фактично посідають ключову роль в законодавчому процесі, забезпечуючи підготовку, експертизу, фахове та громадське обговорення законопроектів, готуючи тексти законопроектів до розгляду парламентом та фіналізований текст після прийняття закону в цілому. Така роль комітетів не є поширеною в державах Європи, де комітети виконують здебільшого організаційну функцію. Як зазначає один з керівників секретаріатів комітетів:

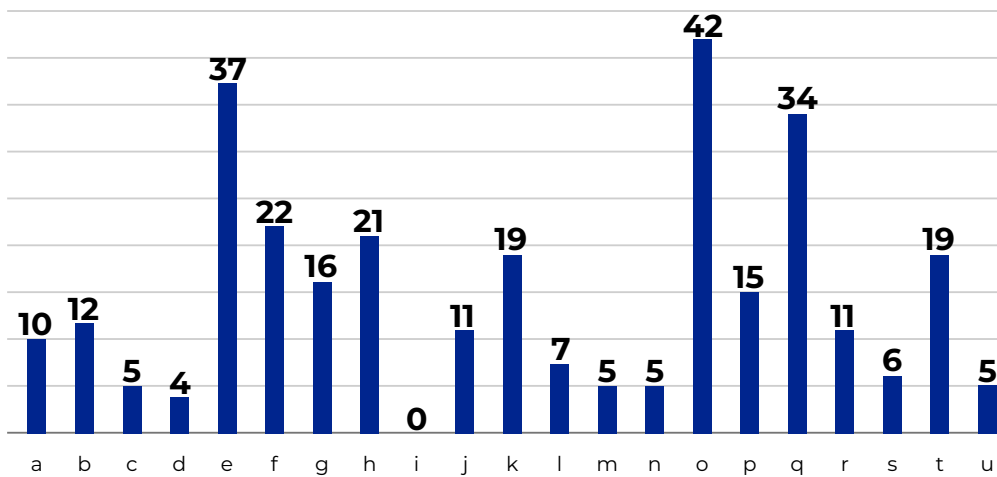
Наприклад, спілкуємось з працівниками секретаріатів парламентів інших держав чи Європарламенту. Вони займаються більш організаційною роботою. Тому деколи я бачу незаслужене сприйняття нашої роботи як такої, що ми теж займаємося тільки організацією, і все.

На інфографіці наведено дані щодо кількості розглянутих комітетами законопроектів, де відповідний комітет визначений головним.

Примітка. У цій інфографіці та інших інфографіках, що стосуються діяльності комітетів (якщо не вказано інше):

- ◇ Не відображені дані стосовно Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки і Комітет з питань правоохоронної діяльності, оскільки ці комітети після 24 лютого 2022 року не публікують протоколи і стенограми своїх засідань.
- ◇ Комітет з питань аграрної та земельної політики – відсутній протокол за 6 лютого 2024 року, хоча порядок денний відповідного засідання оприлюднено на вебсайті. Порядок денний на 6 лютого враховано у 10-у сесію, адже засідання заплановано до закриття 10-ї сесії.
- ◇ Комітет з питань антикорупційної політики – оприлюднено не усі протоколи.
- ◇ Комітет з питань бюджету – на вебсайті відсутні протоколи № 170, 171, 173, 177, 178, 179.
- ◇ Комітет з питань екологічної політики та природокористування – на вебсайті відсутній протокол № 190.
- ◇ Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг – на вебсайті відсутній протокол від 5 жовтня 2023 року.
- ◇ Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – на вебсайті відсутній протокол від 8 січня 2024 року.
- ◇ Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки – інформація про діяльність комітету відсутня з 25 лютого 2022 року.
- ◇ Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – на вебсайті відсутні відомості про засідання у вересні 2023 року, а також відсутній протокол від 7 листопада 2023 року.
- ◇ Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – на вебсайті відсутні протоколи від 8 січня 2024 року, 17 січня 2024 року, 31 січня 2024 року, 5 лютого 2024 року.

Рисунок 38. Кількість розглянутих законопроектів, де комітет визначений головним

- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 10
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 12
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 5
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 4
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 37
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 22
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин – 16
- h. Комітет з питань правової політики – 21
- i. Комітет з питань свободи слова – 9
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 11
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 19
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 7
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 5
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 5
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 42
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 15
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 34
- r. Комітет з питань бюджету – 11
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 6
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 19
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 5

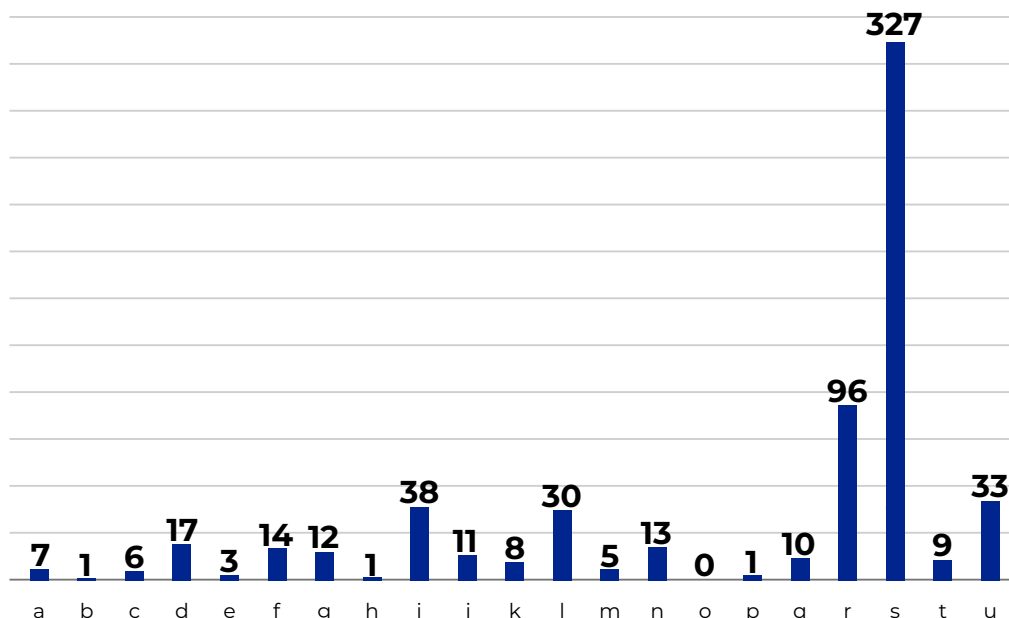
Усього комітети, визначені як головні, розглянули 306 законопроектів. Найбільше розглянув Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 42 законопроекти.

Законопроект, проект іншого акта після його реєстрації також направляється у комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету – для проведення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини; у комітет, до предмета відання якого належать питання боротьби з корупцією – для підготовки експертного висновку щодо його відповідності вимогам антикорупційного законодавства; та в комітет, до предмета відання якого належить оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, для підготовки експертного висновку; інші комітети за зверненням головного комітету або з власної ініціативи розглядають законопроект, проект іншого акта і направляють свої висновки до головного комітету (частини перша, сьома статті 93 Регламенту).

Отже, всі законопроекти в обов'язковому порядку надсилаються для розгляду до Комітету з питань бюджету, Комітету з питань антикорупційної політики та до Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу.

На наступній інфографіці відображено інформацію щодо кількості розглянутих комітетами законопроектів, де відповідний комітет не є головним:

Рисунок 39. Кількість розглянутих законопроектів, де комітет визначений головним

- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 7
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 1
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 6
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 17
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 3
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 14
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин – 12
- h. Комітет з питань правової політики – 1
- i. Комітет з питань свободи слова – 38
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 11
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 8
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 30
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 5
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 13
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 0
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 1
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 10
- r. Комітет з питань бюджету – 96
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 327
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 9
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 33

Найбільше законопроектів, щодо яких відповідний комітет не є головним, розглянув Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 327 законопроектів, наступний за показниками – Комітет з питань бюджету, він розглянув 96 законопроектів. Комітет з питань антикорупційної політики розглянув лише 13 законопроектів, щодо яких він не є головним.

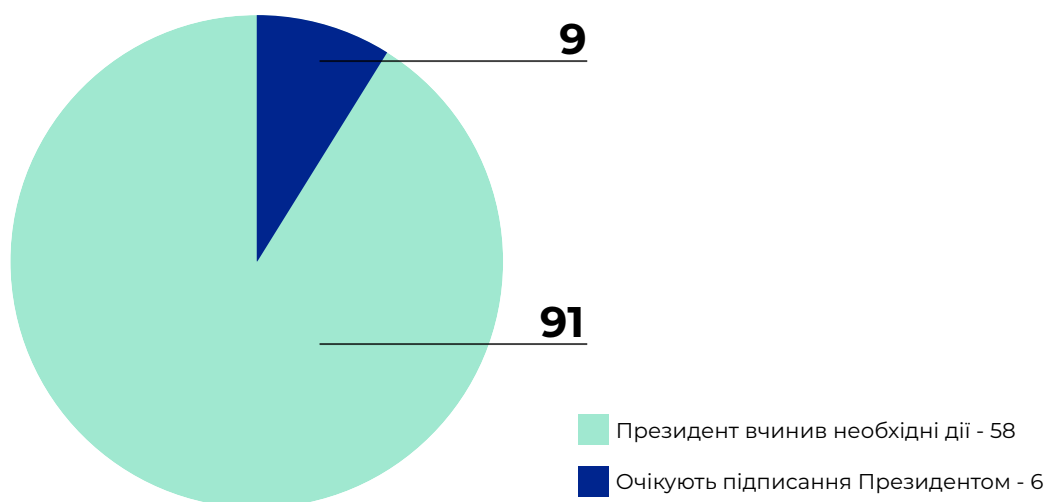
Лідерами щодо розгляду законопроектів, у яких комітет не є головним і не входить до переліку трьох комітетів, куди для висновку направляють всі законопроекти, є Комітет з питань свободи слова: він розглянув 38 законопроектів, Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 33 законопроекти, та Комітет з питань цифрової трансформації, який розглянув 30 законопроектів.

РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Всі ухвалені Верховною Радою закони Голова Верховної Ради підписує і невідкладно направляє Президентові України (частина четверта статті 130 Регламенту).

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради для повторного розгляду (частина перша статті 94 Конституції України).

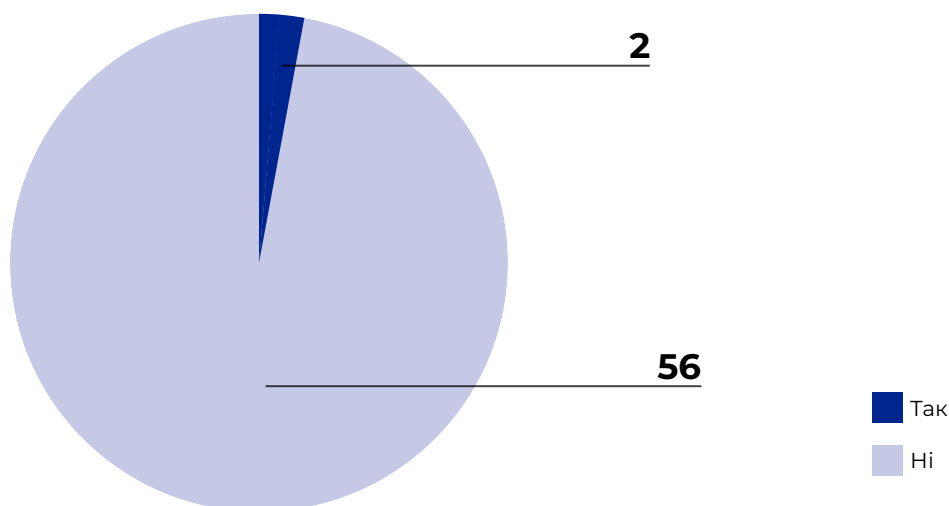
На інфографіці відображена інформація щодо кількості законів, ухвалених парламентом під час 10-ї сесії, які підписані Президентом України або на які накладено його вето; та тих, які очікують на підпис Президентом України, станом на 5 лютого 2024 року.

Рисунок 40. Чи підписані Президентом України закони, ухвалені з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року?

Відповідно до Конституції України Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України (пункт 30 частини першої статті 106).

На інфографіці нижче візуально відображені дані щодо кількості законів, щодо яких Президент України застосував вето.

Рисунок 41. Чи було накладено вето Президента на ухвалений закон?

Президент України застосував вето до 2-х законів, ухвалених Верховною Радою у період 10-ї сесії.

Якщо пропозиції Президента України до закону у пропонованій ним редакції враховано повністю, не вимагається, щоб закон був прийнятий повторно не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (абзац другий пункту 4 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/98 від 7 липня 1998 року).

За Регламентом у разі, якщо Президент України застосував право вето щодо прийнятого Верховною Радою закону і у визначений частиною другою статті 94 Конституції України термін повернув закон до Верховної Ради зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями, наслідком цього є скасування результатів голосування за закон у цілому і відкриття процедури його повторного розгляду у Верховній Раді. Закон, повернений Президентом України до Верховної Ради для повторного розгляду, після його підготовки у головному комітеті розглядається позачергово на пленарному засіданні Верховної Ради, не пізніш як через 30 днів після його повернення з пропозиціями Президента України, якщо Верховною Радою не прийнято іншого рішення (стаття 132); у разі прийняття у сіх пропозицій Президента України закон вважається прийнятим у цілому, якщо за нього проголосувала більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (частина п'ята статті 135).

Верховна Рада підтримала пропозиції Президента до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» та ухвалила закон⁵⁹ з їх урахуванням. А щодо пропозицій Президента України до Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про поштовий зв'язок” щодо дії міжнародних договорів і порядку використання зброї персоналом операторів поштового зв'язку»⁶⁰, які надані 12 грудня 2023 року, Верховна Рада рішення ще не ухвалила.

ДОТРИМАННЯ ВИМОГ РЕГЛАМЕНТУ, ПОЛОЖЕНЬ ІНШИХ АКТІВ У ЧАСТИНІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

Дотримання вимоги про внесення змін до окремих законів

В окремих законодавчих актах України встановлено прямі вимоги щодо порядку внесення змін до них. Зокрема, такі вимоги містяться у Бюджетному кодексі, Митному кодексі, Податковому кодексі, Кримінальному кодексі, Кримінальному процесуальному кодексі, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Цивільному кодексі Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Особливості їх застосування у період воєнного стану законодавством не визначені.

Зміни до Бюджетного кодексу України можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Бюджетного кодексу України (частина п'ята статті 4 Бюджетного кодексу України).

Зміни до Митного кодексу України можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Митного кодексу України (пункт 9 розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення»).

Зміна положень Податкового кодексу може здійснюватися виключно шляхом внесення змін до цього кодексу (стаття 2 Податкового кодексу України).

Відповідно до Кримінального кодексу України зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення (частина третя статті 6).

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України зміни до кримінального процесуального законодавства України можуть вноситися виключно законами про

⁵⁹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20 вересня 2023 року № 3384-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-IX#Text>

⁶⁰ пропозицій Президента України до Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про поштовий зв'язок” щодо дії міжнародних договорів і порядку використання зброї персоналом операторів поштового зв'язку» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41312>

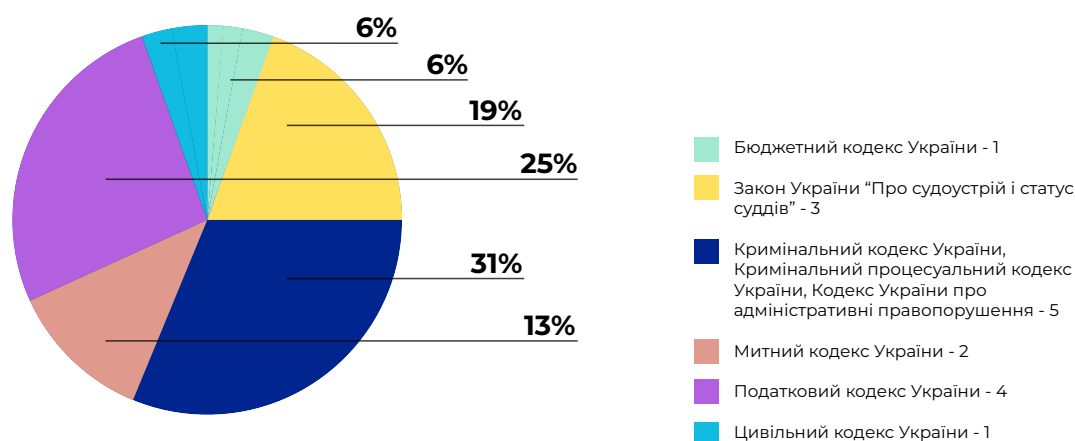
внесення змін до цього Кодексу та/або до законодавства про кримінальну відповідальність, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення (частина третя статті 1).

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення *зміни до законодавства України про адміністративні правопорушення* можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та інших законів України, що встановлюють адміністративну відповідальність, та/або до законодавства України про кримінальну відповідальність, та/або до кримінального процесуального законодавства України (частина четверта статті 2).

Відповідно до частини другої статті 4 Цивільного кодексу *зміни до Цивільного кодексу України* можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Цивільного кодексу України. Така вимога з'явилася у Цивільному кодексі вже під час воєнного стану, Верховна Рада ухвалила відповідний закон 2 травня 2023 року.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» *зміни до цього закону* можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (частина друга статті 4).

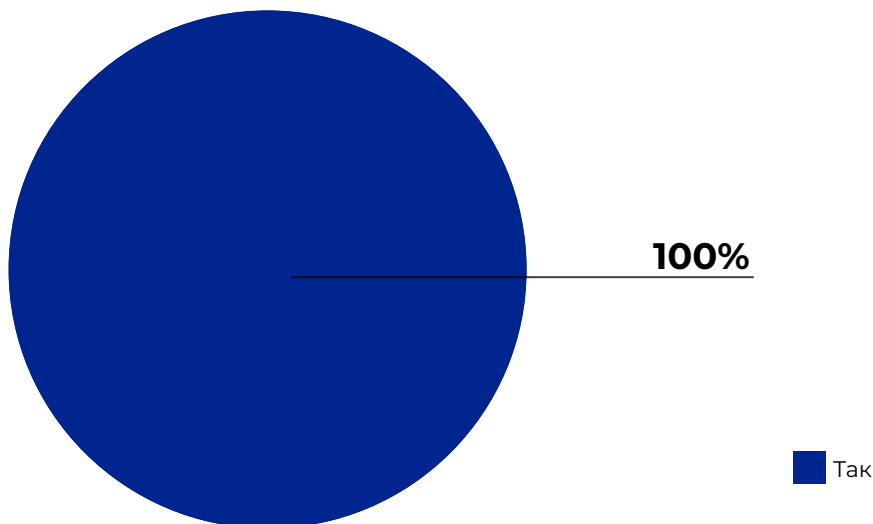
За 10-у сесію Верховна Рада ухвалила 16 законів, якими внесено зміни до зазначених законодавчих актів.

Рисунок 42. Зміни до якого нормативно-правового акта були внесені?

Оцінюючи дотримання вимоги «внесення змін виключно законом про внесення змін до цього закону» основним критерієм було те, чи не внесені зміни до зазначених законодавчих актів законом про внесення змін до інших законів, чи «не заховані» зміни у розділі «Прикінцеві положення» якогось іншого закону. Допустимим вважається, коли законами про внесення змін до зазначених законодавчих актів у розділі «Прикінцеві положення» передбачені зміни до інших законів.

Аналіз за такими критеріями показує, що Верховна Рада при внесенні змін до Бюджетного кодексу, Митного кодексу, Податкового кодексу, Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного кодексу, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повністю дотрималась вимоги «внесення змін винятково законом про внесення змін до цього закону».

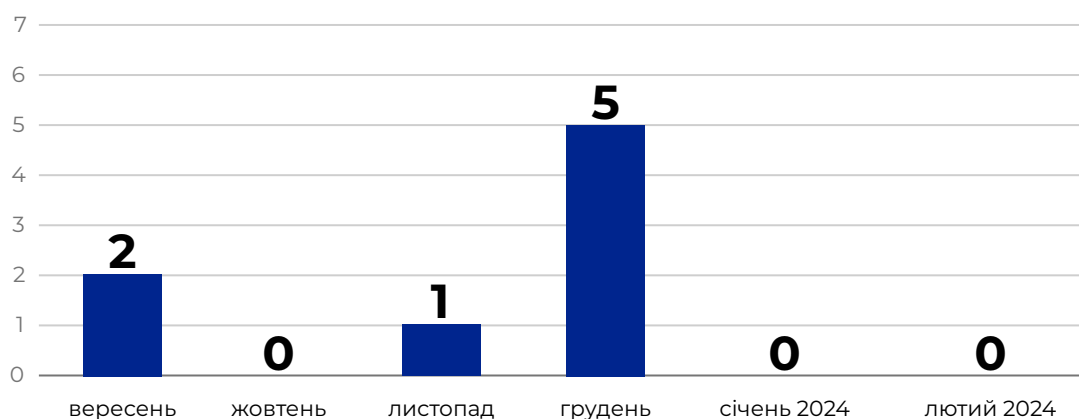
Рисунок 43. Чи дотримані вимоги щодо внесення змін до цього закону винятково законом про внесення змін до нього?

Дотримання регламентних процедур стосовно розгляду невідкладних законопроектів

Згідно з Конституцією України законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово (частина друга статті 93).

Регламент передбачає можливість визнання законопроектів невідкладними Верховною Радою. Так, відповідно до статті 101 Регламенту невідкладними є законопроекти, що визначені Президентом України або рішенням Верховної Ради як такі. Верховна Рада може прийняти рішення про визначення законопроекту невідкладним після включення його до порядку денного сесії Верховної Ради або в ході його наступного розгляду.

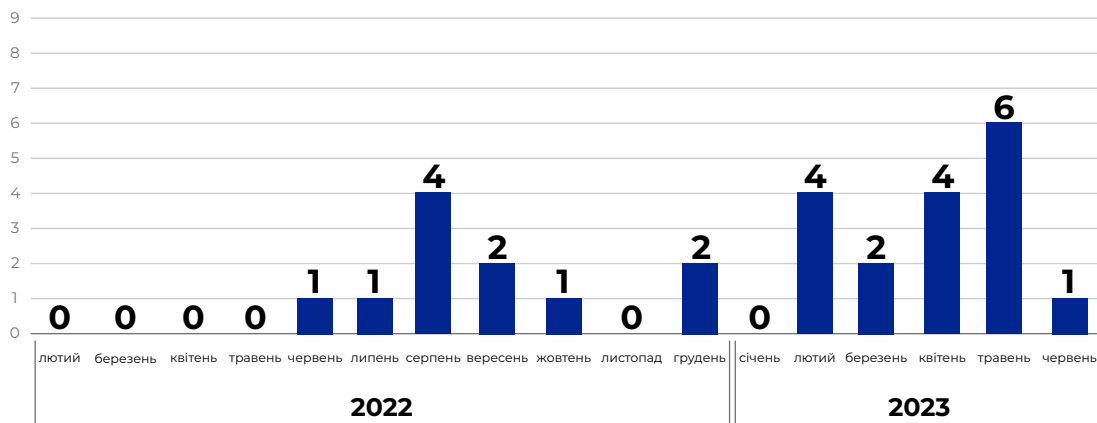
Серед внесених Президентом України впродовж 10-ї сесії невідкладних законопроектів не було. На інфографіці наведено дані щодо кількості рішень Верховної Ради про визнання законопроектів невідкладними.

Рисунок 44. Кількість законопроектів, визначених Верховною Радою як невідкладні (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року)

У період 10-ї сесії Верховна Рада України прийняла 8 рішень про визначення законопроекту невідкладним.

Цікаво, що у період з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року Верховна Рада України прийняла 28 рішень про визначення законопроекту невідкладним.

Рисунок 45. Кількість законопроектів, визначених Верховною Радою як невідкладні (24 лютого 2022 року – 30 червня 2023 року)

Верховна Рада може прийняти рішення щодо законопроектів, визначених як невідкладні, про одноразове відхилення (ad hoc) від процедури розгляду, передбаченої цим Регламентом, і скоротити термін і внесення альтернативних законопроектів, внесення пропозицій і поправок, а також строки надання законопроекту народним депутатам до його розгляду в тому чи іншому читанні. Не допускається скорочення зазначених строків більш як наполовину. Законопроект, визначений як невідкладний, після завершення його попереднього розгляду чи доопрацювання включається до порядку денного найближчого пленарного засідання Верховної Ради і розглядається позачергово (стаття 101 Регламенту).

У таблиці наведено перелік законів, визначених невідкладними, а також аналіз дотримання вимоги щодо розгляду таких проєктів на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради.

Реєстр. № і дата	Назва проєкту закону	Дата рішення про визначення невідкладним	Строк очікування на розгляд на засіданні ВРУ	Вимогу про невідкладний розгляд дотримано (так/ні/частково)
10038 від 12.09.2023	Про внесення змін до Закону України « Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань ⁶¹	20.09.2023	2.10.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (5.10), розгляд перенесено на 6.10 (закон прийнято)	ТАК
10037 від 12.09.2023	Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України ⁶²	20.09.2023	5.10.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (5.10), розгляд 6.10, перенесено на найближче засідання. 17.10 – передано повторно 2 читання; 31.10.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (4.11)	ТАК

61 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42766>

62 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42765>

Реєстр. № і дата	Назва проєкту закону	Дата рішення про визначення невідкладним	Строк очікування на розгляд на засіданні ВРУ	Вимогу про невідкладний розгляд дотримано (так/ні/частково)
10262 від 14.11.2023	Про внесення змін до Закону України « Про запобігання корупції» щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України ⁶³	21.11.2023	6.12.2023 - висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (8.12)	ТАК
10288 від 24.11.2023 10288-1 від 05.12.2023	Проекти законів про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах ⁶⁴	8.12.2023	6.12.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (8.12)	ТАК
10289 від 24.11.2023	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення будівництва та експлуатації Національного військового меморіального кладовища ⁶⁵	8.12.2023	7.12.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (8.12)	ТАК
10341 від 13.12.2023	Про внесення змін до пункту 32 підрозділу 2 розділу XX « Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей ввезення на митну територію України товарів для потреб безпеки і оборони ⁶⁶	20.12.2023	19.12.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (20.12)	ТАК
10342 від 13.12.2023	Про внесення змін до Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввезим митом окремих товарів оборонного призначення ⁶⁷	20.12.2023	19.12.2023 – висновок комітету; включено до порядку денного на найближче засідання (20.12)	ТАК

63 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43197>

64 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43338>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43294>

65 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43288>

66 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43385>

67 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43384>

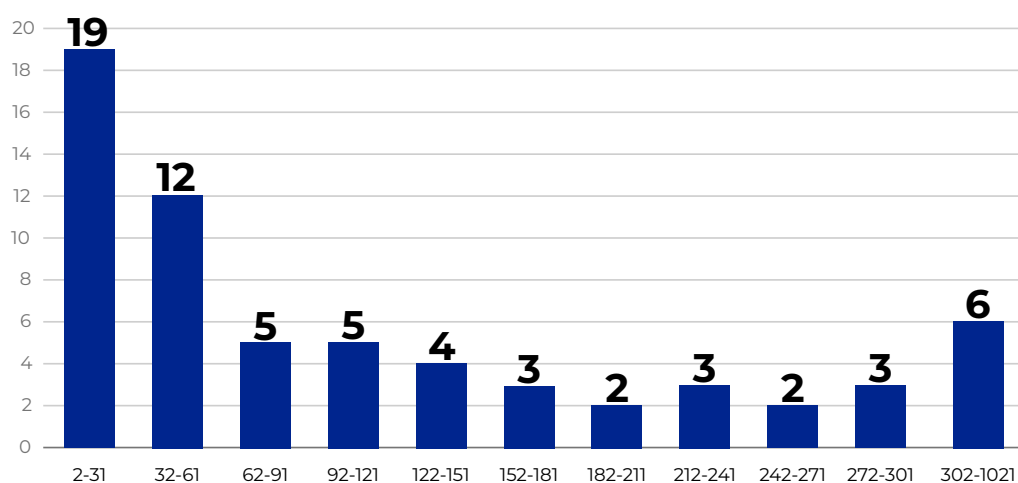
Вимоги Регламенту щодо розгляду законопроектів, визначених невідкладними під час 10-ї сесії, Верховна Рада дотримала.

Проте під час 10-ї сесії Верховна Рада розглянула також 6 законопроектів, визначених невідкладними раніше⁶⁸. Один із цих законопроектів, а саме проект закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» реєстр. № 5420 від 23.04.2021, визначений невідкладним Президентом України ще 23 квітня 2021 року. 13 липня 2021 року законопроект ухвалено за основу. Комітет з питань правоохоронної діяльності вперше надав порівняльну таблицю до другого читання ще у грудні 2021 року, повторно розглядав законопроект і рекомендував його ухвалити 15 вересня та 8 грудня 2023 року. 9 грудня 2023 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів»⁶⁹.

Строки здійснення етапів законодавчого процесу

Далі проаналізуємо законодавчий процес в аспекті строків, у які здійснювались його етапи. Зауважимо, що аналізу підлягали закони, ухвалені Верховною Радою з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року.

На інфографіці нижче відображено кількість законопроектів залежно від терміну (періоду часу), який пройшов між датою реєстрації проекту закону та датою ухвалення закону.

Рисунок 46. Термін між реєстрацією законопроекту та його ухваленням як закону
К-сть днів – К-сть законопроектів

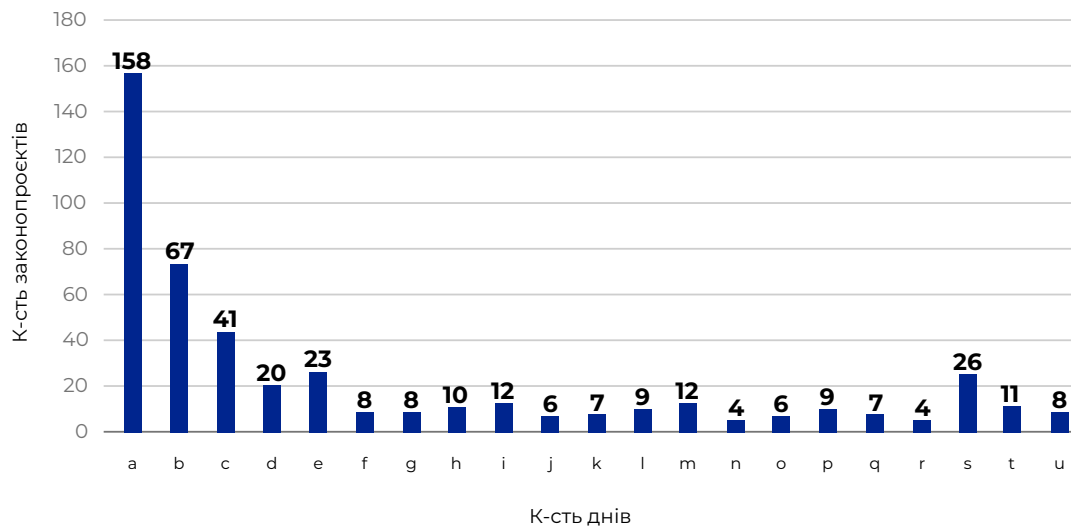
Близько 30% від усіх законів, ухвалених під час 10-ї сесії, приймалися протягом 31 дня від дати їхньої реєстрації, близько 19% розглядалися від 32 до 61 дня, що є досить гарними показниками швидкості законодавчого процесу.

Проте, 9% із законів, ухвалених під час 10-ї сесії, розглядалися від 302 до 1021 дня від дати реєстрації.

До прикладу, у період з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року найбільше законопроектів (приблизно 35%) ухвалювались протягом 30 днів з моменту реєстрації. Близько 15% законопроектів ухвалювались протягом 30–59 днів від їхньої реєстрації (інфографіка нижче).

68 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42491>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42379>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42572>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42516>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42477>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26408>.

69 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-IX#Text>

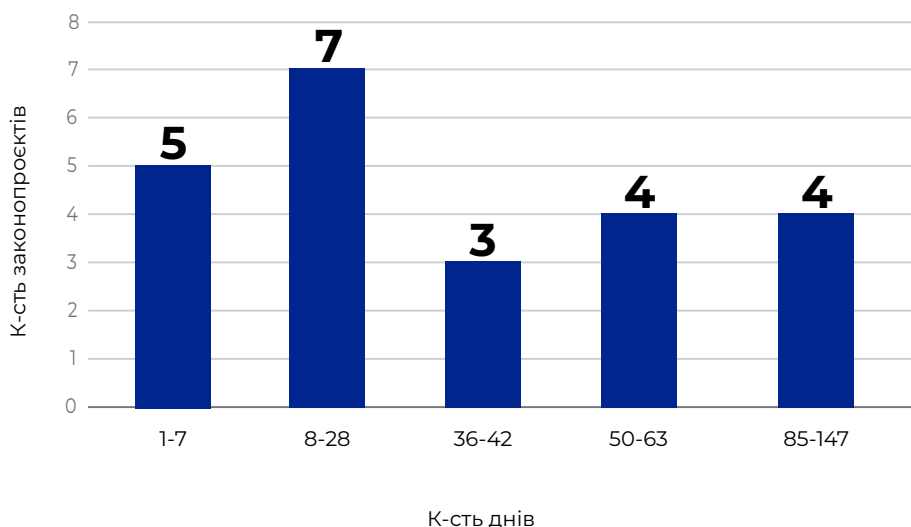

Рисунок 47. Термін між реєстрацією законопроекту та його ухваленням як закону (закони, ухвалені з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року)

a. 0-29 – 158	d. 90-119 – 20	g. 180-209 – 8	j. 270-299 – 6	m. 360-389 – 12	p. 450-479 – 9	s. 540-689 – 26
b. 30-59 – 67	e. 120-149 – 23	h. 210-239 – 10	k. 300-329 – 7	n. 390-419 – 4	q. 480-509 – 7	t. 690-839 – 11
c. 60-89 – 41	f. 150-179 – 8	i. 240-269 – 12	l. 330-359 – 9	o. 420-449 – 6	r. 510-539 – 4	u. 840-1259 – 8

Тобто тенденції щодо швидкості законодавчого процесу під час воєнного стану зберігаються і під час 10-ї сесії.

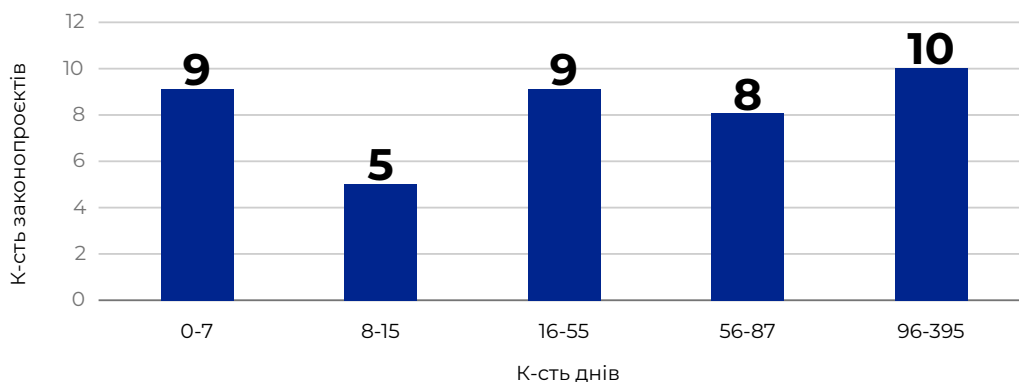
Відповідно до статті 112 Регламенту висновок, підготовлений головним комітетом до першого читання законопроекту, висновки відповідних комітетів та інші супровідні документи до нього надаються народним депутатам не пізніше як за сім днів до дня розгляду цього законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради. Відповідно, на інфографіці нижче наведено кількість законопроектів залежно від строку (періоду часу), який пройшов між наданням для ознайомлення й ухваленням за основу та в цілому. Відповідно, діаграма показує, скільки законопроектів (із числа тих, які ухвалено за основу і цілому) прийнято в межах відповідного строку.

Рисунок 48. Термін між наданням законопроекту для ознайомлення і його ухваленням за основу та в цілому

Із 23 законопроектів, ухвалених за основу і в цілому найбільше ухвалено впродовж не більше 20 днів з дати надання проєкту народним депутатам для ознайомлення – 10 законів. Проте у 7 випадках цей термін складає більше 50 днів, серед яких є й такі, що очікували на розгляд більше 141 дня.

На інфографіці нижче відображено кількість законопроектів залежно від строку (періоду часу), який пройшов між датою надання законопроекту для ознайомлення й датою ухвалення у першому читанні. Відповідно, діаграма показує, скільки законопроектів (із числа тих, які ухвалено за основу і цілому) прийнято за основу в межах певного терміну.

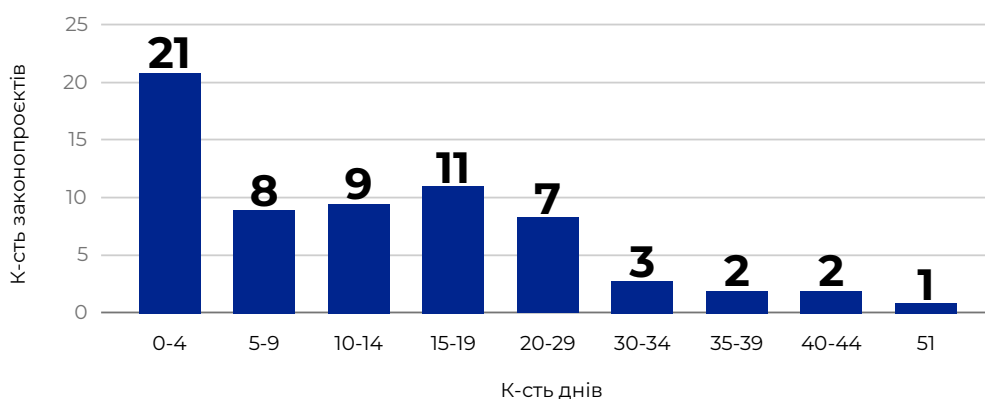
Рисунок 49. Термін між наданням законопроекту для ознайомлення і його ухваленням за основу

Найбільше законопроектів ухвалено за основу у термін, що не перевищує 9 днів з дати ознайомлення народними депутатами, проте 20 % законопроектів ухвалено за основу у строк від 100 до 395 днів.

Експертне опрацювання законопроектів у парламенті

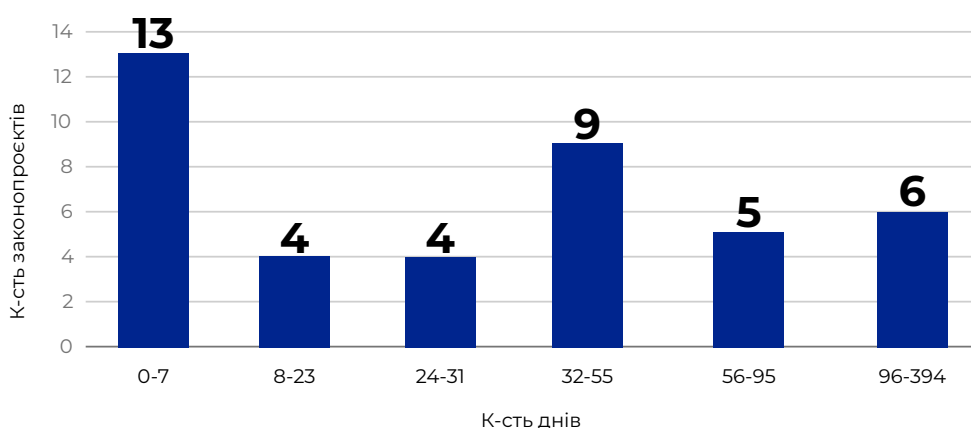
Зареєстрований та внесений до порядку денного сесії законопроект, при підготовці до першого читання в обов'язковому порядку направляється для проведення наукової експертизи, а при підготовці до всіх наступних читань – для проведення юридичної експертизи та редакційного опрацювання у відповідні структурні підрозділи Апарату Верховної Ради. Остаточна юридична експертиза і редакційне опрацювання здійснюються після прийняття акта Верховної Ради в цілому (частина друга статті 103 Регламенту Верховної Ради України). Відповідно до частини четвертої статті 103 Регламенту Верховної Ради України експертні висновки повинні бути подані до Верховної Ради не пізніше 14 днів з дня надходження такого звернення від посадових осіб та органів Верховної Ради. Якщо в означені термін і висновків не одержано, вважається, що зауваження відсутні.

На інфографіці нижче наведено кількість законопроектів, висновки на які надало науково-експертне управління Верховної Ради за певний час з дати реєстрації законопроекту.

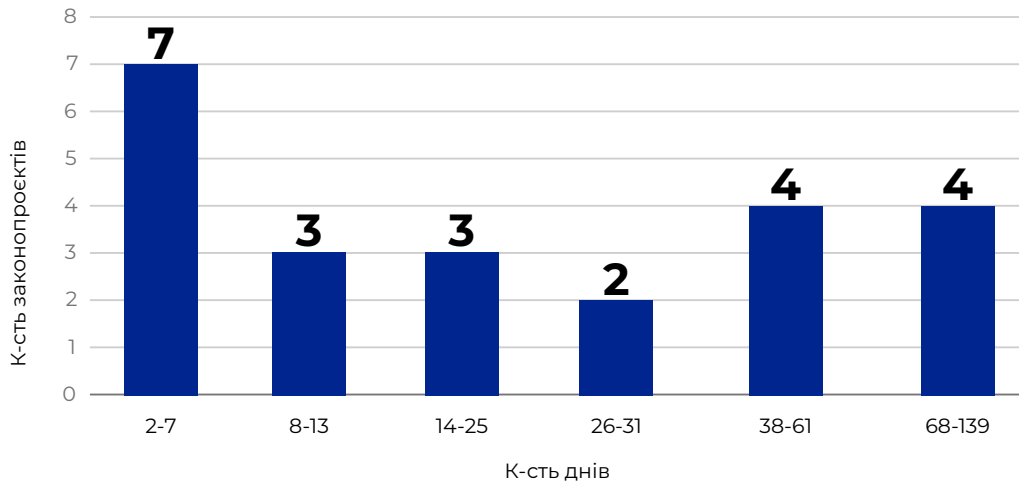

Рисунок 50. Строк між датою реєстрації законопроекту та датою надання висновку Головного науково-експертного управління

На інфографіках нижче відображено інформацію щодо кількості законопроектів, які Верховна Рада ухвалила у першому читанні, а також за основу і в цілому за певний час з дати висновку Головного науково-експертного управління.

Рисунок 51. Строк між датою надання науково-експертного висновку та датою ухвалення законопроекту у першому читанні

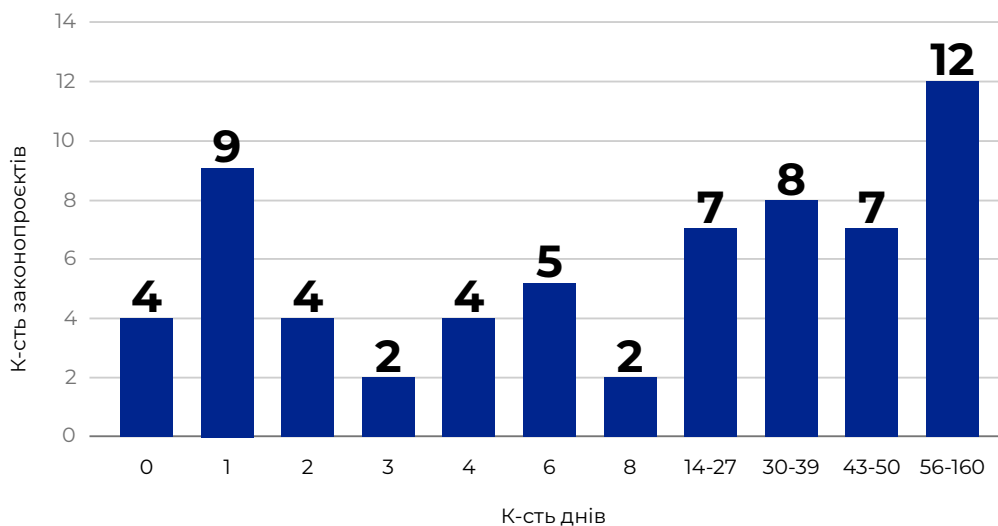

Рисунок 52. Строк між датою висновку ГНЕУ та датою ухвалення законопроекту за основу та в цілому

Найбільше законопроектів Верховна Рада ухвалила за основу або за основу і в цілому (серед тих, які ухвалено як закони впродовж 10-ї сесії) у строк до 11 днів з дати висновку Головного науково-експертного управління.

Регламент встановлює вимогу, що висновок, підготовлений головним комітетом до першого читання законопроекту, висновки відповідних комітетів та інші супровідні документи до нього надаються народним депутатам не пізніше як за сім днів до дня розгляду цього законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради (стаття 112). Тобто аби була дотримана ця вимога Регламенту, законопроект має розглядатись не раніше як через 8 днів з дати висновку головного комітету.

На наступній інфографіці відображено кількість законопроектів залежно від строку (періоду часу), який пройшов між датою висновку головного комітету й датою ухвалення законопроекту за основу або за основу і в цілому.

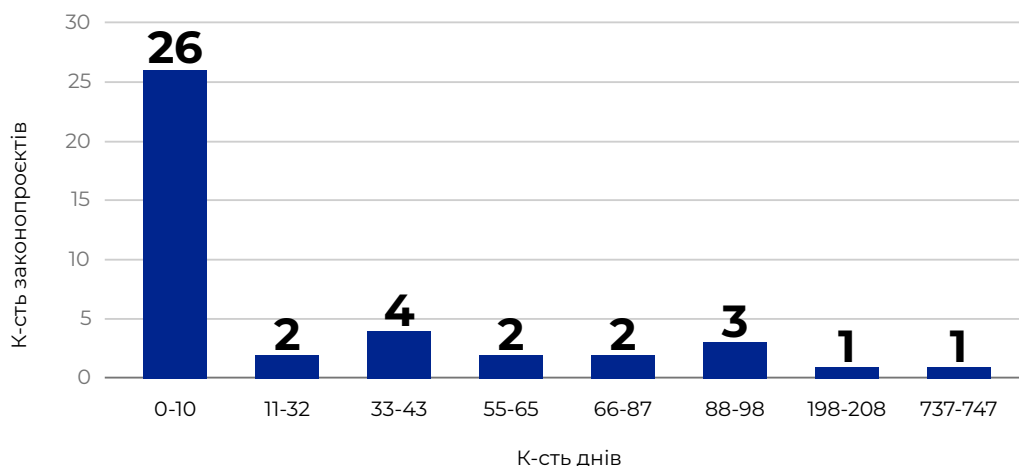

Рисунок 53. Строк між датою висновку головного комітету та датою ухвалення законопроекта за основу або за основу і в цілому

У 44 % випадків – це 28 законопроектів (з ухвалених під час 10-ї сесії законів), які Верховна Рада ухвалювала за основу у строк до 6 днів.

Регламенту статті 117 містить також вимогу, що законопроект, підготовлений до другого чи повторного другого читання, висновок головного комітету та інші супровідні документи до нього надаються народним депутатам не пізніше як за десять днів до дня розгляду цього законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради. Тобто з урахуванням цієї норми законопроект у другому читанні має розглядатись не раніше як через 11 днів з дати надання таблиці законопроекту народним депутатам.

На інфографіці нижче відображено кількість законопроектів, які Верховна Рада ухвалила в другому читанні раніше, ніж через 11 днів з дати надання таблиці законопроекту народним депутатам, та з дотриманням цього терміну.

Рисунок 54. Строк між датою надання таблиці до другого читання і датою ухвалення проекту у другому читанні та в цілому

Вищевказані строки свідчать, що часто (щонайменше в третині випадків) парламент, його комітети та експертні підрозділи працюють в екстреному режимі. Як зазначає один з голів комітетів:

«... ми працюємо без святкових днів. Є вихідні, хоча парламент дуже часто працює 24 на 7. Я це називаю в ургентному режимі.»

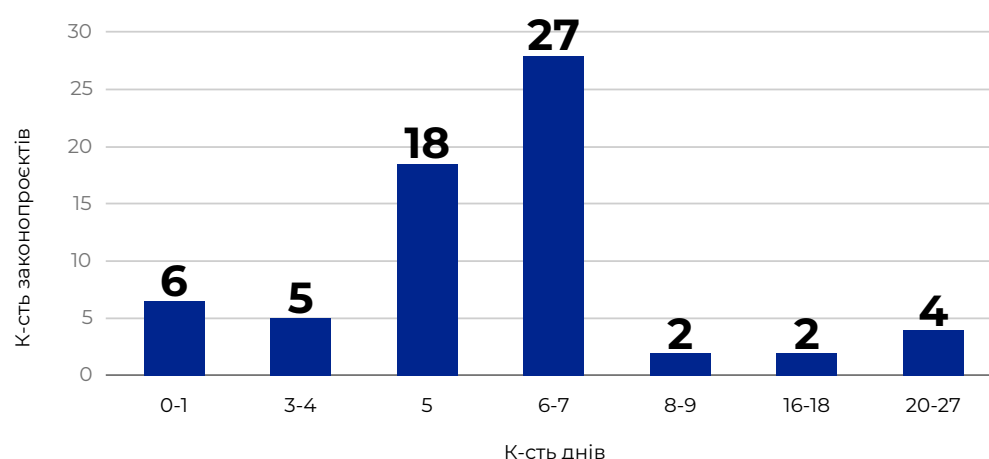
Визнають наявність такої тенденції і секретаріати комітетів:

«...взагалі це проблема дотримання строків, визначених Регламентом. Вона, як була в попередніх сесіях, так і залишається в 10- й сесії. Таблиця потрапляє за день на сайт до розгляду... З євроінтеграційними законопроектами додалося ще більше складнощів, тому що стосовно них є дві додаткові експертизи.»

Крім того, обговорюючи прийнятий 24 серпня 2023 року Закон України «Про правотворчу діяльність», представники одного з секретаріатів комітетів зазначили, що потреба у посиленні експертної спроможності парламенту тільки зростатиме. Цей Закон передбачає низку додаткових етапів законодавчої процедури та нових експертиз проєктів актів. Хоча Закон України «Про правотворчу діяльність» вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану, Верховній Раді України, враховуючи комплексність Закону, потрібно вже готуватись до його належного впровадження.

Згідно із частиною другою статті 130 Регламенту Верховної Ради України, Голова Верховної Ради України підписує поданий на підпис закон не раніше двох і не пізніше п'яти днів з дня його подання, крім випадків, передбачених цим Регламентом. Підписаний закон Голова Верховної Ради України невідкладно направляє Президентові України (частина четверта статті 130 Регламенту Верховної Ради України).

На наступній інфографіці відображено кількість законопроектів, яку Голова Верховної Ради направив на підпис Президентові України у певні строки з дати ухвалення закону.

Рисунок 55. Строк між датою ухвалення законопроекту в цілому та датою направлення його на підпис Президенту

III. Парламентський контроль в умовах воєнного стану

РІШЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТИМЧАСОВИХ СЛІДЧИХ КОМІСІЙ

Відповідно до статті 89 Конституції України Верховна Рада у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань; Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України; організація і порядок діяльності тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом (частини друга, третя, п'ята).

Відповідно до Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії утворюються з числа народних депутатів України.

Завданням тимчасової слідчої комісії є здійснення парламентського контролю шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес.

Тимчасова слідча комісія утворюється Верховною Радою України, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Підставами для утворення слідчої комісії можуть бути повідомлення про порушення Конституції України, законів України органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими, службовими особами, керівниками (або посадовими особами, які виконують їхні обов'язки) підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, громадських об'єднань, що становлять суспільний інтерес, зокрема:

- ◇ повідомлення про обставини, які загрожують суверенітету, територіальній цілісності України або її економічним, науково-технічним, національно-культурним, соціальним інтересам, охороні довкілля;
- ◇ повідомлення про масове порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, їх об'єднань або зловживання владою посадовими, службовими особами, що завдало істотної шкоди суспільним інтересам.

У разі якщо Верховній Раді України стануть відомі факти про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я, Верховна Рада України може утворити слідчу комісію для перевірки відповідних фактів у порядку, визначеному статтею 17 Регламенту.

Верховна Рада за 10-у сесію утворила три тимчасові слідчі комісії, а саме:

- ◇ Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, правоохоронних органах спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями⁷⁰;

⁷⁰ Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, правоохоронних органах спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями» від 21 вересня 2023 року № 3393-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-IX#Text>

- ◇ Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України щодо експорту, імпорту товарів, країною походження або країною призначення яких є Російська Федерація⁷¹;
- ◇ Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України щодо фінансування лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах⁷².

РІШЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ КОМІСІЙ

Відповідно до Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» тимчасова спеціальна комісія утворюється для підготовки і попереднього розгляду питань, а також для підготовки і доопрацювання проєктів законів та інших актів Верховної Ради України на правах головного комітету; спеціальна комісія створюється з числа народних депутатів України, які дали на це згоду; кількісний склад спеціальної комісії формується з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій (депутатських груп); спеціальна комісія здійснює повноваження головного комітету, передбачені Регламентом Верховної Ради України, з питань, для підготовки якого її створено.

Верховна Рада за 10-у сесію утворила одну тимчасову спеціальну комісію з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України⁷³.

КОНТРОЛЬНА ФУНКЦІЯ КОМІТЕТІВ

Крім законодавчої, комітети Верховної Ради здійснюють контрольну функцію. Згідно зі статтею 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» контрольна функція комітетів полягає в:

1. Аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їхніх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України;
2. Участі за дорученням Верховної Ради України у проведенні «години запитань до Уряду»;
3. Контролі за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їхнього відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом;
4. Організації та підготовці за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань;
5. Організації та підготовці слухань у комітетах;
6. Підготовці та поданні на розгляд Верховної Ради України запитів до Президента України від комітету, відповідно до положень пункту 34 частини першої статті 85

⁷¹ Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України щодо експорту, імпорту товарів, країною походження або країною призначення яких є Російська Федерація» від 21 вересня 2023 року № 3394-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3394-IX#Text>

⁷² Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушень законодавства України щодо фінансування лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах» від 21 вересня 2023 року № 3397-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3397-IX#Text>

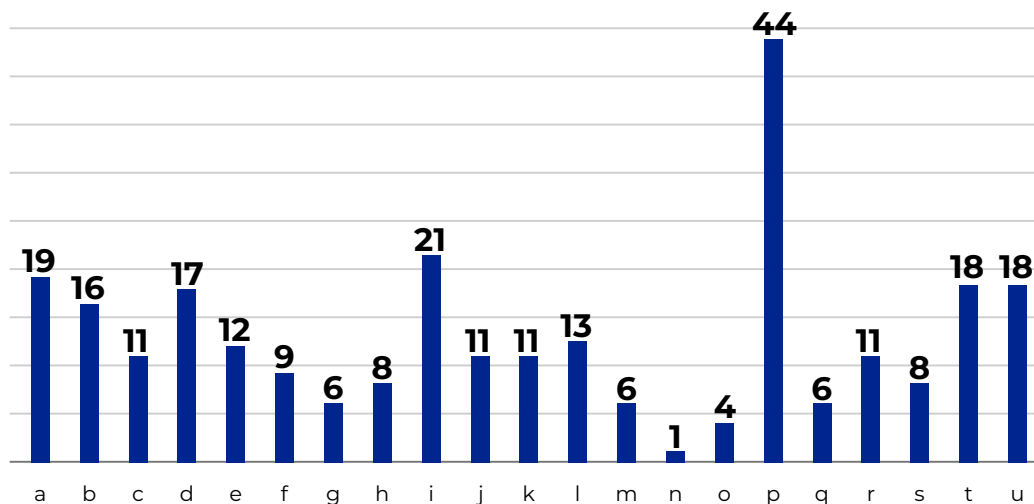
⁷³ Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 21 грудня 2023 року № 3535-ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3535-IX#Text>

Конституції України;

7. Взаємодії з Рахунковою палатою;
8. Взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;
9. Направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам;
10. Розгляді на своїх засіданнях або під час слухань у комітеті звітів, доповідей та інформації державних органів та посадових осіб, які у передбачених законом випадках подаються до Верховної Ради України, здійсненні попередньої підготовки питань щодо розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України таких звітів, доповідей та інформації;
11. Здійсненні комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, передбачених цим Законом заходів з метою гарантування неухильного і безумовного дотримання цими органами вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина.

На інфографіці наведено інформацію щодо кількості питань порядку денних засідань комітетів щодо здійснення контрольної функції (за змістом протоколів).

Рисунок 56.
Здійснення комітетами контрольної та інших суміжних питань

- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 19
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 15
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 11
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 17
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 12
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 9
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин – 6
- h. Комітет з питань правової політики – 8
- i. Комітет з питань свободи слова – 21
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 11
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 11
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 13
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 6
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 1
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 4
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 44
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 6
- r. Комітет з питань бюджету – 11
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 8
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 18
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 18

Комітетські слухання

Відповідно до статті 29 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» комітети мають право:

- ◇ ініціювати пропозиції про проведення слухань, проводити їх за дорученням Верховної Ради України або згідно з планами роботи комітетів;
- ◇ проводити слухання з метою обговорення проєктів найбільш важливих законодавчих актів, з'ясування ефективності реалізації прийнятих законів та інших актів Верховної Ради України з питань, віднесених до предметів їх відання, отримання всебічної інформації щодо питань, які розглядаються комітетом, їх детального вивчення та обговорення, а також залучення широких кіл громадськості до участі у визначенні політики держави, розбудови демократичного суспільства;
- ◇ використовувати інформацію, отриману під час слухань, при прийнятті рішень, наданні висновків, рекомендацій комітетом з питань, віднесених до предмета відання комітету, та розповсюджувати її серед народних депутатів України.

На інфографіці наведено інформацію щодо кількості проведених комітетських слухань у період з 5 вересня 2023 року по 5 лютого 2024 року.

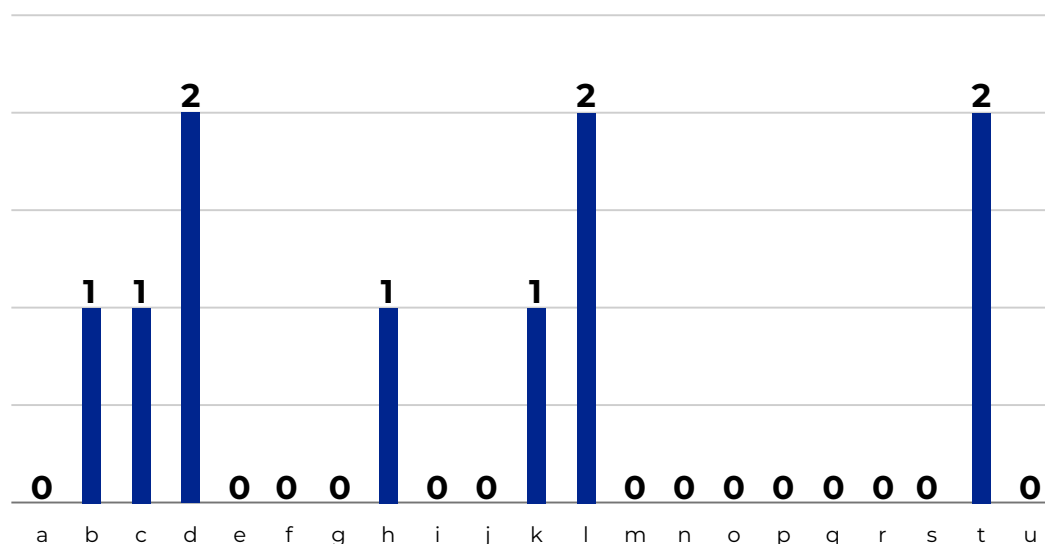

Рисунок 57. Кількість слухань у комітеті (за змістом протоколів)

- a. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики – 0
- b. Комітет з питань економічного розвитку – 1
- c. Комітет з питань енергетики та ЖКП – 1
- d. Комітет з питань молоді і спорту – 2
- e. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування – 0
- f. Комітет з питань освіти, науки та інновацій – 0
- g. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин – 0
- h. Комітет з питань правової політики – 1
- i. Комітет з питань свободи слова – 0
- j. Комітет з питань транспорту та інфраструктури – 0
- k. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів – 1
- l. Комітет з питань цифрової трансформації – 2
- m. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування – 0
- n. Комітет з питань антикорупційної політики – 0
- o. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики – 0
- p. Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва – 0
- q. Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України – 0
- r. Комітет з питань бюджету – 0
- s. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу – 0
- t. Комітет з питань аграрної та земельної політики – 2
- u. Комітет з питань екологічної політики та природокористування – 0

Під час інтерв'ю майже всі комітети відмітили складність із проведенням офлайн комітетських слухань та інших заходів за участі громадськості у зв'язку з режимними обмеженнями на доступ громадян в «урядовий квартал». Як зазначає один з керівників секретаріатів комітетів:

Для розвитку парламентської демократії треба більше проводити засідань офлайн. На жаль, ми обмежені у запрошенні гостей. Якщо раніше ми працювали транспарентно, відкрито і прозоро, то зараз погіршилась співпраця. Щоб провести серйозні слухання, нам потрібно мати залу за межами «урядового кварталу».

IV. Взаємодія з виборцями: парламентські комунікації під час війни

КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ЗА ПЕРІОД РОБОТИ ДЕСЯТОЇ СЕСІЇ ВРУ ДЕВ'ЯТОГО СКЛИКАННЯ (ВЕРЕСЕНЬ 2023 РОКУ – ЛЮТИЙ 2024 РОКУ): ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Від початку повномасштабного вторгнення рф в Україну продовжує збільшуватися використання соціальних мереж для отримання новин. За даними дослідження USAID/Internews «Українські медіа, ставлення та довіра 2023 р.», проведеного у липні–вересні 2023 року, більшість дорослих українців (76%) отримують новини із соціальних мереж (для порівняння: у 2021 р. їхня частка становила 63%). Результати дослідження також засвідчили, що кожний третій українець використовує винятково соціальні мережі як єдине джерело новин.

Верховна Рада України частково продовжує роботу у напівзакритому режимі – прямі трансляції пленарних засідань не проводяться, у громадськості відсутній доступ до календарного плану запланованих пленарних засідань і порядку денного таких засідань. Разом з тим, стала доступна інформація про склад парламенту, відео записи пленарних засідань розміщують у відкритому доступі, майже всі комітети публікують протоколи і стенограми своїх засідань, частина комітетів транслюють свої засідання онлайн або поширюють у відкритому доступі записи таких засідань.

Під час інтерв'ю в межах цього дослідження, обговорюючи питання відкритості роботи парламенту, один із голів комітетів відмітив таке:

Питання № 1 – це баланс безпеки та доступу до інформації. Доліт ракети з території Луганської області до Києва становить, якщо я не помиляюсь, 3,7 хвилини. Це той час, коли і до сховища не факт, що встигнеш добігти.

Коментуючи питання зростаючого запиту громадськості на більшу відкритість парламенту, цей же респондент припустив, що такий запит пов'язаний із загальним падінням довіри державних інституцій:

Тут багато складових: це і проблеми з комунікацією, от бо дуже важко комунікувати в момент розчарування. Довіра до будь яких інституцій суттєво падає, а відповідно зростає запит на те, щоб їх контролювати.

Щоб відповідати викликам воєнного часу та повною мірою задовольняти попит українців на доступ до правдивої інформації, зовнішня комунікація Верховної Ради України відбувається на 19-ти сторінках 7-ми різних платформ соціальних мереж, а також на офіційному вебсайті ВРУ. Серед сторінок у соцмережах є й англомовні для комунікації з іноземними аудиторіями.

Комунікаційний напрям роботи Верховної Ради України координується завдяки зусиллям:

- ◇ Пресслужби Апарату Верховної Ради України;
- ◇ Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України

- ◇ телеканалу «РАДА»;
- ◇ медіа «Голос України»;
- ◇ Освітнього центру Верховної Ради України;
- ◇ відповідальних за комунікації членів секретаріатів комітетів Верховної Ради України;
- ◇ пресекретарів керівництва Верховної Ради України.

Для внутрішньої взаємодії команди користуються такими інструментами:

- ◇ спільний чат у WhatsApp;
- ◇ групові наради у Zoom;
- ◇ спільна папка на Google-диску для зберігання файлів;
- ◇ Google-таблиця зі щоденним контент-планом;
- ◇ Google-таблиця зі щотижневим аналізом ключових SMM-метрик на кожній із платформ.

КОМУНІКАЦІЯ У СОЦМЕРЕЖАХ: ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ СТОРІНОК ВРУЇ

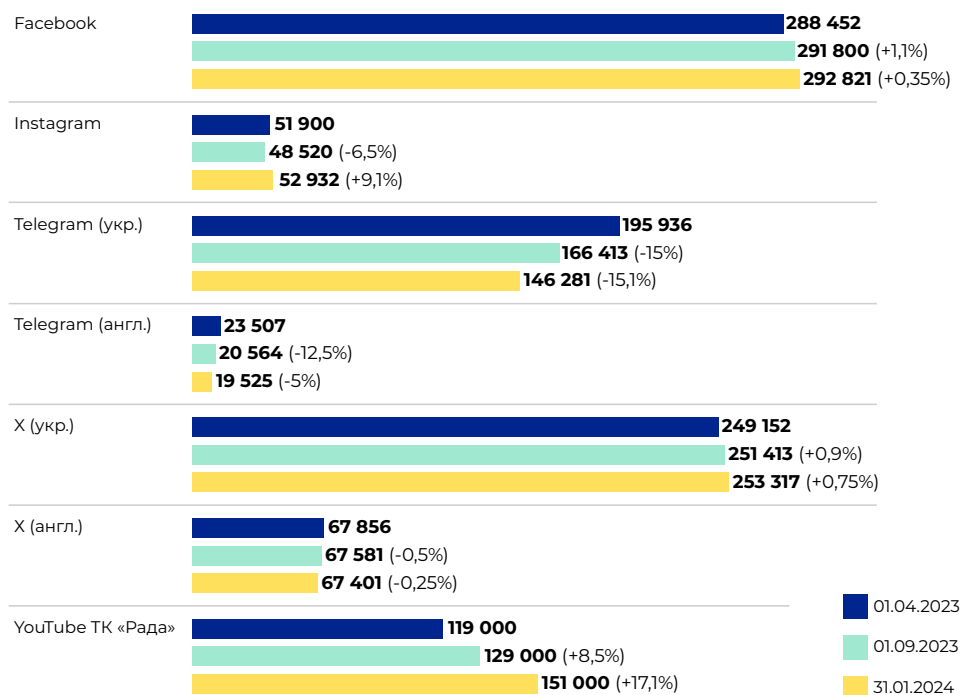
Базова статистика

У вересні 2022 р. експерти Програми USAID «РАДА: наступне покоління» розробили та передали на розгляд парламенту Стратегію розвитку соціальних мереж Верховної Ради України на 2022–2023 рр. За період дії документа вдалося впровадити деякі із запропонованих змін та втілити такі рекомендації.

- ◇ Підсилити комунікаційну команду графічним дизайнером та SMM-фахівцем.
- ◇ Оптимізувати та системно (на щотижневій основі) заповнювати таблицю з метриками діяльності основних сторінок ВРУ в соціальних мережах.
- ◇ Об'єднати Facebook та Instagram-акаунти Верховної Ради України у єдиному бізнес-кабінеті Meta.
- ◇ Отримати технологічне підсилення з удосконаленням відповідних навичок – доступ до сервісу графічного дизайну Canva Pro та серію тренінгів щодо створення у цій програмі інфографік, презентацій, слайдшоу для соцмереж.
- ◇ Зменшити частку контенту у соцмережах, нерелевантного до висвітлення законодавчого процесу та діяльності ВРУ.
- ◇ Структурувати текст та використовувати емоджі, щоби підвищити читабельність дописів на більшості сторінок ВРУ у соцмережах.
- ◇ Відновити активний постинг у Viber, однак на новоствореному каналі (доступ до попереднього був втрачений).
- ◇ Додати та зберегти інформацію про інші соцмережі ВРУ у секції highlights на Instagram-сторінці ВРУ.
- ◇ Розширити спектр тематик відеоконтенту на YouTube-каналі ТК «Рада», додавати в описи відео посилання на інші соцмережі ВРУ, активно створювати та оновлювати списки відтворення.

У 2023 році експертами програми USAID «Рада: наступне покоління» вдруге була розроблена стратегія розвитку соціальних мереж Верховної Ради України на 12 місяців (2023–2024 роки).

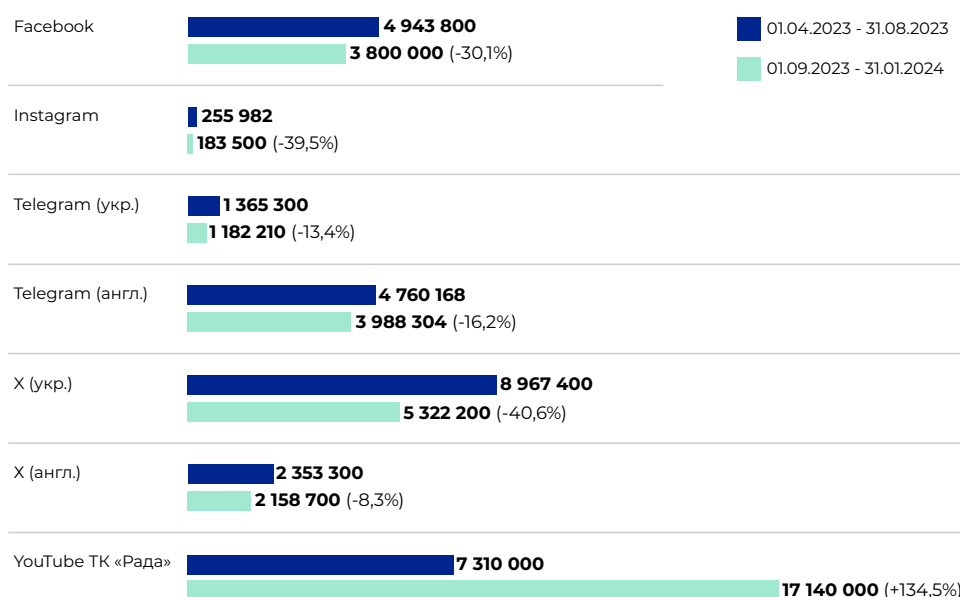
Документ розробляється щороку з огляду на динамічні зміни у зовнішньому середовищі, зокрема стрімкий розвиток технологій, зникнення наявних та/або поява нових платформ для комунікації. У вересні 2024 року буде фіналізована і представлена нова SMM-стратегія на наступні 12 місяців.

Рисунок 58. Кількість підписників на офіційних сторінках ВРУ у соцмережах

За період з квітня до вересня 2023 року кількість підписників зростає на Facebook-сторінці, українськомовній X-сторінці ВРУ, а також YouTube-каналі ТК «Рада» – приріст становив від 0,9% до 8,5%. Натомість кількість підписників за цей період знизилась на Instagram-сторінці, на українськомовному та англійськомовному Telegram-каналі, англійськомовній X-сторінці ВРУ – відтік підписників становив від -0,5% до -15%.

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. найбільший приріст кількості підписників продемонстрували Instagram-сторінка ВРУ (+9,1%) та YouTube-канал ТК «Рада» (+17,1%). В українськомовному Telegram-каналі спостерігається відтік підписників на рівні 15% за обидва проаналізовані періоди. Така тенденція до зменшення кількості підписників спостерігається на більшості Telegram-каналів органів державної влади України.

Рисунок 59. Кількість підписників на офіційних сторінках ВРУ у соцмережах

Щодо показників охоплення аудиторії, то майже всі сторінки за досліджуваний період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. продемонстрували спадання від -8,3% до -40,6% порівняно з аналогічним попереднім періодом (квітень–серпень 2023 р.). Винятком став YouTube-канал ТК «Рада», на якому показник кількості переглядів збільшився на 134,5%.

Facebook-сторінка Верховної Ради України

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. Facebook-сторінка Верховної Ради України охопила 3,8 млн користувачів, що на 30,1% менше, ніж за попередні п'ять місяців з квітня до серпня 2023 року. Темпи зростання кількості підписників Facebook-сторінки ВРУ повернулися до таких, які були характерні для сторінки до початку повномасштабного вторгнення. Станом на січень 2024 р. кількість підписників сторінки становить 292,8 тисяч.

Охоплення у Facebook

3,8 МЛН ↓ 30,1%

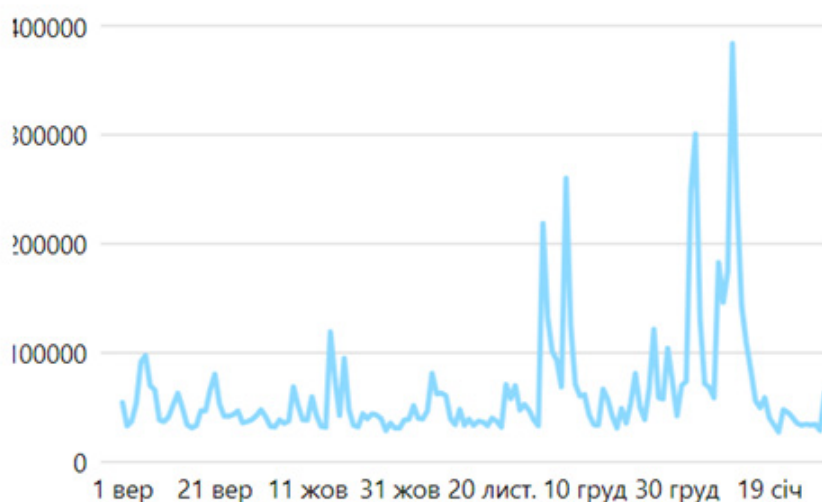

Рисунок 60. Показники охоплення аудиторії на Facebook-сторінці ВРУ за період 01.09.2023–31.01.2024

Кількість взаємодій з контентом за період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. на Facebook-сторінці ВРУ знизилася на 53,2% до 332,1 тис. у порівнянні з попереднім періодом.

Результативність

Щоденно Сукупне значення

Охоплення

3,8 МЛН ↓ 30,1%

Взаємодія з контентом

332,1 ТИС. ↓ 53,2%

Читачі

Весь час

292,8 ТИС.

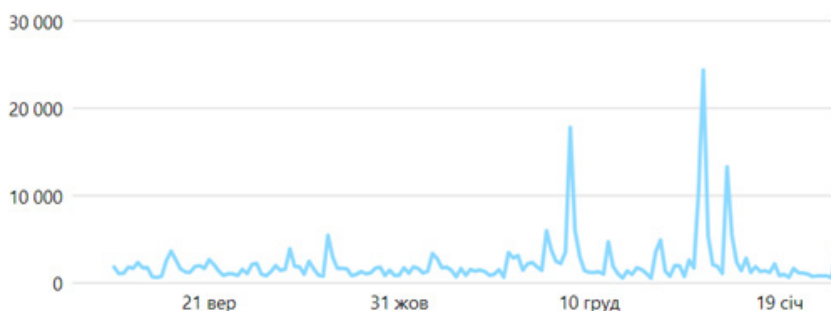

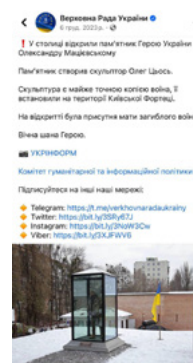
Рисунок 61. Взаємодія аудиторії з контентом на Facebook-сторінці ВРУ за період 01.09.2023–31.01.2024

На рисунках 58 та 59 спостерігаються дні пікової активності аудиторії, коли показники охоплення та взаємодії значно вищі за середні. Це пов'язано з результатами трьох дописів від 6 грудня 2023 р., 3 та 8 січня 2024 р., які стали віральними.

Допис від 6 грудня 2023 р. про відкриття пам'ятника Герою України Олександрю Мацієвському охопив понад 323 тис. користувачів та зібрав понад 9 тис. взаємодій, а саме: 7,8 тис. реакцій, понад 1,1 тис. поширень, більш як 200 коментарів та 42 збереження. Варто зауважити, що цей допис належить до інформаційно-емоційного контенту. Допис опублікований із посиланням на Facebook-сторінку Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики.

Рисунок 62. Показники вірального допису від 6.12.2023 на Facebook-сторінці ВРУ

Допис від 3 січня інформує про повернення 230 українських військовополонених в Україну. Він охопив 308 тис. користувачів та отримав 6,9 тис. взаємодій, зокрема 5,5 тис. реакцій, 1,4 тис. поширень, 129 коментарів та 9 збережень. Цей допис також належить до інформаційно-емоційного контенту. Джерелом у дописі виступає Уповноважений ВРУ з прав людини Дмитро Лубінець.

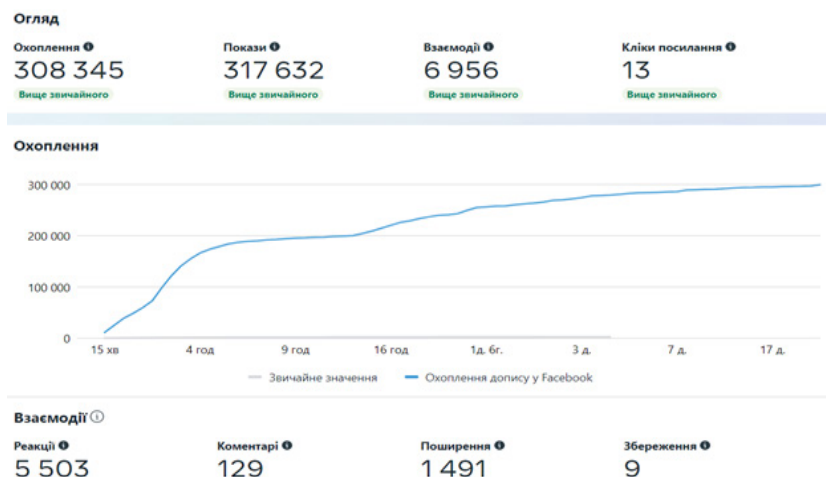
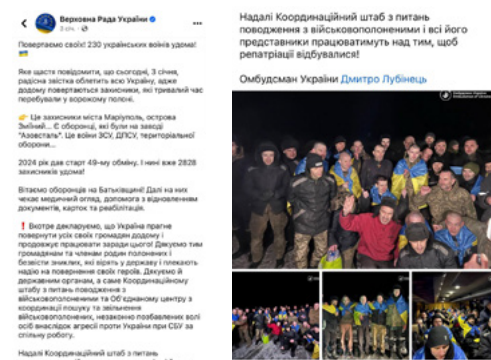
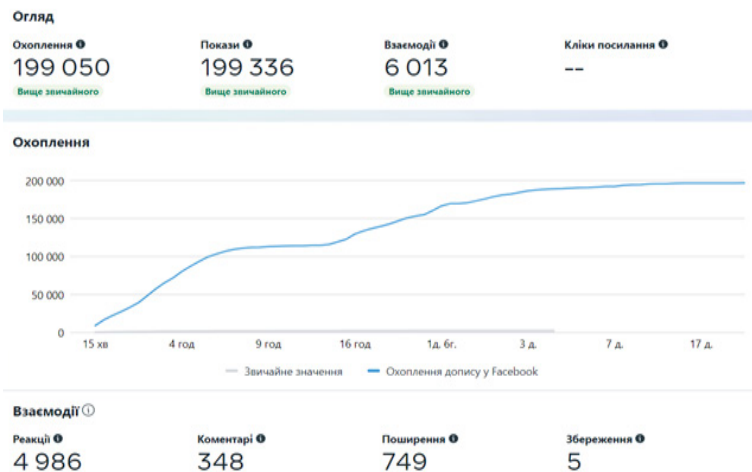

Рисунок 63. Показники вірального допису від 3.01.2023 на Facebook-сторінці ВРУ

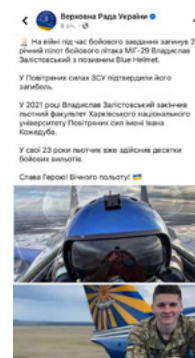

Допис від 8 січня про загибель пілота бойового літака МіГ-29 Владислава Залістовського з позивним Blue Helmet охопив понад 199 тис. користувачів, які понад 6 тис. разів взаємодіяли з публікацією. Джерело допису – Повітряні сили ЗСУ.

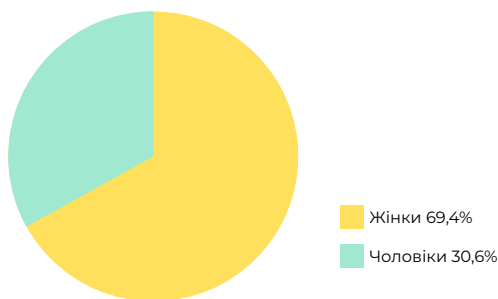
Рисунок 64. Показники вірального допису від 8.01.2023 на Facebook-сторінці ВРУ

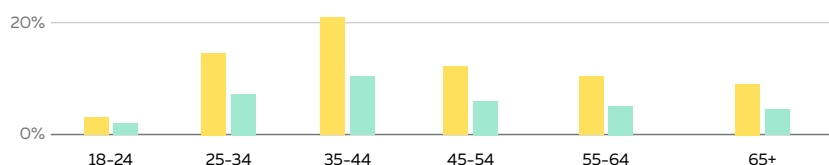
Серед Facebook-підписників офіційної сторінки ВРУ переважають жінки – 69,4%; найчисельніша вікова група – від 35 до 44 років.

Читачі у Facebook

292 833

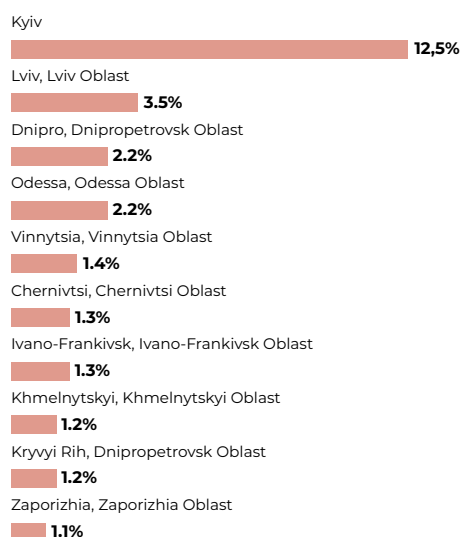
Вік і стать

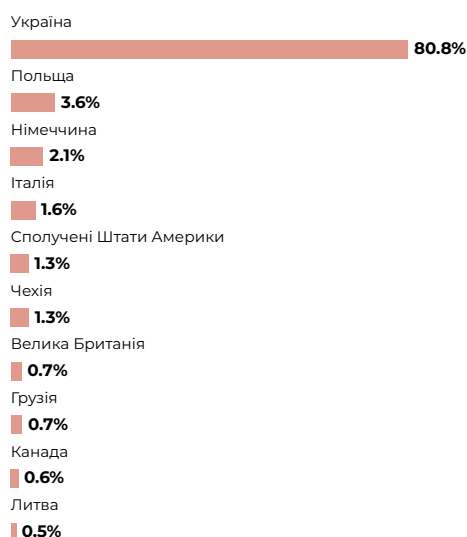
Рисунок 65. Розподіл за віком та статтю підписників Facebook-сторінки ВРУ

Щодо географічного розподілу, 80,8% підписників Facebook-сторінки ВРУ перебувають в Україні. Далі із суттєвим відривом йдуть користувачі з Польщі, Німеччини, Італії та США. Серед міст – лідирує Київ (12,5%), після якого із значно меншими частками аудиторії представлені Львів, Дніпро та Одеса.

Топ міст

Популярні країни

Рисунок 66. Географічний розподіл підписників Facebook-сторінки ВРУ

Instagram-сторінка Верховної Ради України

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. Instagram-сторінка Верховної Ради України охопила 183,5 тис. користувачів, що на 39,5% менше, ніж за попередній період. Темпи зростання кількості підписників Instagram-сторінки коливаються, однак у тривалішій перспективі простежується загальне зростання. Станом на січень 2024 року сторінка нарахує 52,9 тис. підписників.

Охоплення в Instagram

183,5 тис. ↓ 39,5%

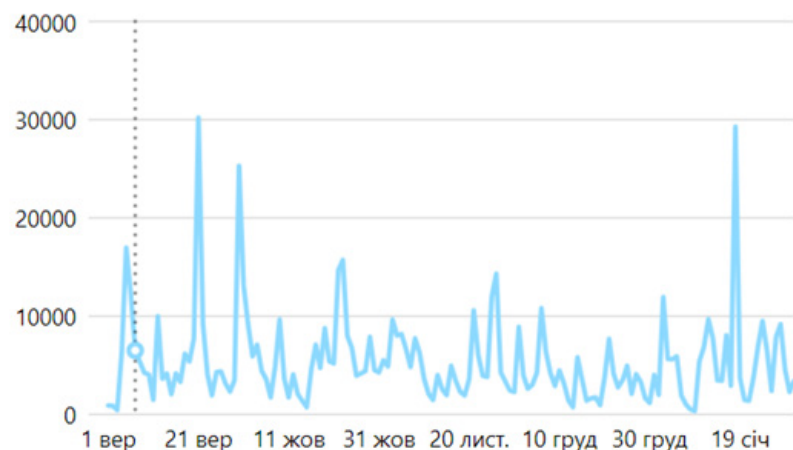

Рисунок 67. Показники охоплення аудиторії на Instagram-сторінці ВРУ за період 01.09.2023–31.01.2024

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. з контентом Instagram-сторінки ВРУ взаємодіяли 69,3 тис. разів, що на 67,3% вище, ніж за попередній період. Такий суттєвий приріст показника взаємодії може свідчити про підготовку якісного контенту, який відповідає запитам цільової аудиторії на сторінці.

Результативність

Щоденно Сукупне значення

Охоплення

183,5 тис. ↓ 39,5%

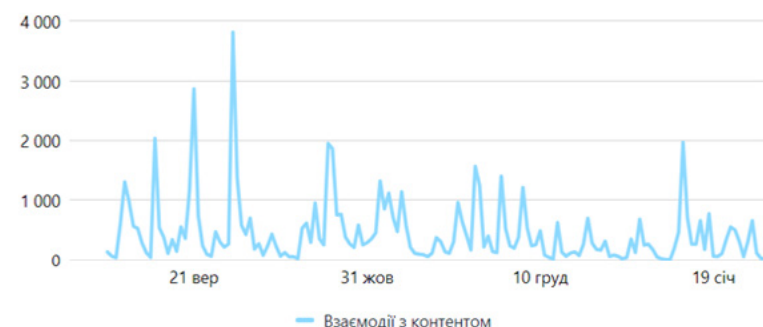
Взаємодія з контентом

69,3 тис. ↑ 67,3%

Читачі

52,9 тис.

Рисунок 68. Взаємодія аудиторії з контентом на Instagram-сторінці ВРУ за період 01.09.2023–31.01.2024

Instagram-допис від 30 вересня 2023 р., який має найвищі показники охоплення та взаємодії у досліджуваному періоді, стосується 90-х роковин Голодомору-геноциду в Україні. Він охопив понад 48 тис. користувачів, отримав понад 5,4 тис. взаємодій, зокрема 3,8 тис. реакцій, понад 1 тис. поширень, 444 збереження та 60 коментарів. Джерелом допису зазначена Перша заступниця Голови Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Ірина Констанкевич.

Огляд

Охоплення ①

48 678

Вище звичайного

Покази ①

49 906

Вище звичайного

Взаємодії ①

5 440

Вище звичайного

Рисунок 69. Показники вірального допису від 8.01.2023 на Instagram-сторінці ВРУ

Взаємодії ①

Позначки «Подобається» ①

3 893

Вище звичайного

Коментарі ①

60

Вище звичайного

Поширення ①

1 043

Вище звичайного

Збереження ①

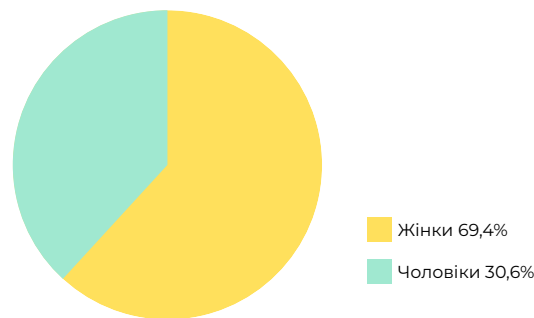
444

Вище звичайного

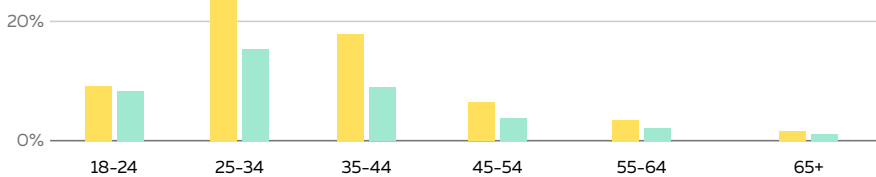
Серед підписників Instagram-сторінки ВРУ переважають жінки (60%), найчисельніший віковий діапазон аудиторії – від 25 до 34 років. Серед країн, де перебувають підписники, на першому місці – Україна (58,7% аудиторії), далі йдуть Польща, Німеччина та США. 14,8% підписників – із Києва, наступними з суттєвим відривом представлені Одеса, Дніпро та Львів.

Читачі у Instagram

52 923

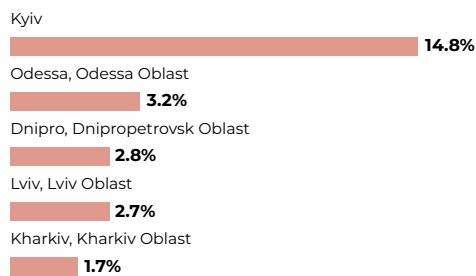

Вік і стать

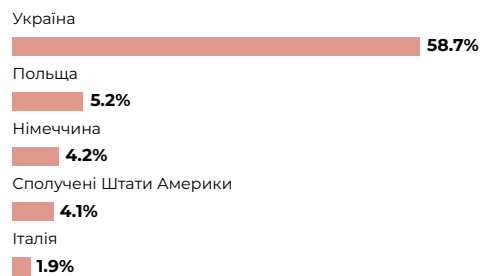

Рисунок 70. Розподіл за віком та статтю підписників Instagram-сторінки ВРУ

Топ міст

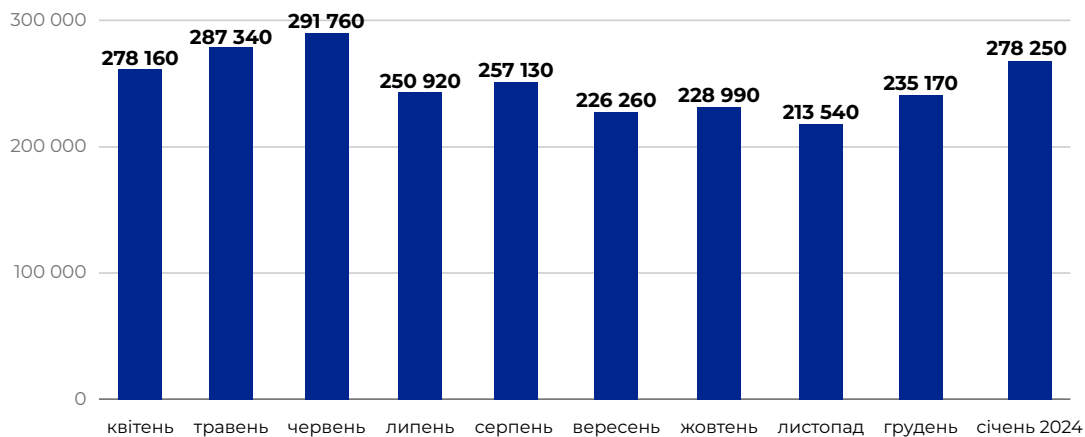
Популярні країни

Рисунок 71. Географічний розподіл підписників Instagram-сторінки ВРУ

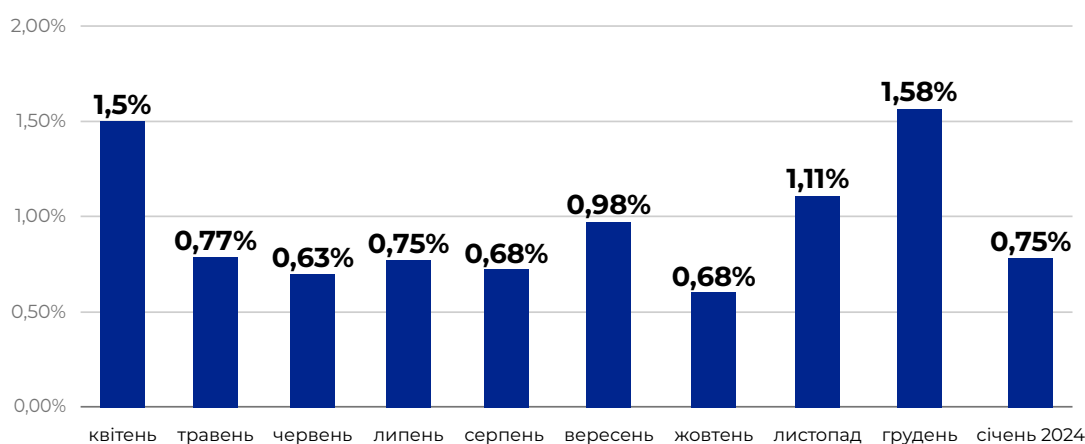
Українськомовний Telegram-канал Верховної Ради України

Кількість підписників українськомовного Telegram-каналу Верховної Ради України знизилась на 15% з квітня 2023 р. до січня 2024 р. – зі 196 тис. до 166 тис. користувачів відповідно. Така тенденція до відтоку підписників характерна для більшості Telegram-каналів державних органів влади. Загальне охоплення каналу за досліджуваний період знизилось на 13,2% – до 1 182 210 переглядів.

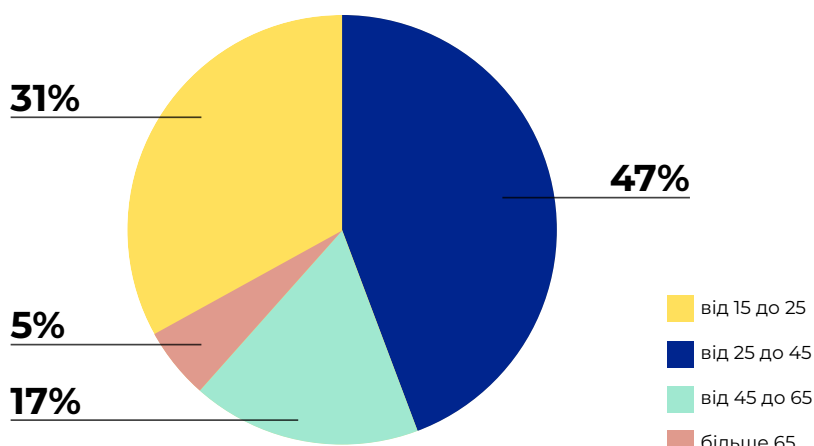
Рисунок 72. Загальне охоплення дописів в українськомовному Telegram-каналі Верховної Ради України за період з квітня 2023 р. до січня 2024 р.

Показник залученості аудиторії на українськомовному Telegram-каналі Верховної Ради України коливається, однак не перевищує 1,58% за період з квітня 2023 р. до січня 2024 р.

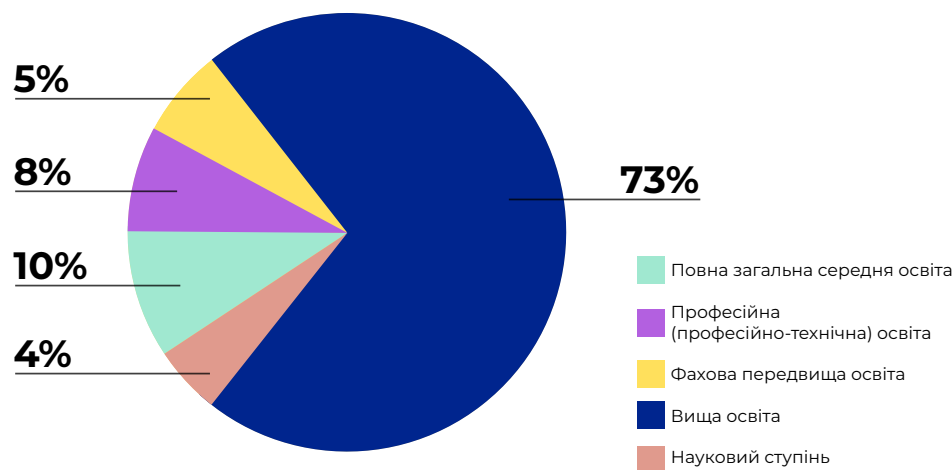
Рисунок 73. Відсоток залученості підписників українськомовного Telegram-каналу Верховної Ради України

Опитування підписників влітку 2023 р. показало, що українськомовний Telegram-канал ВРУ відстежують переважно люди віком від 25 до 45 років – це 47% від загальної аудиторії. Другий за кількістю сегмент – люди віком 15–25 років (31%). Читачів віком від 45 до 66 років виявилось 17%. І найменша частка читачів – у віці 65+ (5%).

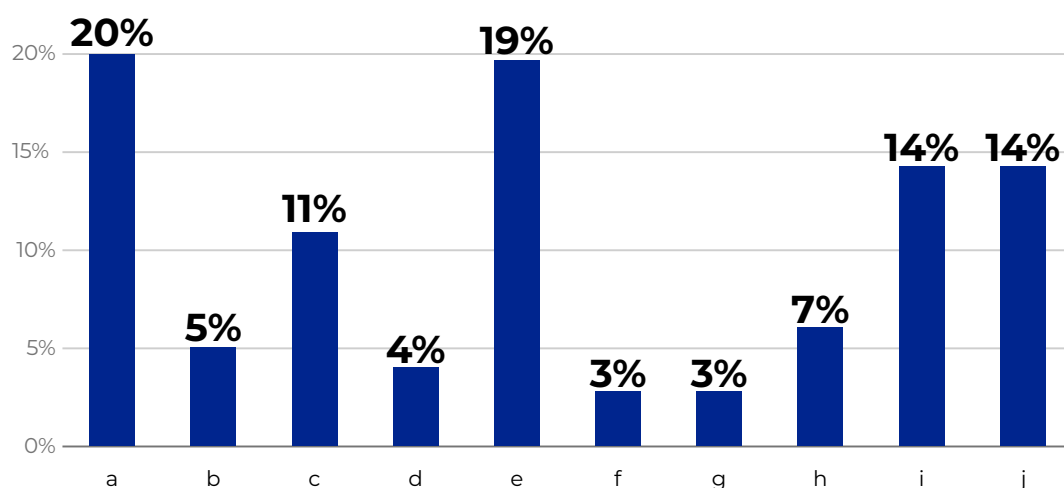
Рисунок 74. Вікова структура підписників українськомовного Telegram-каналу ВРУ відповідно до внутрішнього опитування

Абсолютна більшість підписників (73%) мають вищу освіту. Ще 10% користувачів зазначили, що мають повну загальну середню освіту. Професійно-технічну освіту здобули 8% читачів, фахову передвищу – 5%. Також 4% опитаних вказали, що мають науковий ступінь.

Рисунок 75. Вікова структура підписників українськомовного Telegram-каналу ВРУ відповідно до внутрішнього опитування

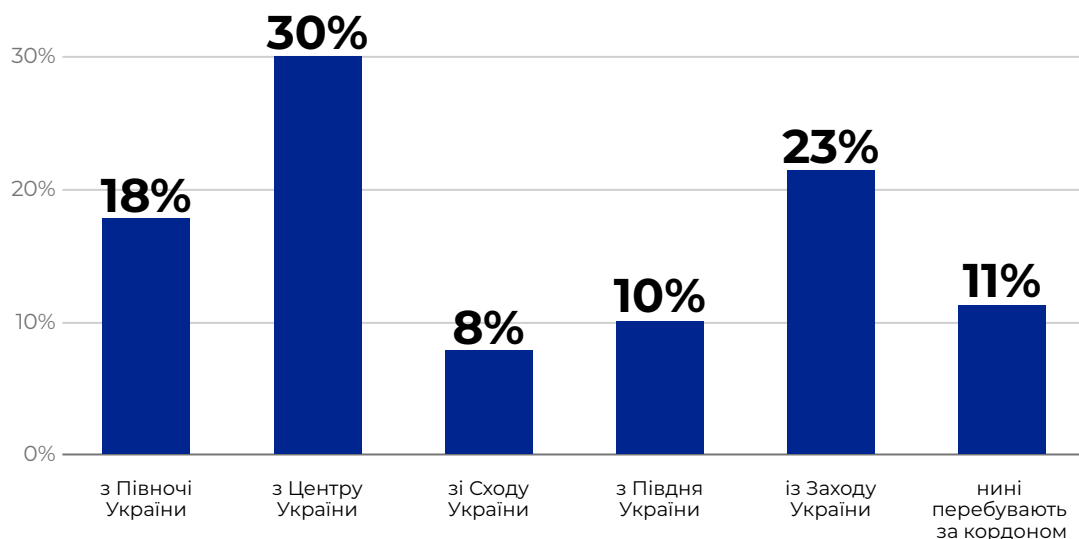
Найчастіше підписники вказували, що мають професію спеціаліста/-ки з вищою освітою або керівника/-ці підприємства чи підрозділу (20%), а також – спеціаліста/-ки зі сфери медіа та комунікацій, ІТ сфери (19%). Другими за кількістю голосів в опитуванні були варіанти «інше» (15%) та «тимчасово безробітний/-а» (14%). Держслужбовців серед аудиторії каналу виявилось 11%. Також серед читачів є пенсіонери (7%), підприємці (5%), військовослужбовці (4%), працівники/-ці громадського сектору (3%) та некваліфіковані робітники/-ці, різнороби (2%).

Рисунок 76. Сфера зайнятості підписників українськомовного Telegram-каналу ВРУ відповідно до внутрішнього опитування

- a. Спеціаліст(ка) з вищою освітою або керівник(ця) підприємства, керівник(ця) підрозділу – 20%
- b. Підприємець(ця), власник(ця) своєї справи, фермер(ка) – 5%
- c. Держслужбовець(ця), посадовець(ця) ОМС, працівник(ця) державного/комунального підприємства – 11%
- d. Військовослужбовець(ця), співробітник(ця) правоохоронних органів – 4%
- e. Спеціаліст(ка) сфери медіа та комунікацій, ІТ сфера – 19%
- f. Працівник(ця) громадського сектору – 3%
- g. Некваліфікований(а) робітник(ця), різноробочий(а) – 3%
- h. Пенсіонер(ка) (за віком, інвалідністю) – 7%
- i. Тимчасово безробітний(а) – 14%
- j. Інше – 14%

30% читачів каналу – з Центру України, 23% – із Заходу. Північ України як своє розташування вказали 18% підписників, Південь – 10%. Найменше користувачів виявилось зі Сходу України – 8%. Ще 11% опитаних зазначили, що нині перебувають за кордоном.

Рисунок 77.
Регіональна структура підписників українськомовного Telegram-каналу ВРУ відповідно до внутрішнього опитування

Найчастіше підписники вказували, що мають професію спеціаліста/-ки з вищою освітою або керівника/-ці підприємства чи підрозділу (20%), а також – спеціаліста/-ки зі сфери медіа та комунікацій, ІТ сфери (19%). Другими за кількістю голосів в опитуванні були варіанти «інше» (15%) та «тимчасово безробітний/-а» (14%). Держслужбовців серед аудиторії каналу виявилось 11%. Також серед читачів є пенсіонери (7%), підприємці (5%), військовослужбовці (4%), працівники/-ці громадського сектору (3%) та некваліфіковані робітники/-ці, різнороби (2%).

Англомовний Telegram-канал Верховної Ради України

Після 24 лютого 2022 р. комунікація Верховної Ради України, орієнтована на міжнародну аудиторію, набула вкрай важливого значення. Для цих цілей використовуються англомовні сторінки в Telegram та X (Twitter). Англомовний Telegram-канал ВРУ був створений після повномасштабного вторгнення та станом на квітень 2023 р. налічував 22 480 підписників. Станом на кінець січня 2024 року кількість підписників цього каналу становить 19 591.

Українськомовний X (Twitter)-акаунт Верховної Ради України

У X (Twitter)-акаунті ВРУ, який ведеться українською та розрахований на внутрішню аудиторію, від початку повномасштабного вторгнення кількість підписників продовжує зростати, однак на другому році темпи значно сповільнились. Станом на 30 квітня 2023 року кількість підписників становила 249 152, а вже наприкінці січня 2024 року – 253 770.

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. на українськомовному X (Twitter)-акаунті Верховної Ради України вдалося отримати 5 322 200 показів твітів, що на 40,6% нижче, ніж за попередній період. Рівень залученості знизився з 2,4% у квітні 2023 року до 1,1% у вересні 2023 року. Проте станом на січень 2024 року рівень залученості користувачів становить уже 2,5%.

Англомовний X (Twitter)-акаунт Верховної Ради України

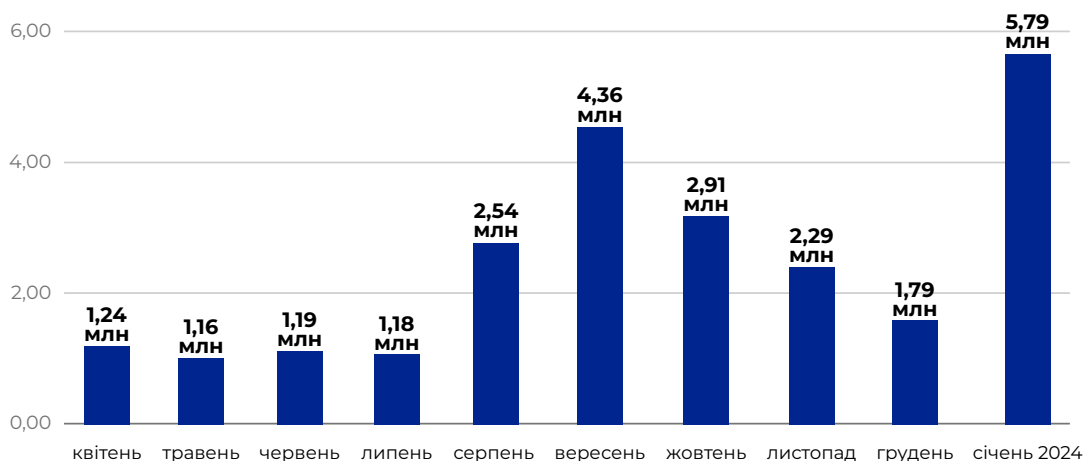
Англомовний X (Twitter)-акаунт Верховної Ради України продовжує бути важливим інструментом для задоволення попиту міжнародної аудиторії на офіційну інформацію з України, а також для боротьби з дезінформаційними повідомленнями рф. Темпи зростання відвідування сторінки повернулися до таких, які спостерігалися до 24.02.2022, однак аудиторію вдається утримувати. Станом на квітень 2023 року кількість підписників англомовного X (Twitter)-акаунту ВРУ становила 67 856, а в січні 2024 р. – 67 510.

За період з вересня 2023 р. до січня 2024 р. на англомовному X (Twitter)-акаунті ВРУ вдалося отримати 2 158 70 показів твітів, що на 8,3% менше, ніж за період з квітня до серпня 2023 р.

У квітні 2023 р. рівень залученості аудиторії зафіксований на позначці 4%, вже у вересні 2023 року він становить 3,2%, однак у січні 2024 року показник знову зріс до 4%.

YouTube-канал телеканалу «Рада»

YouTube-канал телеканалу «Рада» демонструє активне зростання аудиторії, де у квітні 2023 року було зафіксовано 112 000 підписників, а вже у січні 2024 – 159 000. За період від вересня 2023 р. до січня 2024 р. відеоролики на каналі переглянули 17 162 980 разів, а за попередній період (квітень–серпень 2023 р.) – 7 340 603, що у 2,3 рази менше.

Рисунок 78.
Кількість переглядів відеороликів на YouTube-каналі ТК «Рада» за період від квітня 2023 р. до січня 2024 р.

Комунікації комітетів Верховної Ради України

Експерти Програми USAID «РАДА: наступне покоління» співпрацюють з 6-ма комітетами ВРУ у напрямі підсилення їхньої комунікаційної спроможності. Станом на лютий 2024 року комунікаційна підтримка надається:

- ◇ Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування;
- ◇ Комітету з питань енергетики та житлово-комунальних послуг;
- ◇ Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів;
- ◇ Комітету з питань екологічної політики та природокористування;
- ◇ Комітету з питань молоді та спорту;
- ◇ Комітету з питань свободи слова (з лютого 2024 р.).

Відповідно до результатів дослідження відкритості комітетів Верховної Ради України за друге півріччя 2023 року, яке проводиться Рухом «ЧЕСНО»⁷⁴ усі комітети, які підтримує Програма, посилили свої позиції у відповідному рейтингу. Зокрема, значне зростання відкритості продемонстрував Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. На сайті комітету створили окремий розділ «Моніторинг новин»⁷⁵, де у зручному форматі зібрано основні результати роботи комітету, анонси тематичних подій та можливостей для громадян.

Автори дослідження також відзначили, що Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг публікує частину матеріалів про свою діяльність англійською мовою. А Комітет з питань організації державної влади має власний впізнаваний дизайн публікацій.

⁷⁴ <https://www.chesno.org/post/5870/>

⁷⁵ https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76620.html

НАЙБІЛЬШ ВІДКРИТІ КОМІТЕТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Інфографіку підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного Фонду «Відродження».

Дані за серпень–грудень 2023 року.

Детальна методологія на сайті Руху ЧЕСНО: <https://www.chesno.org/information/methodologies/>

Максимальна кількість балів — 9. Кількість балів — сума балів з рейтингу присутності комітетів у публічному просторі та рейтингу відкритості й повноти інформації на сайтах комітетів.

Комітет з питань: медицини — здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування; євроінтеграції — інтеграції України з ЄС; антикорупції — антикорупційної політики; соцполітики — соціальної політики та захисту прав ветеранів; енергетики — енергетики та житлово-комунальних послуг; організації влади — організації державної влади; прав людини — прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій; спорту — молоді і спорту; цифровізації — цифрової трансформації; гумполітики — гуманітарної та інформаційної політики; свободи слова — свободи слова; екології — екологічної політики та природокористування; аграрної політики — аграрної та земельної політики; економіки — економічного розвитку.

Рисунок 79.
Рівень відкритості комітетів Верховної Ради України за друге півріччя 2023 року, згідно з дослідженням Руху «ЧЕСНО»

Один з голів комітетів, опитаних в межах цього дослідження «Парламент в умовах війни: приклад України», серед чинників успішності свого комітету в питаннях взаємодії з громадськістю називає створення в секретаріаті комітету окремої посади «комунікаційника»:

Ми були одними з перших комітетів, які ввели на посадах «комунікаційника». Людину, яка виключно знаходиться на тому, що комунікує як хаб з фахівцями секретаріату, з нардепами – авторами законопроекту, і пише «стейтменти» від комітету. [Загалом] багато хто зазначає слабкість комунікації [Верховної Ради України] на стадії прийняття закону. Може це тому, що закони приймаються дуже швидко..., а людині, потрібно розповісти, що ви там приймаєте.

Водночас, для посилення процедур взаємодії з громадськістю деякі представники комітетів, опитаних в межах цього дослідження, вказували на необхідність прийняття Закону «Про публічні консультації»:

Я прихильник того, щоб ми прийняли у другому читанні закон про публічні консультації... [фактично] ми такі публічні консультації в комітеті весь час проводимо, ми не боїмося.

Разом з тим, відповідно до всеукраїнського опитування «Омнібус», яке реалізоване КМІС з 30 вересня по 13 жовтня 2023 року, довіра українців до Верховної Ради України у жовтні 2023 року становить 21%, що менше, ніж у травні 2022 року у понад 2,8 раза (58%).

Розробка Комунікаційної стратегії Верховної Ради України

У 2023 році завдяки підтримці Програми USAID «РАДА: наступне покоління» відбулася комплексна робота над проєктом Комунікаційної стратегії Верховної Ради України на наступні 5 років. У межах проєкту стратегії визначена модель комунікації Верховної Ради України.

МІСІЯ комунікаційної стратегії полягає у тому, що комунікації парламенту є невід'ємною складовою у розбудові демократичної держави (1) на шляху до встановлення миру (2) та сталого проєвропейського розвитку України та українського суспільства (3).

1. Розбудова демократичної держави нерозривно пов'язана із горизонтальною та вертикальною комунікацією для супроводу демократичних процесів у державі.
2. Комунікаційна стратегія орієнтується у своїй часовій перспективі на період завершення війни та перехідного періоду післявоєнного часу.
3. Вступ до Європейського Союзу фреймуватиме процеси удосконалення політик державних інституцій, зокрема, у розрізі комунікацій, для збільшення спроможності таких інституцій та відповідності інтеграційному курсу.

ВІЗІЯ полягає у тому, що така комунікаційна стратегія парламенту реалізує послідовну суб'єктну комунікацію з внутрішніми та зовнішніми цільовими аудиторіями для підтримки та підвищення рівня довіри до українського парламенту як надійної державної інституції всередині країни та у міжнародному просторі.

У проєкті комунікаційної стратегії також визначені **10 ЦІННОСТЕЙ**, на які вона спирається.

- ◇ Демократичні принципи і права людини.
- ◇ Відкритість, прозорість, підзвітність.
- ◇ Чесність та недискримінаційні підходи.
- ◇ Людиноцентричність.
- ◇ Інклюзивність.
- ◇ Сучасні європейські стандарти комунікацій.
- ◇ Повага до приватності і приватних даних.
- ◇ Суспільний інтерес як основа інформації.
- ◇ Імідж стійкої держави і парламентаризму.
- ◇ Патріотизм та пріоритет державницької позиції суверенної України.

Відповідно до місії, візії та цінностей, у проєкті комунікаційної стратегії було сформовано **стратегічні принципи** комунікацій парламенту.

1. Просвітницька роль парламенту: а) функції та принципи роботи парламенту, б) залучення громадян, в) розтлумачення прийнятих законів.
2. Формування довіри громадян до парламенту через ресурси ВРУ як основне джерело достовірної інформації про законодавчий процес в Україні.

3. Взаємодія з громадянами як основа формування довіри.
4. Згуртованість суспільства через інформаційну екосистему платформ парламенту.
5. Платформа парламентської дипломатії для формування міжнародної підтримки для держави.
6. Парламент як майданчик просування державницької позиції, відстоювання українських національних інтересів.

Станом на лютий 2024 р. проводиться фіналізація драфту Комунікаційної стратегії ВРУ з метою підготовки документа до підписання та введення в дію.

Питання доступу журналістів на засідання та у кулуари Верховної Ради України

Протягом досліджуваного періоду значно активізувалися вимоги від громадянського суспільства до більшої відкритості та доступу журналістів до Верховної Ради України (ВРУ). Про це, зокрема, йдеться у спільному [зверненні](#) громадських організацій від 6 лютого 2024 р. За словами підписантів, відсутність доступу журналістів до Верховної Ради шкодить демократії.

Наголошується, що допуск журналістів до будівлі Верховної Ради, завчасна публікація списку законопроектів, які плануються до розгляду, забезпечать українців суспільно важливою інформацією. Так само важливо, щоб представники громадянського суспільства мали змогу долучатися до засідань парламентських комітетів, висловлювати позиції щодо зареєстрованих законопроектів та ініціатив, які мають бути розроблені.

«Медіа мають отримати можливість інформувати суспільство про те, які питання розглядає єдиний законодавчий орган країни, які аргументи лунають під час обговорення. Відкритість парламенту передбачає доступність інформації про його процедури для громадськості, а також створення умов для повноцінної комунікації народних депутатів України із українським суспільством», – йдеться у зверненні.

Верховна Рада України розглядає різні підходи щодо забезпечення допуску журналістів. Одним із варіантів є концепція створення спеціалізованого медіахабу для висвітлення новин парламентської діяльності. Ця концепція, запропонована експертами програми USAID «Рада: наступне покоління», перебуває на розгляді в українському парламенті.

ВИСНОВКИ

Верховна Рада України завершила другий рік роботи в умовах незаконного вторгнення російської федерації на територію України. Парламент продовжив свою роботу в живому (офлайн) режимі в своєму звичному приміщенні в центрі столиці України попри реальну загрозу ракетних обстрілів та фізичного знищення парламентарів.

Незважаючи на обмеження воєнного стану, Верховна Рада України зберегла свою конституційну роль як форуму, де обговорюють і ухвалюють закони, що є ключовими для стійкості і життєдіяльності нації під час дії правового режиму воєнного стану. У цьому контексті суттєво знизилась кількість випадків прийняття нормативних положень, якими парламент делегує власні повноваження іншим державним органам.

Кількість пленарних засідань, які проводяться щомісяця, та їхня тривалість дещо зросла у порівнянні з попередніми періодами (середня тривалість пленарного засідання в місяць під час 10-ї сесії становила 3 год 08 хв 28 сек, а їх кількість становила в середньому 4,5 засідань щомісяця). Разом з тим, кількість питань, які парламент розглядає щомісяця, майже вдвічі знизилась – 38 питань на місяць (для порівняння, за період з 24 лютого 2022 року до 31 травня 2023 року в середньому розглядалось 65 питань на місяць).

При цьому парламент продовжив свою діяльність у режимі одного пленарного засідання з оголошенням перерви в ньому, без затвердженого календарного плану проведення сесії.

Експертна команда цього дослідження зійшлась на думці, що парламент почав повертатись до звичних парламентських процедур та практик роботи, водночас враховуючи виклики та обмеження воєнного часу. Яскравим свідченням цієї тенденції є кардинальне зниження кількості законодавчих ініціатив, які приймаються без обговорення – 31% ухвалених законів схвалювались парламентом без обговорення. За попередній дослідницький період (24 лютого 2022 року – 31 травня 2023 року) ця частка становила 69%.

Разом з тим, все ще зустрічаються випадки прискороеного розгляду окремих законодавчих ініціатив, але частка таких законів є суттєво нижчою, ніж за попередній досліджуваний період. На нашу думку, механізм планування парламентської роботи також потребує певного вдосконалення або адаптації до поточних умов роботи парламенту.

На увагу заслуговує діяльність комітетів Верховної Ради України у складний період для українського парламентаризму. Парламентські комітети не тільки змогли адаптуватись до викликів воєнного стану, а продовжувати виконувати на високому рівні свої конституційні функції. Онлайн засідання та підтримка міжнародних партнерів дозволила комітетам, незважаючи на режимні обмеження, залучати широке коло стейкхолдерів до своєї роботи, а рівень відкритості комітетів продовжує зростати.

Темпи зростання кількості підписників і переглядів на офіційних сторінках парламенту у соцмережах суттєво знизились або ж показали від'ємний тренд. Ця тенденція пов'язана із загальнонаціональним зниженням довіри до всіх державних інституцій. У зв'язку з цим вітаються наміри Верховної Ради України перейти до планової роботи із вдосконалення власних зовнішніх комунікацій і прийняти відповідну Комунікаційну стратегію.

Стосовно планів на 11-у сесію Перший заступник Голови Верховної Ради України Олександр Корнієнко зазначає, що парламент націлений на більшу орієнтацію на План законопроектної роботи на 2024 рік, положення якого є реалістичними та в першу чергу спрямованими на європейську інтеграцію. Також Верховна Рада України, усвідомлюючи запит суспільства на гласність діяльності парламенту, продовжує шукати шляхи більшого залучення медіа і громадськості до своєї роботи.

У зв'язку з цим пан Корнієнко висловив надію, що 11 сесія буде відкритіша за попередню сесію.

Дослідницька команда вдячна Верховній Раді України, її Апарату, парламентським комітетам та всім респондентам інтерв'ю, проведених в межах цього дослідження. Ми переконані, що досвід діяльності українського парламенту в екстраординарних умовах слугуватиме прикладом для наслідування та предметом вивчення не тільки в Україні, а й в інших демократичних державах.

Дослідження виконане в межах діяльності

Програми USAID «РАДА: наступне покоління»

Цей документ став можливим завдяки підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Його зміст є винятково відповідальністю автора або авторів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.